

Börtönügyi Szemle

2008. 1. szám

A Magyar Büntetés-végrehajtási Szervezet
szakmai és tudományos folyóirata

BÖRTÖNÜGYI SZEMLE

Kiadja a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága

Megjelenik negyedévente ★ Huszonhetedik évfolyam 1. szám

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Elnök:

DR. KÖKÉNYESI ANTAL

Tagok:

DR. CSORDÁS SÁNDOR

DR. HUSZÁR LÁSZLÓ

DR. KABÓDI CSABA

DR. LŐRINCZ JÓZSEF

DR. MEZEY BARNA

DR. NAGY FERENC

DR. VÓKÓ GYÖRGY

Főszerkesztő:

DR. PALLO JÓZSEF

Felelős szerkesztő:

DEÁK FERENC ISTVÁN

Nyomdai előkészítés:

Pintér Bt.

A nyomdai munkálatokat
a Duna-Mix Nyomda végzi.

Felelős vezető:

KÓVÁRI ZOLTÁN

ISSN 1417-4758

A szerkesztőség címe:

1054 Budapest V.,

Steindl Imre utca 8.

Telefon/fax: 332-4778

SZÁMUNK SZERZŐI

Dr. Belovics Ervin legfőbb ügyész helyettes, Legfőbb Ügyészség; **Béres Andrea Eszter** pártfogó felügyelő, Fejér Megyei Igazságügyi Hivatal; **Deák Ferenc István** ny. bv. alezredes, a Börtönügyi Szemle felelős szerkesztője; **Fliegauf Gergely** bv. őrnagy, főiskolai tanársegéd, RTF Bv. Tanszék; **Dr. Horváth Sarolta Laura** pártfogó felügyelő, Pest Megyei Igazságügyi Hivatal; **Dr. Jancsák Ramóna** ügyészségi fogalmazó, Tatabányai Városi Ügyészség; **Dr. Király Klára** ügyvédjelölt, Dr. Nagy Magdolna Ügyvédi Iroda; **Kovács Krisztina Emma** bv. őrnagy, a BVOP Jogi és Titkársági Főosztályának kiemelt főreferense; **Marci Csaba** bv. százados, a szirmabesenyői Fiatalkorúak Regionális Bv. Intézetének osztályvezetője; **Dr. Pallo József** bv. ezredes, a BVOP Jogi és Titkársági Főosztályának vezetője; **Dr. M. Tóth Balázs** programvezető, Magyar Helsinki Bizottság; **Vári Krisztina** börtönelkész, Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézet; **Dr. Végh József**, a Barabás Társaság elnöke; **Dr. Vincze Eszter**, ügyészségi titkár, Kecskeméti Városi Ügyészség

A fotókat **Apró Andrea** készítette.

Szerkesztőségünk olyan dolgozatokat vár a szerzőktől, amelyek a társadalmi devianciákat, a büntetés-végrehajtásra vonatkozó joganyagot, a fogvatartás, a fogvatartotti népszerűség sajátosságait, problematikáját, a tudományos közvélemény által elfogadott tudománysszakok (kriminológia, szociológia, pszichológia, pszichológia, vezetélmélet, pedagógia, műszaki tudományok stb.) szempontjából elemzik, értékelik. A dolgozatok eredetért és tartalmáért a szerző vállalja a felelősséget. A kéziratokat éppen

Közlési feltételek

ezért kérjük írják alá, tüntessék fel munkakörüket, munkahelyüket, telefonszámukat, lakcímüket és – ha van – tudományos fokozatukat is. Ezen kívül a tanulmányokat számítógépes adathordozón is szíveskedjenek megküldeni. **Szerkesztőségünk mindenkor fenntartja magának a jogot – a szerzővel egyeztetve – a kéziratok stílizálására!** Olyan kéziratokat, melyeket nem rendeltünk meg, illetve a szaklektorok nem tartottak közlésre alkalmasnak, nem küldünk vissza, és nem örvünk meg!

Belovics Ervin

A büntetés-végrehajtás ügyészi törvényességi felügyeletének szerepéről

A büntetés-végrehajtást övező garanciarendszerhez hozzátartozik az adott végrehajtási tevékenységet irányító vezető – e minőségéből fakadó – belső ellenőrzésén túlmenően az ügyészi törvényességi felügyelet, a bírósághoz fordulás lehetősége, a társadalmi ellenőrzés, valamint az elítéltnak – mint minden embernek – a joga, hogy az ombudsmanhoz, illetve a nemzetközi szervezetekhez forduljon. (A nemzetközi szervezetek látogatásai a börtönökben ezt a garanciarendszert tovább erősítik.)

A törvényesség fontosságának kérdésében a világon egyetértés van. Az erre való törekvés összeköti az országokat, még ha különböző is a sajátos történelmi útjuk során kialakult jogrendszerük, intézményrendszerük. A büntetés-végrehajtás törvényessége és annak felügyelete az egyes államok elsődleges feladatát kell, hogy képezze. A büntetés-végrehajtásnál a törvényesség tartalmilag magában foglalja, hogy a büntetés-végrehajtási szervek rendeltetésüknek megfelelően működnek, mindent megtesznek a büntetés és a büntetőjogi intézkedés, a büntető eljárási kényszerintézkedés céljának megvalósítása érdekében. A törvények prioritásának biztosítása – nemcsak mennyiségi, hanem minőségi értelemben is (tartalmi, a végrehajtás szempontjából kézzelfogható mondani-való) – egyik alapvető tartópillére a jogállamnak.¹

A személyes szabadsággal összefüggő törvénytisértések, mulasztások megszüntetése pedig konkrét esetekben egy jogállamban azonnali intézkedést igényel. A törvényességi felügyelet hatékonyságát a vizsgálati és intézkedési jogkör biztosítja. Éppen ezen okok miatt alakult ki már a régmúlt történelem folyamán a világ nagy részén évszázados klasszikus értékekkel is rendelkező sajátos ügyészi törvényességi felügyelet. Az ügyészeknek kezdettől fogva a vádképviselő mellett egyik legfontosabb funkciója volt a fogvatartások felügyelete, és ezzel összefüggésben a jogorvoslatok intézése. Minden törvénytisértés lehetetlenné teszi a büntetési cél megvalósítását, más szóval törvénytelen eszközökkel nem töltheti be rendeltetését egyetlen büntetőbíróvági vagy más hatósági határozat sem. A büntetés-végrehajtási szervek tevékenységének minősége, jogszerűsége alapvető feltételként befolyásolja a szankcionálás eredményességét.

A törvényesség biztosításának tartalmát vizsgálva kiinduló pontunk, hogy a törvényesség biztosítása nem más, mint a törvények uralmának, a jogállamiságnak a tényleges érvényre juttatása egyes konkrét esetekben. Olyan elv, amelynek az állam tevékeny-

¹ V. ö. Kiss László: Gondolatok az alkotmánykoncepcióról. Az új magyar alkotmányos rend perspektívái. Janus Pannonius Tudományegyetem Baráti Társasága. Pécs, 1996. június 1. 2. oldal.

sége során ténylegesen és maradéktalanul érvényesülnie kell, így akkor is, amikor az állam nevében eljáró személyek vagy szervezetek közhatalom birtokában lépnek fel más jogalanyokkal szemben. A törvényesség biztosítása tehát azt jelenti, hogy minden állami hatóság, szerv köteles a rá vonatkozó törvényeket maradéktalanul megtartani, döntéseinek kialakítása során a rá vonatkozó anyagi és eljárási jogszabályokat következetesen figyelembe venni.²

A büntetés-végrehajtás törvényességi felügyelete két oldalról közelíthető meg. Egyrészt érvényt kell szerezni a fogvatartottak jogainak, hogy sajátos helyzetükben ne érje őket több hátrány, mint amit a törvény előír; másrészt gondoskodni kell a többi ember, a társadalom jogainak védelméről azáltal, hogy akit elítéltek, azon valóban hajtsák végre az ítéletet. Fontos követelmény az is, hogy ne maradjon el egyetlen büntetés, illetve büntetőjogi intézkedés végrehajtása sem, mert különben az egész büntetőeljárás célját és értelmét veszti. Az ügyészi törvényességi felügyelet a fogvatartottak jogi helyzetének védelméhez, a jogérvényesüléshez járul hozzá ellenőrzéseivel, tényfeltárásaival, vizsgálataival és más felügyeleti jogosítványai gyakorlásával az állam büntetőhatalmi igényének alkotmányos, törvényes keretek között tartását segítve. „Az ügyészi tevékenység a büntető igazságszolgáltatás folyamatát egészében átfogja, annak minden szakaszára kiterjed, mintegy összekötve a büntető felelősségre vonás szakaszait; a nyomozást, a bírósági tárgyalást, a büntetés-végrehajtást, sőt, az ezt követő visszailleszkedést. Az ügyész a bűnügyet teljességében átlátva tudja megtenni a szükséges intézkedést. A büntetés-végrehajtási ügyészi törvényességi felügyelet – amely bizonyos tekintetben elkülönül a többi ügyészi tevékenységtől, de egyben tartja a szoros munkakapcsolatot is – jelenti az állampolgárok, az elítéltek jogainak védelmét, de egyben az állam büntetőigénye érvényesülésének eszközét is, a társadalom és a többi állampolgár védelmét, az állami szervek kötelezettségei teljesítésének kikényszerítését, az esetleges joggal való – mindkét oldalú – visszaélés kiküszöbölésének garanciáját. Célja a büntető határozat törvényes végrehajtásának elősegítése, de cél annak előmozdítása is, hogy az adott büntetés, intézkedés betöltse rendeltetését, amit a törvénytértések feltárással, megelőzésével szolgál.”³

A társadalom védelme érdekében a szabályszegőket felelősségre kell vonni, s ha szükséges, szabadságukban is korlátozni kell őket, de ugyanakkor velük szemben mindvégig törvényesen, a jogállamiság követelményeinek megfelelően kell eljárni. Jogállamban az állami büntetőhatalom nem korlátlan, a bűnösnek talált és felelősségre vont egyén nem lehet teljesen kiszolgáltatott. A fogvatartottnak sem csupán kötelességei vannak, hanem jogokkal is rendelkezik, amelyek érvényesítésében nem lehet akadályozni. A büntetés-végrehajtás alkotmányos kereteit adja a kínzás, kegyetlen, embertelen, megalázó bánásmód és büntetések tilalma, valamint az emberi méltósághoz, személyi biztonsághoz való jog. A fogvatartottakkal szembeni jogsértések kiszűrésére és a nemzetközi elvárásoknak is megfelelő törvényes bánás-

2 V. ö. Európai Legfőbb Ügyészek 6. Konferenciája. Council of Europe, Legfőbb Ügyészség, Budapest, 2005. 60-63. oldal.

3 Vókó György: Magyar büntetés-végrehajtási jog. Dialóg Campus. Budapest–Pécs, 2006. 412. oldal.

mód érvényesülése érdekében a megelőző, ellenőrző tevékenység alapvető hangsúlyt kap. Az országosan, valamennyi fogva tartó szervnél és helyen történő rendszeres igazságügyi ellenőrzés jelentősen hozzájárulhat az esetleges bántalmazások megelőzéséhez is.

Az ENSZ Gazdasági és Szociális Tanácsa Bűnmegelőzési és Ellenőrzési Bizottsága 11. ülészakán Bécsben kiadott EAC 5/1990/1. számú határozatának melléklete 11. és 15. pontja szerint is az ügyészeknek aktív szerepet kell játszaniuk a bírósági határozat végrehajtásában, illetve felügyeletében; kellő figyelmet kell fordítaniuk a hatalommal való visszaélések, az emberi jogok súlyos megsértésének megakadályozására.

A kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetések és bánásmód eleni nemzetközi egyezmény betartásán örökődő Kínzás Elleni Bizottság (CPT) 1994. évben Magyarországon tett látogatása alapján készített jelentésében hangsúlyozta az ügyészség büntetés-végrehajtás törvényessége feletti tevékenységének a jelentőségét a jogvédelemben, a fogvatartottakkal való törvényes bánásmód biztosításában. A bizottság 1999. évi hasonló jellegű jelentésében kiemelte az ügyészség szerepét a kínzás megelőzésében.

Az Emberi Jogok Európai Bizottsága 21.967/1993. számú ügyében az ügyészi törvényességi felügyelet jogorvoslati szerepét tette nyomatékosná.

1994-ben két, az Európa Tanács által szervezett nemzetközi tanácskozáson (Piliszentkereszten a büntetés-végrehajtással, Budapesten az ügyészség szerepével kapcsolatban) megfogalmazást nyert az ügyészség büntetés-végrehajtással kapcsolatos feladatainak fontossága.

Az Európa Tanács neves szakértői az „Európai börtönök törvényességi felügyelete” című tanácskozáson ajánlasként fogalmazták meg a magyar megoldást, jelesül az ügyészség kontrollszerepét a büntetés-végrehajtás vonatkozásában (1996.)

„Az ügyészség feladata valamennyi országban sokoldalú. Súlypontja azonban a bűnüldözés és a vádképviselés. Ehhez jön a büntetés-végrehajtás vagy a büntetés-végrehajtás felügyelete.”⁴

Az ügyész rendeli el a büntető ítélet végrehajtását Norvégiában, Hollandiában, az ügyészség a büntetés-végrehajtási hatóság Németországban, illetve közreműködik a büntetés-végrehajtás felügyeletében Franciaországban, Hollandiában, Olaszországban stb. Kegyelmi hatóságként működik Németország egyes tartományaiban, amelyekben részben a kegyelmi döntések előkészítésében működik közre, részben átruházott hatáskörben a kegyelmi döntések meghozatalára jogosult. Vezetik a bűnügyi nyilvántartást Franciaországban, Németországban. Franciaországban kifejezetten az ügyészség feladata a jogerős bírói döntés végrehajtása és a kapcsolódó adminisztratív feladatok ellátása is. Hollandiában kizárólagosan az ügyészek kötelezettsége annak ellenőrzése, hogy

4 Az idézet Hans Heinrich Jeschek-től származik. Ld. Pusztai László (szerk.): Az ügyészség helye, szervezete és funkciója egyes polgári demokráciákban. Országos Kriminológiai és Kriminálisztikai Intézet. Budapest, 1994. 118-119. oldal.

végrehajtanak-e minden büntetőítéletet, és az ezekkel kapcsolatos kényszerintézkedéseket.⁵

A tudományos kutatások, nemzeti referátumok megerősítették a világon, hogy valamilyen mértékben célszerű bekapcsolni az ügyészséget a büntetés-végrehajtásba.⁶

A büntetés-végrehajtás feletti ügyészi törvényességi felügyelet hazai történeti előzményeit illetően az állapítható meg, hogy e körben olyan hagyományos ügyészi feladatról van szó, amely szinte egyidős magával az ügyészséggel, az ügyészeknek ugyanis kezdettől fogva az egyik alapvető feladata volt a fogva tartások felügyelete és az ezzel összefüggő jogorvoslatok intézése. Már az 1871. XXXIII. törvénycikk – amely hazánkban az egységes ügyészi szervezetet megeremtette – a királyi ügyészség feladatává tette a fogva tartások, a jogerős ítéletek foganatosításának ellenőrzését. E feladat bővült az 1896. évi XXXIII. törvénycikk rendelkezései folytán. A büntetés-végrehajtási ügyészi felügyeleti tevékenység az elmúlt egy és negyed század alatt nem volt töretlennek mondható, voltak időszakok – például az 50-es években –, amikor háttérbe szorult, azonban az idő bebizonyította ezen ügyészi munka szükségességét, szerepének fontosságát.

Az Alkotmány 51. §-ának (2) bekezdése a rendszerváltozás óta tartalmazza⁷, hogy „az ügyészség... felügyeletet gyakorol a büntetés-végrehajtás törvényessége felett” (előtte ez nem volt benne), amit a Magyar Köztársaság ügyészségéről szóló többször módosított 1972. évi V. törvény önálló fejezetében, a IV. fejezetben részletez. Az igazságszolgáltatás és a büntetés-végrehajtás tevékenységében nincs súlyosabb követelmény, nagyobb érték, mint a törvényesség megtartása. A büntetés-végrehajtási törvényességi felügyeleti és jogvédelmi (továbbiakban röviden: szakági) ügyészi tevékenység szerepe, jelentősége, valamint az ezzel párhuzamosan az e szakterületen dolgozó ügyészekkel szembeni elvárás az elmúlt években egyre növekedett.

A büntetések és az intézkedések végrehajtásáról szóló törvényjavaslatból is kiténik, hogy e folyamat folytatódik. Az eddig alkalmazott joganyag változásának, megújulásának (Btk., Be., a hatósági erkölcsi bizonyítványról és a bűnügyi nyilvántartásról szóló törvény, a személy- és tárgykörözésről szóló törvény, a külföldiek beutazásáról és tartózkodásáról szóló törvény stb.), a feladatkör bővülésének időszaka volt az elmúlt 18 év, és előre láthatóan ez a folyamat folytatódik.

A klasszikus értékekkel rendelkező sajátos ügyészi törvényességi felügyeletnek egyrészt érvényt kell szereznie a fogvatartottak, felelősségre vonás hatálya alatt állók jogainak, hogy sajátos helyzetükben ne érje őket több hátrány, mint amit a törvény előír; másrészt gondoskodnia kell a társadalom többi tagja jogainak védelméről azáltal, hogy akit elítéltek, vagy más felelősségre vonási forma alatt áll, azon valóban hajtsák végre a kiszabott büntetést. A szakági ügyész a jogérvényesüléshez járul hozzá ellenőrzéseivel, vizsgá-

5 Dato Steenhuis: A büntetőeljárás Hollandiában. In: J. E. Hall Williams (szerk.): Az ügyész szerepe. Nemzetközi igazságszolgáltatási szeminárium. School of Economics and Political Science. London, 1987. 61-72. oldal.

6 U. o. 128. oldal, valamint Lars Kuipers: Az ügyészség Hollandiában. Magyar Jog. 1999. évi 4. szám. 228-229. oldal.

7 V. ö. 1989. évi XXXI. törvény 31. §.

lataival, tényfeltárásaival és más alkotmányos jogosítványai gyakorlásával – a végrehajtás egész folyamatának törvényes keretek között tartását segítve. Munkaköre tartalmazza a rendszeres, illetve a soron kívüli, szükség szerint azonnali ellenőrzést, vizsgálatot, adott esetben a haladéktalan jogi (bűnügyről lévén szó: büntetőjogi vagy büntetés-végrehajtási jogi) intézkedési jogosultságot; minden bűnöző, igazságszolgáltató, végrehajtó, igazságügyi igazgatási szerv irányában az indítványozási jogosultságot. Ezek együttes megléte biztosítja, jelenti a törvényességi felügyelet elvárható funkcionálását.

Az emberi, az állampolgári jogok biztosítása iránti igény ott a legerősebb, ahol az állam a legsúlyosabban korlátozhatja ezeket, vagyis a büntető jogszabályok végrehajtása során, mert magának a büntetésnek törvényben meghatározott tartalma egyes jogok korlátozása, gyakorolhatóságának időleges szüneteltetése. A személyes szabadsággal összefüggő esetleges törvénysértések, mulasztások megszüntetése konkrét esetekben egy jogállamban azonnali intézkedést igényel. Ezt biztosítja a szakági ügyészek vizsgálati és intézkedési jogköre, amellyel az utóbbi években is kitartó következetességgel éltek. Vizsgálatok és ellenőrzések végzésével feltárták a jogszabálysértéseket, és a megszüntetésük, valamint a megelőzés érdekében is határozottan felléptek. A megnőtt, szélesebb körűvé vált feladatok ellátása, az új követelményeknek való megfelelés aktív feltáró, vizsgálati munkát igényelt, és határozott fellépést a jogszabálysértésekkel szemben.

Változó jogszabályi környezetben, új kihívásokkal kellett szembesülni az európai uniós harmonizáció folytán e szakági munka ellátása során is. Alapvető szempontunk szerint a büntetés-végrehajtás akkor tudja korunkban is betölteni szerepét, ha úgy tud hatékonyan működni, hogy maradéktalanul megfelel a jogállamiság követelményeinek. Az Európa Tanács miniszteri bizottsága 2000. október 6. napján fogadta el 19. számú, „Az ügyészség szerepe a büntető igazságszolgáltatási rendszerben” című ajánlását [Rec. (2000) 19.]. Ennek 1. pontja szerint „Az ügyészség hatóság, amely a társadalom nevében és a közérdek védelmében biztosítja a törvény alkalmazását mindazokban az esetekben, amikor a törvénybe ütköző magatartás büntető szankcióval fenyegetett, szem előtt tartva mind az egyén jogait, mind a büntető igazságszolgáltatási rendszer hatékonyságát”. Az ajánlás 3. pontja értelmében az ügyész felügyeli a bírói határozatok végrehajtását. Az ajánláshoz fűzött magyarázat szerint az ügyész szerepe rendszerenként változik a bírósági határozatok végrehajtását illetően. „Bizonyos esetekben az ügyész maga rendeli el a bírósági határozat végrehajtását, más esetekben felügyeli a végrehajtást; minden esetben a szerepe rendkívül fontos, amikor szabadságvesztésről van szó” – tartalmazza a dokumentum.

Az ügyészségi törvényt módosító 2001. évi XXXI. törvény rendelkezései nyomán teljessé vált a személyes szabadságot korlátozó intézkedések végrehajtásának jogszabályi háttere, szervezeti rendszere, valamint ennek törvényességi felügyelete. A módosított törvény 11. §-a alapján megvalósult a ma már minden fogvatartási helyre, minden szabadságkorlátozásra kiterjedő ügyészi törvényességi ellenőrzés, vizsgálat. Megszűnt tehát a jogállami ellenőrzés alatt nem álló személyes szabadságkorlátozás lehetősége.

Feladatkör-bővülés volt a nyomozó hatóságok előállító helyiségeiben foganatosított személyes szabadságot korlátozó intézkedések törvényességi felügyelete, a határőrség

közösségi szállásain elhelyezett külföldi állampolgárok jogi helyzetének figyelemmel kísérése, valamint a házi őrizet, a szabálysértési elzárás, az idegenrendészeti őrizet végrehajtásának, a büntügyi nyilvántartás kibővült feladatainak törvényességi felügyelete, a nemzetközi egyezményekből adódó kötelezettségek teljesítéséből származó újabb feladatok.

A büntetés-végrehajtás törvényességének biztosításához szükséges jogszabályi rendelkezések korszerűsítése, továbbá az új kihívásoknak megfelelni tudó szervezeti háttér megújulása érdekében végzett munka eredményeképpen az elmúlt években kiszélesedett a szakági ügyészi eszköztár is.

A törvény 12. és 12/A. §-a kifejezetten bővítette a jogellenes, így a törvénybe és nemzetközi egyezségokmányokba ütköző magatartás megelőzése, feltárása, megszüntetése érdekében tehető ügyészi intézkedések körét is. A szakág önálló szervezeti egységben történő, a büntetőeljárás szakaszainak logikáját követő újjászervezése és működése nemcsak az Európa tanácsi ajánlást elégítette ki, de jelentős mértékben megnövelte a tevékenysége iránti jogvédelmi igényt, feladatköre több jogszabályi rendelkezés folytán kifejezetten megnőtt, új megnevezése – nevének a jogvédelmi szóval történő kiegészítése – találónak bizonyult, tükrözi a ténylegesen végzett tevékenységét. Az új elnevezést a nemzetközi kapcsolatokban és a strasbourgi szerveknél is érthetőnek, jó hangzásúnak találták.

Több minisztérium (Igazságügyi és Rendészeti, Honvédelmi, Egészségügyi Minisztérium stb.) illetékes részlegeinél, több országos parancsnokságon (Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága, Határőrség Országos Parancsnoksága, Országos Rendőr-főkapitányság), három országos hivatalnál (Közigazgatási és Elektronikus Közszolgáltatások Központi Hivatala Hatósági és Felügyeleti Főosztály Büntügyi Nyilvántartó Osztály, Igazságügyi Minisztérium Pártfogó Felügyelői és Jogi Segítségnyújtó Szolgálat Országos Hivatala, Belügyminisztérium Bevándorlási és Állampolgársági Hivatala), ezek területi szerveinél, így 33 büntetés-végrehajtási intézetnél, közel 100 rendőrségi fogdában, ennél is több nyomozó hatósági előállító helyiségben, a mellékbüntetések és az intézkedések végrehajtása kapcsán pedig számos egyéb helyen is folytat rendszeresen vizsgálatokat, ellenőrzéseket az országban 34 ügyész, akik közül 11 más – nem büntügyekben bíróságon nyilvánosan vádat képvisel (amit Strasbourgban nem fogadnak el) – összeegyeztethető szakági munkája mellett végzi e feladatokat is.

Rendszeressé és gyakoribbá vált a minden (büntügyi és igazgatási) személyes szabadságkorlátozás végrehajtására kiterjedő ügyészi törvényességi felügyelet olyan módszereinek, mint az ellenőrzésnek és a vizsgálatnak az alkalmazása, ami teljes mértékben megfelel a strasbourgi ajánlásoknak. Kiemelendő, hogy a működő fogva tartási helyek 2001. július 1. napjától – az ezt megelőzően egyszeri helyett – havonta kétszeri ellenőrzése országosan komoly mértékben több ellenőrzést, vizsgálatot jelentett. Tárgra a fogva tartásra vonatkozó valamennyi jogszabályi rendelkezés érvényesülése. A nem fogva tartással járó főbüntetésekkel, a büntetőjogi intézkedésekkel és más feladatkörébe tartozó tevékenységével a keretek túllépésének elkerülése végett csak érintőlegesen foglalkozom, ami nem jelenti azt, hogy ezek a gyakorlatban elhanyagolhatók lennének.

A bv. ügyész folyamatosan vizsgálja a fogvatartás rendjének –különösen a fogvatartás körülményeinek, a kényszerítő eszközök alkalmazásának – törvényességét; így az őrizet, az előzetes letartóztatás, az előállító helyiségben foganatosított szabadságkorlátozás, a szabálysértési elzárás, az idegenrendészeti eljárásban elrendelt őrizet, a közösségi szálláshelyen kijelölt kötelező tartózkodás végrehajtására vonatkozó jogszabályokban előírt jogok biztosítását és a köteleességek teljesítésének megkövetését.

Minden egyes vizsgálat alkalmával kiemelt feladat – külön intézkedésben meghatározottak szerint – a fogvatartottakkal való bánásmód ellenőrzése. A bv. ügyésznek havonta legalább kétszer meg kell vizsgálnia a befogadás alapjául szolgáló iratok szabályszerűségét, az ezekben írt ügyészi vagy bírói rendelkezések végrehajtását, a fogvatartási határidők betartását.

Többek között vizsgálatának tárgya például a büntetőeljárási jogok közül a védővel való kapcsolat (különös tekintettel a kirendelt védőkre), az anyanyelv használata, a tolmács igénybevétele, a határozatok kézbesítése, a fellebbezés lehetősége, az irattanulmányozás, az ellátatlan hozzátartozóról való gondoskodás, a vagyoni biztonságba helyezése, az iratok magánál tartása, a tárgyalásra történő előállítás stb. biztosítása. Az intézeti jogok közül a kapcsolattartás (levelezés, látogatás, távbeszélő használata, csomag, tisztasági csomag), a munkában való részvétel, segélyruha, panasz, jognyilatkozat, a konzullal való érintkezés és az ügyészi meghallgatás biztosítása. A bv. ügyész vizsgálatának tárgya továbbá a köteleességek teljesítésének megkövetelése is, valamint a foganatosítás rendje körébe tartozó egyéb kérdések, például az elhelyezési körülmények, a mozgás korlátozottsága, a kényszereselekmények, a motozás, az elhelyezéssel túlmenő elkülönítés a büntársaktól, az átszállítás más intézetbe, a nyomozó hatóság részére történő kiadás. Ezen felül az orvosi ellátás, a gyógyszerekkel való ellátás, a ruházat biztosítása, tisztítása, az ágynemű tisztítása, az élelmezés, több órás távollét esetén a hideg élelemmel való ellátás, az előállítás és szállítás szabályszerűsége, a kártérítés stb.⁸

A bv. ügyész nemcsak a – fogvatartottól, hozzátartozójától, védőjétől – hozzáérkezett panaszokat, kérelmeket, bejelentéseket intézi, hanem minden vizsgálat alkalmával – kérelem alapján – meghallgatásokat is tart, de emellett a szűrőpróbaszerűen kiválasztott fogvatartottakat is négy szemközt meghallgatja.

A szabadságvesztés végrehajtásának törvényességi felügyelete körében a bv. ügyész évente rendszeresen vizsgálja a befogadási eljárás, a fogvatartás és a szabadtartás törvényességét; a szabadságvesztés végrehajtásának rendjére, az elítéltek jogaira és a kötelezettségeire, anyagi és egészségügyi ellátására, jutalmazására és fegyelmezésére, munkáltatására vonatkozó rendelkezések megtartását. Ellenőrzi a szabadságvesztés félébbszakítása, a rövid tartamú eltávozás, a kimaradás, továbbá az enyhébb végrehajtási szabályok, az átmeneti csoport szabályainak alkalmazásával engedélyezett intézeteken kívüli tartózkodás szabályszerűségét is. Évente tájékozik arról is, hogy az intézet engedé-

8 V. ö. Vókó György: Magyar büntetés-végrehajtási jog. 4. javított kiadás. Dialóg Campus Kiadó. Budapest–Pécs, 2004. 415. oldal.

lyezett elhagyásának lejárta után intézkedtek-e a szabadságvesztés büntetés hátralévő részének foganatba vétele érdekében.⁹

Annak, hogy az ügyészek nem állnak sorba ezért az – egyébként nagyon széleskörű szakmai és általános műveltséget is igénylő szakági feladatért, egyik oka az állandó készenlét.

Ha a bv. ügyész a fogvatartott súlyos balesetéről értesül, az értesüléstől számított nyolc napon belül köteles megvizsgálni a baleset bekövetkezésének okait és értékelni a fogvatartó szerv vizsgálatának megállapításait, valamint a megelőzés érdekében tett intézkedéseit. Amennyiben a baleset a fogvatartott halálát vagy életveszélyes sérülését okozta, a bv. ügyész köteles a legrövidebb időn belül megjelenni a helyszínen e feladatok elvégzésére.

Ha a bv. ügyész a fogvatartó szervtől vagy máshonnan a fogvatartott haláláról értesül, köteles a legrövidebb időn belül megjelenni a haláleset színhelyén és megvizsgálni a halál bekövetkezésének körülményeit. Bűncselekmény esetén elrendeli az igazságügyi orvosi boncolást.

Ha akár a balesettel kapcsolatban, akár a fogvatartott halála kapcsán a fogvatartó szerv dolgozójának felelőssége merül fel, a bv. ügyész kezdeményezi a megfelelő (büntető, fegyelmi, szabálysértési, kártérítési) felelősségre vonását.

Rendkívüli esemény alatt a fogvatartás rendjét súlyosan zavaró cselekvést, mulasztást vagy más történést kell érteni. A bv. ügyésznek minden ilyen eseménynél – amelyet külön utasítás részletesen felsorolt számára – annak súlyosságától függően, vagy a lehető legrövidebb időn belül, illetve nyolc napon belül a helyszínen meg kell jelennie, hogy a fentebb már leírt vizsgálatot elvégezte, és jelentést tegyen.¹⁰

A törvényességi követelmények szintjét nem szabad leszállítani, azokból engedményeket tenni a jövőben sem lehet. A fogva tartási helyek nagy száma miatt e tevékenység nemcsak minőségében, hanem mennyiségében is új kihívást jelentett és jelent.

Azáltal, hogy nagyobb súlyt helyeztünk a jogszabálysértések, a jogellenes gyakorlat megelőzésére a fogva tartási helyeken, a gyakoribb ügyészi jelenléttel, vizsgálati és ellenőrző tevékenységgel eleget tettünk az Európa Tanács azon ajánlásainak is, amelyek szerint „rendkívül fontos” a szabadságvesztés végrehajtása során az ügyészi felügyelet.

A fogvatartottakkal szembeni jogsértések kiszűrése és a nemzetközi elvárásoknak is megfelelő bánásmód érvényesülése érdekében a szakági ügyészek ellenőrző, a jogszabálysértést megelőző tevékenysége alapvető hangsúlyt kapott. A szakági ügyészeknek ez a tevékenysége – amely rendszeres nemzetközi ellenőrzés alatt áll (CPT) – elismerést kapott az Európa Tanács Ellenőrző Bizottsága látogatásai alkalmával is.

„A fogvatartási helyek ügyészi ellenőrzése Magyarországon rendelkezik azzal a lehetőséggel, hogy jelentősen hozzájáruljon a bántalmazás, a durva bánásmód megelőzéséhez, és általánosságban fogalmazva a kielégítő fogvatartási körülmények biztosításához” – tartalmazza például a Kínzás és az Embertelen vagy Megalázó Bánásmód vagy

⁹ V. ö. A büntetés-végrehajtás törvényességének ügyészi felügyeletéről szóló, többször módosított 1/1990.

Legf. Ü. utasítás 4-6. §-a.

¹⁰ V. ö. 1/1990. Legf. Ü. utasítás 21-22. §-ai.

Büntetés Megelőzésére létrejött Európai Bizottság (CPT) 2003. évi 71. számú határozata. A dokumentum egyúttal pozitívan értékelt a hatékony ügyészi fellépést, továbbá elismeréssel szólt az ezen a területen tanúsított lelkiismeretes ügyészi hozzáállásról.

A fogvatartottakkal való bánásmód rendszeres ügyészi törvényességi vizsgálata feltárta az esetenként előfordult bántalmazásokat, visszaéléseket, jogellenes fogvatartásokat, megalázásokat is, és jelezte más, eljárásra illetékes szakágak felé a visszaélésre gyanús helyzeteket.

A 2005. évben történt ellenőrzésről szóló 35. számú CPT-jelentés külön üdvözölte annak az „ügyészi látogatási rendszernek” a létesítését, amely Magyarországon működik.

A szakági ügyészek által szóban és egyben külön dokumentáltan meghallgatott fogvatartottak száma az előző évek folyamán országosan például 6–7 ezer főt, de volt, amikor 8 462 főt (2004. évben) tett ki. Azonban ennek az ügyészi tevékenységnek mindössze 17,1%-a került iktatásra, a többi nem is szerepel a munkateljesítmény mérésében. A tervezett jogi szabályozás abba az irányba mutat, hogy több feladat lesz a büntetés-végrehajtási bírói hatáskör bővülésével összefüggésben is e téren, amely a dokumentálás, iktatás rendszerében majd változtatásokat igényel. Sok kérelem, panasz elintézése a helyszínen, a fogva tartó intézetben megtörténik azáltal, hogy a szakági ügyész kétszer olyan gyakran, havonta már legalább két alkalommal van jelen a fogva tartó intézetekben, és tart meghallgatásokat.

A büntetések végrehajtásával kapcsolatos kezdeményezések száma, a szakág ügyforgalma évről-évre emelkedett. Az utóbbi 5 évben országos átlagban 53 279 volt, 2007. évben azonban 59 878-ra emelkedett. Amennyiben a 34 szakági ügyész (ha nem is vagyunk tekintettel arra, hogy közülük 11 másik – egyébként e szakági munkájával összeegyeztethető, tehát tárgyalást nem végző ügyész – szakági munkája mellett végzi e feladatot) között megosztjuk, 1 567 ügy jut egy-egy szakági ügyészre országos átlagban évente, amely mindegyikükénél 72 ügygel többet jelent, mint 5 évvel ezelőtt volt. Az ügyforgalomban az átlagos növekedés közel 6%-os. A fogva tartó intézetekben folyamatosan végzett ellenőrzéseiket követően az egyes ügyeket felügyelő ügyészekhez intézett – a határidőkre vonatkozó – figyelemfelhívásaik is hozzájárultak ahhoz, hogy az év utolsó napjára csökkent a 6 hónapnál hosszabb ideje tartó előzetes fogvatartással járó ügyek száma.

Az új Be. hatályba lépésével kapcsolatos nehézségeket – rendelkezési jog gyakorlása, kapcsolattartás, átszállítások, kiadások stb. – a nyomozás-felügyeleti és vád-előkészítési szakággal való jó együttműködéssel sikerült kellő időben megoldani. A büntetés-végrehajtással kapcsolatos nevesített intézkedést igénylő kezdeményezések száma (6 061) – amint az utóbbi három évben folyamatosan történt – 2007. évben 2,7%-os emelkedést mutat az előző évi 5 902-höz képest. Az előző évivel szemben 2,9%-kal több büntetés-végrehajtási intézkedés történt (a 2006. évi 5 755 helyett 2007. évben 5 941).

A közérdekű munka végrehajtásával kapcsolatos kezdeményezések száma 5 836 volt (1,9%-kal emelkedett), a közérdekű munka szabadságvesztésre átváltoztatásával kapcsolatos indítványok száma viszont 27%-kal nőtt, 2007. évben, 1 181 volt.

Az egyéb kezdeményezések száma (13 136) 2007. évben 3%-kal volt több, mint az előző esztendőben.

A feltételes szabadságra bocsátási ügyekben a bv. bírói eljárásban való részvétel 7 121 volt, ami szintén emelkedést jelent éves összehasonlításban, a feltételes szabadságra bocsátás melletti pártfogó felügyelet elrendelésével kapcsolatos ügyekben történő részvétel viszont az előző évivel majdnem azonos számú volt (1 788, illetve 1 787).

Tovább nőtt a bv. bírói tárgyaláson vagy meghallgatáson való bv. felügyeleti ügyészi részvétel száma 2007-ben, mégpedig 10 827-ről 11 171-re, amely 3,2%-os növekedést jelent. Ezáltal a bv. felügyeleti ügyészek tovább erősítették a bv. bírói határozatok megalapozottságát, elősegítették azok időszerűségét. Az előző évivel közel azonos számú bv. bírói határozat érkezett a főügyészségekre (18 400), 131 ügyben fellebbezést jelentettek be, amelyek eredményessége jelentősen javult.

2007. évben a bíróság előtti büntetés-végrehajtással kapcsolatos jogerősen befejezett ügyek száma 19 087-et tett ki, ami 0,4%-kal több a 2006. évinél.

A jogszabályi változások hatására (nemcsak a bv. intézet tehet előterjesztést a bv. bíróhoz, hanem az elítélt és a védője is) a feltételes szabadságra bocsátás már említett emelkedése mellett az enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazásával, illetve megszüntetésével kapcsolatos ügyek száma is nőtt (36,6% és 137,5%). Ugyanakkor a végrehajtási fokozat enyhítése (2 370 eset) mindössze 3,6%-os éves emelkedést mutat az előterjesztésre jogosultak megháromszorozódása ellenére is.

A büntetés-végrehajtással kapcsolatos, a fogvatartott vagy hozzátartozója, illetve védője által külön írásban benyújtott panaszok, kérelmek és bejelentések száma 2007-ben 2 066 – 2006-ban 2 065 – volt. Ezek közül 30,9%-nak helyt adott a bv. felügyeleti ügyész, 32%-ot elutasított, a többi ügyben egyéb intézkedést tett.

A panaszok, kérelmek és bejelentések intézése során a szakügyészek 6 150 fogvatartottat hallgattak meg, ez a szám 19,6%-kal több a 2006. évinél. A panaszok, kérelmek, bejelentések benyújtói bűnügyeiken túlmenően családi jogi, munkajogi, polgári jogi, társadalombiztosítási jogi és még több más jogághoz tartozó ügyben kérték a bv. felügyeleti ügyészi felvilágosítást, intézkedést, vagy kérelmüknek és feljelentésüknek az illetékes szervhez továbbítását. Az intézeti étellel kapcsolatban a legtöbb kérelem a más bv. intézetbe szállításra irányult, a legtöbb panasz az elhelyezési körülményekkel volt kapcsolatos, a bejelentések és feljelentések közül számos a bánásmódot kifogásolta.

Az összes – tehát nemcsak a bv. intézeteket, rendőrségi fogdákat érintő – bv. felügyeleti ügyészi vizsgálat száma 7 297 volt, amelynek egynegyedét képezték az előre tervezett vizsgálatok. Az összes vizsgálat száma 2007-ben az előző évinél 2%-kal azért volt kevesebb, mivel bezárták a Komárom-Esztergom Megyei Bv. Intézet, valamint Nyugat-Dunántúlon az idegrendészeti fogdákat és a külföldiek kijelölt kötelező tartózkodási helyeit, továbbá több előállító helyiséget is. Az összes vizsgálatból 616 (8,4%-os emelkedés) a fogva tartó intézetben elkövetett bűncselekménnyel, 625 pedig (8,6%-os emelkedés) a bv. intézetben vagy rendőrségi fogdában történt más rendkívüli eseménnyel volt kapcsolatos. A vizsgálatok alapján a bv. felügyeleti ügyész 171 esetben utasítást adott a jogszabályi rendelkezés betartására, 75 vizsgálat alkalmával jelzéssel, 5 vizsgálatot követően pedig rendelkezéssel élt, 1 608 alkalommal észrevételt tett, 42

vizsgálat eredményeként büntető, 5 vizsgálat eredményeként pedig fegyelmi eljárást kezdeményezett.

A 2007. évben tehát az előző évihez hasonló súlyú intézkedések történtek összességében, kevesebb volt a kisebb súlyú, viszont több a „keményebb” intézkedést jelentő jelzés.

Tovább tart a közérdekű munka büntetésüket töltő elítéltek számának évről-évre történő emelkedése. Nőtt az új munkahely vagy munka kijelölésével, valamint a végrehajtathóság megszűnésének megállapításával kapcsolatos ügyek száma is, ami a többletfeladatokon kívül arra enged következtetni – s ezt a szakági tapasztalatok is alátámasztották –, hogy a végrehajtási feltételek még nem megfelelően biztosítottak, szervezettek.

A pénz fő- és mellékbüntetés végrehajtásának helyzetét elemezve több ügyben volt tapasztalható, hogy a büntetés végrehajtathóságának elévülési idejét nem egységesen állapították meg. A mellékbüntetés (közügyektől, foglalkozástól, járművezetéstől való eltiltás, illetve kitiltás és kiutasítás) hatálya alatt állók száma éves viszonylatban országosan több mint 30 ezer fő tesz ki; ez a szám nem csökken, sőt növekedést mutat. Törvényességi vizsgálati tapasztalataink szerint a mellékbüntetések végrehajtásának feltételei még nincsenek biztosítva, azonban a probléma megoldásának elősegítése érdekében – kezdeményezésünkre – a büntetések és intézkedések végrehajtásáról szóló új törvény tervezetében már biztató lépések fedezhetők fel e tekintetben.

A büntetőjogi intézkedések körében a kényszergyógyítás, valamint a kábítószeres bűncselekményekkel érintett fogvatartottak elhelyezésére, kezelésére vonatkozó jogszabályi rendelkezések végrehajtásának törvényessége tárgyában tartott vizsgálat többek között feltárt a végrehajtás időszerűségét befolyásoló, a végrehajtó szerveken kívül álló adminisztratív hiányosságokat.

Az utóbbi tízéves időszakban évről-évre nőtt a pártfogó felügyelet hatálya alatt álló felnőtt korúak száma. Az új szervezet és központi irányítás nemcsak a hatékonysági, hanem a törvényességi követelmények teljesítésében is együttműködött az ügyészséggel. A kodifikációs javaslatok tükrében feladataink további növekedésének körvonalai rajzolódnak ki.

A büntetőeljárás során lefoglalt tárgyak kezelése, tárolása, nyilvántartása, megsemmisítése, az elkobzás végrehajtásának a nyomozó szerveknél végzett törvényességi vizsgálata során a szakági ügyészek által feltárt hiányosságok megszüntetése nemcsak a végrehajtásban közreműködő szervek, de a jogalkotó intézkedését is igényelné.

A bűnügyi nyilvántartás terén a nemzetközi kötelezettségeink teljesítéséből adódó további feladatnövekedés (külföldi hatóságoktól érkező egyre nagyobb számú prioritás iránti jogsegélykérelem) tapasztalható már, ez várható a jövőben is. A szakági ügyészek figyelem-felhívásaikkal is hozzájárultak a bűnügyi nyilvántartás fejlesztéséhez, törvényes működéséhez.

Köztudott, hogy a bv. intézetek zsúfoltsága hátrányosan befolyásolja az előzetesen letartóztatottak, a jogerősen elítéltek és a szabálysértési elzárást töltők jogi helyzetét, a fogvatartás biztonságát, valamint kihat a bánásmód törvényességére, s arra is, hogy az ún. rendkívüli események viszonylag magas száma fennmaradjon. Mindez továbbra is

nagy figyelmet igényel a szakági ügyészek részéről. Csak üdvözölni lehet minden, a zsúfoltság enyhítése irányába ható intézkedést. A PPP-konstrukcióban megépült tiszalöki és szombathelyi országos büntetés-végrehajtási intézetekben az ügyészi törvényességi feladatok ellátása gyakoribb jelenlétet, több meghallgatást és szélesebb körű vizsgálati tevékenységet igényel a bv. felügyeleti ügyésztől.

Az idegenrendészeti fogdákból és a kötelező tartózkodási helyként kijelölt közösségi szállásokon az elhelyezési körülmények javulása miatt csökkentek a rendkívüli események, az eljárások – a magyar hatóságoktól független okokból történő – elhúzó-dása ugyanakkor érthetetlen a szabadságkorlátozás alatt álló külföldiek számára.

„Hiába az anyagi jog tudományos művelése, a büntetésről vallott teóriák kidolgozása és hirdetése, a kiszabás elveinek kidolgozása, ha minden elképzelések megbuknak a diszfunkcionális végrehajtáson” – írta a haza bölcsként nevezett Deák Ferenc. A jövő emberközpontú büntető igazságszolgáltatása szempontjából a szankcionálás feltételei és formái mellett fontos az eljárás és a büntetés-végrehajtás is. A büntető anyagi jog büntetéssel fenyeget, a bíróság ezt a törvényben szabályozott eljárás során szabja ki, az állam pedig a végrehajtó szervének eljárása során azt végrehajtja. Mindegyik koncepciója és szerkezete középpontjában – egyaránt mint tettesnek és sértettnek – az ember védelmének és tiszteletének kell állnia, melyből levezethető szabadságának korlátja is. Annak a szabadságát, amelyet csak annyiban gyakorolhat, és amelynek tiszteletben tartását csak annyiban igényelheti másoktól, amennyiben embertársainak ugyanolyan és éppúgy tiszteletben tartandó szabadságába és jogaiba nem ütközik.

Nem szabad eltérni, hogy következmény nélküli legyen a normasértés, elmaradjon a végrehajtás, a cselekmény által megbolygatott szabadságkorlátokat és védelmi köröket újból meg kell szilárdítani, mégpedig a hatékonyság érdekében gyorsan és nyilvánosan. A bűnelkövető emberben ugyanakkor nemcsak az individuumot, hanem az embertársat is látnunk kell. A büntető felelősségre vonásnak ebben a harmadik, ún. büntetés-végrehajtási szakaszában már a tettről a tettesre esik nagyobb figyelem, bár a büntetési és büntetés-végrehajtási elméletek összecsengenek.

A büntetés-végrehajtás a büntető felelősségre vonás harmadik fő szakasza, amelynek során megvalósul a jogerős bírósági ítéletben vagy más hatóság határozatában megjelölt büntetőjogi szankció, büntető eljárásjogi kényszerintézkedés vagy más hatósági, így igazgatási szankció tényleges tartalmát képező jogfosztás, jogkorlátozás, mégpedig a törvényekben meghatározott mértékben, módon és határig.

Ha a gyakorlati végrehajtás ennél kevesebb, annulálja a törvényt, az azt alkalmazó bíróságot vagy más hatóságot, ezek eljárását, a sértettet, a társadalom védelméhez fűződő alkotmányos követelményt, és nem felel meg a jogállamiságnak sem, szinte hiábavalóvá válik minden addigi munka, költség, idő. Ha viszont a végrehajtás során a jogkorlátozásban és a módszerben akár egy hajszállal is a jogállamisági határon túllépnek, az szintén a törvényesség, a jogállamiság megsértését jelenti, tekintélyfosztó, a kitűzött célok ellen ható, mert nem lehet senkit a törvények betartására készíteni törvénysértő módon.

Amennyiben a jogállam hatóságai, szervei, tisztségviselői nem tartják tiszteletben a törvényt, sőt nem példamutatók a betartásában, nehezen vezet eredményre az egész

büntető felelősségre vonás mindhárom szakasza, tevékenységük nem váltja ki a törvények iránti tiszteletet. Törvényesség nélkül nincs jogállamiság sem. Nagyon fontos, nagyon éles határról van szó; mégpedig a társadalmi, a jogi élet változásával változó határról. Kellő odafigyelést, felkészültséget igényelnek az e szakaszban lévő feladatok is, ezért is támogattam a rendszerváltozás idején, hogy jogi szakvizsga tárgy, majd egyetemi tantárgy legyen a magyar büntetés-végrehajtási jog.

Meg kell ehelyütt említeni, hogy Európában elsőként hazánkban lett tantárgy az Európai büntetés-végrehajtási jog, mégpedig Magyarország Európai Unióhoz csatlakozása évében. Nagy aqvis, kötelező joganyag van, s precedens. A tudományos és oktatói munkában elért eredményeinknek kedvező a visszhangja nemcsak hazánkban. Az európai ellenőrző szervek pozitívan értékelték minden eddigi látogatásuk alkalmával azt, ahogyan a magyar hatóságok, tisztségviselők viszonyulnak a fogvatartottakkal kapcsolatos európai emberi jogi követelmények megvalósításához. Példaként hozták fel a büntetés-végrehajtás hazánkban működő széleskörű jogállami garanciarendszerét, benne az ügyészi törvényességi felügyelettel, a széleskörű büntetés-végrehajtási bírói hatáskörrel, az ombudsmanhoz fordulási joggal, a társadalmi ellenőrzéssel és a nemzetközi ellenőrzéssel.

Igen nagy körültekintést, érzékenységet igényel egy jogállamban a büntetés-végrehajtás törvényessége. A jogállam „tisztségének fokmérőjét” jelenti az, ahogy a – bármilyen címen szabadságában korlátozott – fogvatartottakkal bánik. Kihívás vele szemben, hogy törvényszegőinek is meg tudja mutatni saját „emberségét” és méltóságát.

Winston Churchill, az 1910-es brit kormány belügyminisztereként a következőt mondta: „A nagyközönség hangulatára és vérmérsékletére tekintettel; arra, hogy miképpen bánnak a bűnözőkkel, az egyik legtévedhetetlenebb tesztje bármely ország civilizációjának.”¹¹

Fjodor Dosztojevszkij szerint – aki olyan kimerítően írt a börtönbüntetésről¹²? – „Egy ország civilizációjának normáit úgy lehet megítélni, hogy kinyitjuk börtönei ajtóit.”

A harmadik idézet újabb keletű, az egyik leghíresebb volt rabtól származik, aki a közelmúltig a Dél-Afrikai Köztársaság elnöke volt: „Úgy mondják, hogy nem ismer valaki igazán egy országot, amíg nem látta belülről annak börtöneit. Egy országot nem arról kell megítélni, hogy miképpen bánik a legnagyobb rangú polgáraival, hanem a legalacsonyabb sorban lévőkkel.”¹³

„Ahol az egyes országok alapjogai korlátozás alá esnek, a legmesszebbmenőig védelmet kell nyújtani a visszaélések ellen” – írja Andreas Ganther „Az Európai Emberi Jogi Bizottság gyakorlata a büntetés-végrehajtás területén” című, a Max Planck Intézet kiadásában megjelent jog-összehasonlító tanulmányában.

Az európai uniós joggyakorlat a szankció-végrehajtás ismerveivel közlő hangúlyt helyez az „ésszerű hatékonyság kritériumára”. Az arányos, de ugyanakkor hatékony, sőt

¹¹ Belügyminisztériumi Jegyzetjelentés H. C. Viták 5. sorozat 19. kötet.

¹² A holtak háza, 1915.

¹³ Mandela, N.: Hosszú menet a szabadság terén. Little Brown és Co. London, 1994.

elrettentő szankció gyakori meghatározási forma az uniós gyakorlatban. Szem előtt kell tartani az „asszimiláció kritériumát”, melynek értelmében az alkalmazandó szankciók skálájának összehasonlíthatónak kell lennie. A szigorúság kritériuma a szabadságvesztési tételek különféleségeit foglalja magában, hogy a szankció megfelelően hatékony, elrettentő legyen a törvényesség, a jogállamiság keretei között.

A cél tehát a bűncselekmény folytán megbomlott jogi egyensúly helyreállítása, amely a büntető felelősségre vonás hatálya alatt álló személy részére cselekményéért hátránnyal járó következményt jelent, de egyben a társadalomba visszavezetésével, reszocializálásával vagy integrálásával a megbomlott egyensúly helyreállításának fő követelménye is érvényesül.

A jövőben fontosnak tűnik jóvátételt nyújtani a jogaiban megsértett egyénnek, mégha csak oly módon is, hogy a büntetés jellege ne zárja ki a jóvátétel lehetőségét. Például a pénzbüntetésekből befolyt összegeket elsősorban az áldozatok kártalanítására kellene fordítani, és a szabadságvesztést is oly módon végrehajtani, hogy az elítéltet a sértett kártalanítására is sarkallja. Nem olyan távoli jövő, hogy a hazánkban ígéretesen beindult mediáció a büntetés-végrehajtási szakaszban is szerephez jusson. A szankció hatékonyságának feltételei közé tartozik az is, hogy az alkalmazásával összefüggő negatív mellékhatásokat kizárják, vagy legalábbis a lehető legkisebb mértékre korlátozzák. A büntetés-végrehajtási szervek tevékenységének minősége, jogszerűsége, alapvető feltételként befolyásolja a szankcionálás eredményességét.

M. Tóth Balázs

A Magyar Helsinki Bizottság Börtönmegfigyelő Programjának tapasztalatai 2007-ben

A Magyar Helsinki Bizottság börtönmegfigyelő programja a 2007. év során is működött, ennek keretében öt büntetés-végrehajtási intézetben figyeltük meg a fogvatartás körülményeit (Heves Megyei Bv. Intézet, Fővárosi Bv. Intézet II. sz. objektuma, Szegedi Fegyház és Börtön, Balassagyarmati Fegyház és Börtön, Váci Fegyház és Börtön). A civil szervezet és a BVOP, valamint az egyes intézetek közötti együttműködés kisebb sűrűdásoktól eltekintve zavartalan volt, a megfigyelés alapjául szolgáló együttműködési megállapodásban foglaltakat mindkét fél tiszteletben tartotta.

Jelen áttekintésben az általános gondokon túl az egyes intézetekben tapasztalt olyan problémákat foglaltuk össze, amelyek létét a fogvatartottak elmondásán túl a megfigyelők közvetlen tapasztalatai is megerősítették, vagy amelyekre vonatkozóan a fogvatartotti beszámolók annyira konzisztensek voltak, hogy indokolt őket az összefoglalóban szerepeltetni.

Általános jellegű észrevételek

A tapasztalt problémákat alapvetően két csoportra oszthatjuk, az egyikbe kerülnek azok a hiányosságok, melyek a finanszírozási nehézségekre vezethetők vissza, a másikba pedig azok, melyek a források hiányában is kezelhetők.

A forrást nem igénylő általános problémák nagy része a szabályozás szintjén tapasztalható. A Helsinki Bizottság (a továbbiakban: Bizottság) által az elmúlt évek során különböző fórumokon (nemzetközi szervezetek előtt, szakmai találkozókön és a médiában) sokat említett probléma a biztonsági csoportba sorolás és a különleges biztonságú zárkában vagy körleten való elhelyezéssel kapcsolatos eljárás. Álláspontunk szerint vitathatatlan, hogy mindkét döntés jelentős mértékben érinti a fogvatartotti jogokat: pl. egy 4-es biztonsági csoportba sorolt személy gyakran nem találkozhat más fogvatartottal, lényegesen kisebb helyen sétál, sokszor nem is igazán szabad téren, mindig megbilincselik, ha elhagyja a zárkáját, biztonsági beszélőt kap. A különleges biztonságú körleten (KBK) vagy a különleges biztonságú zárkában (KBZ) elhelyezett fogvatartottak zárkája pedig huzamos emberi tartózkodásra alkalmatlan, és a 4-es csoportba sorolt fogvatartottakkal szemben alkalmazott izolációs intézkedések szigorát meghaladóan korlátozó tartalmú szabályok vonatkoznak rájuk.

Ennek ellenére az eljárás lényegében „formátlan”, értve ez alatt, hogy nem szünetlik formális határozat az elhelyezés tárgyában, így nem ismert a döntés indokolása, és nem is lehet fellebbezni ellene. Természetesen mindig nyitva áll a panasz előterjesztésének lehetősége, de ez nem veszi el a kritika élet, mert a jogorvoslat fogalmilag előfeltételezi, hogy a fellebbező fél ismeri, hogy milyen indokokat kell cáfolnia álláspontja alátámasztása érdekében, másrészt annak keretében lehetővé kell tenni, hogy a támadott döntés meghozójától független szerv járjon el a felülbírálat során. A panasz eljárás egyik feltételnek sem tesz eleget. Nyilvánvaló, hogy ez a kérdés nem oldható meg sem az intézetek, sem a BVOP szintjén, azonban ha elismerjük, hogy a szabályozás jogsértő, akkor indokolt felvetni az illetékes szakminisztériumnál a szabályozás módosításának szükségességét.

Az elmúlt év során több alkalommal is találkoztunk olyan házirenddel, belső szabályozással, melynek értelmében az ügyvéddel folytatott telefonbeszélgetés is beleszámít a heti rendes telefonbeszélgetések számába, ennek következtében megtörténhet, hogy az előzetes letartóztatottnak választania kell aközött, hogy a hozzátartozóját vagy a védőjét hívja fel. A szabályozás a szűken értelmezett normatív keretnek megfelel ugyan, de a „törvény szellemének” biztosan nem: az előzetes letartóztatásban lévők jogai csak a büntetőeljárás eredményessége és a fogva tartás biztonsága érdekében korlátozhatók. Rendkívül pozitív fejleménynek tartjuk, hogy volt olyan intézet – a Balassagyarmati –, amelynek vezetése elfogadta ezt az érvelésünket, és tájékoztatása szerint a megfigyelők által javasolt módon módosította a házirendet, volt azonban olyan intézet is, amely nem látta szükségesnek a változtatást.

A forrásokkal részben összefügg az a probléma, amely lényegében minden intézetet érint – a túlszűfolttság. A túlszűfolttsággal természetesen nem pusztán az a probléma, hogy az egy fogvatartottra jutó szabad mozgástér nem éri el a jogszabályban meghatározott mértéket. A jelenségnek olyan továbbgyűrűző következményei vannak, mint az egy nevelőre jutó 80-100 fogvatartott. A velük kapcsolatos adminisztrációs teher önmagában kitölti az alkalmazott teljes munkaidejét, így egyéniesített nevelésről szó sem lehet, annak hiányában pedig a reszocializáció célja illuzórikussá válik. A zsűfolttság természetesen közvetlen oka az intézetben belüli feszültségnek, és ez okozza a kisebb-nagyobb intézeti felújítások eredményeinek gyors erodálódását is, aminek következtében egy zárka felújításnak néhány hónap múlva nyoma sem látszik. Ezért az a szilárd meggyőződésünk, hogy ameddig ilyen mértékű marad a zsűfolttság az intézetekben, a büntetés-végrehajtásban dolgozók bármilyen lelkiismeretes igyekvése ellenére sem lehet alapvető minőségi javulást remélni, mert a zsűfolttság annak objektív akadályát képezi.

A pénz hiányával kapcsolatos az étrenddel kapcsolatos kritikák tömege is. Álláspontunk szerint ma Magyarországon nem lehet az alapnormában meghatározott összegből, kevesebb mint 500 forintból, egy felnőtt férfi étkezési szükségleteit fedezni. Az étrend egyhangúsága, illetve a zöldség és gyümölcs hiánya majdnem minden intézetben általános panasz.

A meglátogatott intézetekkel kapcsolatban felvetődött problémák

1. Az év során meglátogatott intézetek közül a **Heves Megyei Bv. Intézet** került a képzeletbeli dobogó legfelső fokára. Ennek oka, hogy az országban átlagosnak nevezhető fizikai körülmények mellett minden fogvatartott arról számolt be, hogy a bánásmóddal maradéktalanul elégedett, és elismeréssel szolt az új vezetéstről, ami a dolog természetéből adódóan majdnem példátlan.

Az egyetlen olyan körülmény, amely kifogásolható: a pszichológus hiánya az állománytáblából. A Bv. tvr. szerint a szabadságvesztés végrehajtásának célja, hogy elősegítse a szabadulás után a társadalomba történő beilleszkedést, és azt, hogy az elítélt tartózkodjék újabb bűncselekmények elkövetésétől. A Bizottság tapasztalata szerint a fogvatartottak egy része pszichoterápiára szorul, mert őket részben személyiségjegyeik hajlamosítják a bűnelkövetésre, ezek megváltoztatása pedig önerőből, terápia nélkül lehetetlen. Másrésztől a bezártság a fogvatartottaknál depressziót válthat ki, aminek kezeléséhez szakmai segítségre van szükség. Általánosságban a büntetés-végrehajtás céljainak elérése, a bűnisméltés valószínűségének csökkentése szempontjából is jelentős a bűnelkövetés tudatlan motivációinak feltárása, illetve a pszichológus segítségével nagyobb esélye lehet a társadalomba való visszailleszkedésnek is. Ennek fényében előremutatónak tartjuk az intézet által tett erőfeszítéseket a probléma megoldása érdekében: a civil szervezetek és egyesületek bevonása a fogvatartottak pszichológiai kezelésébe az egyetlen módja annak, hogy státusz hiányában legalább az arra leginkább rászorultak megkapják a szükséges segítséget a szakemberektől.

2. A **Fővárosi Bv. Intézet II. sz. objektumában** a panaszok első része a higiéniai körülményeket érintette, egyrészt a zárkatisztításhoz szükséges eszközök hiányára utalva, másrészt a csajkák tisztaságával kapcsolatosan megfogalmazva kritikát. A parancsnok a tisztítószerezetel kapcsolatban jelezte, hogy intézkedett mellékhatásoktól mentes szer beszerzése érdekében.

A panaszok másik része a kiétekezési árakra vonatkozott, találtunk olyan terméket, melynek ára 50%-kal haladta meg a budapesti kiskereskedelmi árakat.

Sokan említették azt is, hogy az ápolói személyzet hangneme nagy némi kívánnivalót maga után, ugyanígy a női fogvatartottak egyik nevelőjével kapcsolatban is sok kritikát hallottak a megfigyelők.

Ezen kívül az intézet volt az egyik azok közül, ahol az összefoglaló általános részében említett, a védővel való telefonos kapcsolattartásra vonatkozó probléma felmerült.

Ugyanakkor pozitívumként említhető, hogy az intézetben az egészségügyi ellátással kapcsolatban a megfigyelők orvos tagjának véleménye szerint az orvosi ellátással kapcsolatban az átlagosnál kevesebb panasz hangzott el, és az orvosi dokumentáció vizsgálata alapján megállapítható, hogy az egészségügyi személyzet által nyújtott kezelés minden esetben megfelelt a szakma szabályainak.

3. A **Szegedi Fegyház és Börtönben** tett látogatás volt az, amely az év során „port kavart”, tekintettel arra, hogy jelentésünkben a bántalmazásokkal kapcsolatban lefektetett megjegyzéseket a média széles körben idézte. Mivel azt gondoljuk, hogy a bántal-

mazás az egyik legsúlyosabb, ugyanakkor az egyik legnehezebben bizonyítható jogsértés, az ilyen tartalmú panaszok rögzítésére a nyilvánosságra kerülő jelentésekben csak nagyon ritkán kerül sor.

Jelentésünkben a következőket írtuk: „a megfigyelők csak konkrét ügyekben és panaszokkal tudnak foglalkozni, mindazonáltal az Intézetben lefolytatott [...] nagy számú meghallgatás során rendkívül sok esetben [...] számoltak be a fogvatartottak az őket ért megalázó bánásmódról és bántalmazásokról. A panaszokat ugyan nem vállalták névvel, mégis azok száma, konzisztenciája – vagyis az, hogy a fogvatartottak egymástól függetlenül a bántalmazások és visszaélések fajtáiról, módjairól ismétlődően gyakorlatilag ugyanolyan formában számoltak be [...] – mindenképpen a jelenség indikációjának szükségességét támasztja alá. Némiképp rendhagyó módon ugyan, de már csak azért is szükséges kiemelten jelezni a bántalmazásokra vonatkozó problémakört, mert a megfigyelők tapasztalatai alapján az ilyen jellegű, bár a vélt, vagy valós retorziók miatt anonim – de hangsúlyozottan koherens – panaszok a Szegedi Fegyház és Börtönben más intézetekhez képes is magas számban hangzottak el. [...] Javaslat: ilyen formán természetesen csak általános jelleggel javasolhatjuk a személyi állomány szigorúbb ellenőrzését, megfelelőbb felkészítést az óhatatlanul előforduló, kényszerintézkedést igénylő helyzetek kezelésére, továbbá célszerű a fogvatartottakban tudatosítani azt, hogy bántalmazás, vagy megalázó bánásmód esetén ezt haladéktalanul jelezzék. Kívánatos az intézetben növelni e vonatkozásban is a transzparencia szintjét, például minél több civil szervezet bevonásával.”

Noha hangsúlyoztuk, hogy a probléma megjelenítésére és javaslataink megtételére a panaszok kiemelkedően nagy száma és konzisztenciája indított minket, az intézet akkori parancsnoka sértett és sértő hangvételű választ adott a felvetésre, teljesen alaptalannak nevezve azt, és megkérdőjelezve a Bizottság eljárásának tisztességes voltát.

A parancsnoki válasza adott reakciókban hangsúlyoztuk, hogy megfigyelőink tapasztalt, tisztességes, elkötelezett emberek, akiknek nem célja problémákat felvetni ott, ahol nincsenek. Emlékeztettünk számos olyan jelentésünkre, amelyekben kifejezetten rögzítettük, hogy az adott intézetben nem kaptunk panaszt a személyi állományra (lásd például az egri és a balassagyarmati jelentéseket). Ennek fényében tartjuk továbbra is figyelemre méltónak a bántalmazásra vonatkozó szegedi állítások nagy számát és egybehangzóságát, és úgy véljük, hogy a felvetett problémák azonnali „lesöprése” helyett konstruktívabb lenne, ha az intézet kritikánkat annak tartaná, ami – konstruktív figyelemfelhívásnak.

A szegedi intézetben merült fel a fentiekén túl a tényleges életfogytiglani szabadságvesztésüket töltők részére kialakított részleg (HSR) szabályainak kritikája a szélsőséges izoláció miatt (ezt az Európa Tanács szakbizottsága, a CPT is kritizálta tavaly publikált jelentésében). Az intézetben elhangzott emellett, hogy a beszélő során nincs lehetőség még a családtagot sem megérinteni, ezzel kívánja megelőzni az intézet a tiltott tárgyak átadását. A Bizottság szerint ilyen szigorú szabályok általános érvényű alkalmazása (vagyis tekintet nélkül arra, hogy az adott személynél találtak-e valaha tiltott tárgyat, vagy van-e egyéb ésszerű ok azt feltételezni, hogy a kapcsolattartást erre célra használná fel a fogvatartott) igazolhatatlan, különösen akkor, ha figyelembe vesszük az

átlagosan itt töltött időt (10 év fölött) és azt, hogy a reintegráció egyetlen lehetséges tere a család. A családi kapcsolat teljes megszakadását nem indokolt és célszerű ilyen jellegű szabályokkal gyorsítani.

4. A Váci Fegyház és Börtön volt a másik olyan intézet, ahol rendkívül sok panasz hangzott el az állítólagos bántalmazásokkal kapcsolatban. Ebben az intézetben a panaszok tartalmilag szintén összhangban voltak (megnevezett elkövetők, tipikus színhely és időpont), de a szegedi tapasztalattal szemben az intézet vezetése nem tagadta, hogy problémának lehet létjogosultsága, hiszen 2006. év során 7 büntetőeljárás indult bántalmazás hivatalos eljárásban vétsége miatt, amelyből 4 ugyan megszűnt, de 3 még a látogatás idején is folyamatban volt.

Vácott sok panaszt hallottunk az ún. akciócsoporthoz is, amellyel kapcsolatban közvetlenül a parancsnokhoz is érkezett kifogás.

A váci intézet volt az egyetlen olyan hely, amellyel kapcsolatban a Bizottság orvosa is kritikát fogalmazott meg. A kritika nem az egészségügyi ellátás szakmai színvonalát érintette, hanem arra irányult, hogy az orvos és a fogvatartottak közötti viszony külső szemlélő számára is jól látható módon oly mértékben elidegenedett, amely már káros lehet mind a fogvatartottak, mind az orvos számára. A feszültség okát a Bizottság orvosa az intézet orvosának túlerhelyességében látja, ezért az üres státuszok betöltésének hiánya miatt komoly problémák elé nézhet az intézet.

Ezen intézettel kapcsolatban is szeretnénk rögzíteni a fenti kritikák ellenére azt a rendkívül konstruktív hozzáállást, amelyet az intézet parancsnoka tanúsított a látogatás idején. Attitűdjére nem az volt a jellemző, hogy a minden kétséget kizáróan nem bizonyított panaszt alaptalanként rögtön elutasította, hanem az életszerű panaszokat szakmai tapasztalata fényében vizsgálta meg, s kezelte ennek alapján – szerintünk – súlyuknak és valószínűségüknek megfelelően.

5. A balassagyarmati intézet az összes meglátogatott intézet közül a legrosszabb fizikai körülményekkel bír, amivel kapcsolatban jelentésünk rögzítette, hogy a megfigyelők ilyen leromlott és ennyire zsúfolt zárkákat nagyon ritkán láttak, és különösen problematikus, hogy egyetlen zárkában sincsen külön szellőzésű WC, az esetek túlnyomó többségében az elkülönítés sem megoldott, egyes helyeken e célból függönyt rendszeresítettek, ami azonban nem felel meg a jogszabályi előírásoknak. Ezen objektív okok miatt a fogvatartottak életkörülményei nem minősíthetők elfogadhatónak, legyen bármennyire is tisztességes és igyekvő a személyzet vagy a vezetőség munkája.

Jelen intézetre is érvényesek azok a megállapítások, amelyeket az egri intézettel kapcsolatban a pszichológus hiányára nézve tettünk.

Végül: ebben az intézetben is találkoztunk a védővel való telefonos kapcsolattartás jelen áttekintés általános részében ismertetett és kifogásolt gyakorlatával. Az intézet vezetése a Bizottság érveit meghallgatva eltörölte a korlátozó tartalmú szabályozást mind az előzetes letartóztatottak, mind a jogerősen elítéltek vonatkozásában, amit kifejezetten üdvözlendőnek tartunk.

Fliegauf Gergely

Mennyiben változott a börtön társadalmi funkciója az elmúlt ötven év során?

A totális intézmények elméletének kritikája (1. rész)

*No jungle holds more danger
And each new day that comes my way
Each man remains a stranger*
Brian Johnsen, #300907¹

Bevezetés

Jelen tanulmány a goffmani totális intézmény fogalom szerinti börtöndefiníciót veti össze az elmélet kritikusaiknak érveivel – összefoglaló jelleggel. A végső következtésünk az lehet, hogy mi, börtönőrök a társadalom viszonylagos merevsége, polarizációja és sérülékenysége miatt csak jól járhatunk, mert biztos, hogy nem maradunk munka nélkül. A börtön kezdi elveszíteni a korábbi funkcióját: a fogvatartói munka egyre nehezebb, összetettebb, mindinkább szociális jellegűvé válik, és ilyen tekintetben leválik a klasszikus rendvédelmi feladatokról. A tanulmányban ezt az egyszerű gondolatot járjuk körül, amikor részletesen elemezzük a totális intézmények fogalmi meghatározását, az elmélet további életét és végül a cáfolatát. Nem állítjuk, hogy Goffman munkássága megvetendő lenne, csupán azt, hogy az nem értelmezhető bizonyos korlátozások nélkül a mai globalizálódó és terrortól fenyegetett világunkban. Farrington forradalmi jellegű munkáján keresztül mutatjuk be a posztmodern börtönök társadalmi valóságát. A cikkben számos immanens, azaz nehezen érzékelhető folyamatot ábrázolunk, újfajta börtönártalmakról írunk, és a legtöbb esetben igyekszünk magyar példákat is találni az elméletek alátámasztására. A totális intézmények elmélete sok felsőoktatási intézményben (Rendőrtisztí Főiskola, jogi karok, szociológiai tanulmányokkal kapcsolatos szakok) tananyag, ezért a cikkben fontos kiegészítő utalást teszünk a börtönfogalomra és a börtönmitoszokra, valamint a médiaártalomra.

Goffman élete és munkássága

Erving Goffman, akinek keresztnévét néha Erwinnek, sőt Irvingnek is írják, 1922-ben született Kanadában, és 1982-ben halt meg Philadelphiában. Élete bővelkedett drá-

1 Kaliforniai börtönvers. Szabad fordításban: „Nincs olyan vadon, amely több veszélyt rejtene / és minden nap és minden személy / csak egy-egy szembejövő idegen” Forrás: <http://sonic.net/~doret/k/ArchiveARCHIVE/Prison/Pris.poems/worldforgotten.html> [2008-01-15]

mai fordulatokban: 1952-ben házasodott meg először, született egy fia, de a felesége öngyilkos lett, éppen abban az időben, amikor 1963-ban az egyik legfontosabb és legjelentősebb művét² publikálta. Ebben a könyvben határozta meg és írta körül a stigmatizáció fogalmát. Jóval később, 1981-ben házasodott meg ismét, egy lánya született, de a következő évben Goffman már nem volt az élők sorában, gyomorrákban meghalt.

Szakmai karrierje az általa annyira megvetett hivatali rendszerben, az Amerikai Szociológiai Társaság (ASA) sorban 73. elnöki posztján csúcsonodott ki. (Olyan elődei voltak mint William Sumner, a szabad piac és a laissez faire stratégia támogatója; Emory Bogardus, a híres társadalmi távolság skála megalkotója; Ernest Burgess, a városszociológia letéteményese; Edwin Sutherland, a társadalmi dezorganizációs elmélet és Franklin Frazier, a ghetto elmélet megalkotói; valamint az amerikai szociológiai módszertan, a statisztikai analízis és a fókusz csoport fogalmi hátterének kidolgozója, Paul Lazarsfeld.)

Igaz, hogy szociológus volt, de a szociálpszichológia tudományának is meghatározó személyisége, a fenomenológiai irányzat alapítója. Goffman ugyanis szakított a lazarsfeldi hagyománnyal; azaz nem statisztikai módszerrel, hanem az antropológiához közelebb álló metodussal, a megfigyelés és a pontos leírás módszerével dolgozott. Ezért művei könnyen olvashatók, és nagy népszerűsége tettek szert.

Torontóban szerezte meg az egyetemi végzettséget, majd a Chicagói Egyetemen tanult, ahol minden bizonnyal a George Herbert Mead nevével fémjelzett szimbolikus interakcionizmus irányzat követőjévé vált. Ennek az elméletnek az a lényege, hogy a társadalmi elit a törvénykezés, a média és a divat intézményei alapján definiálja a többségi társadalmat és a szubkultúrát.

Goffman módszere a megfigyelésen alapult, a másság tanulmányozásán: azokat a társadalmi helyzeteket követte figyelemmel, ahol az emberek máshogy kommunikálnak, vagy ahol a kommunikáció keretek között zajlik. Goffman mintegy rejtett kamera-ként működött, ami igaz, hogy nem képes a társadalmi változóknak értéket adni, és emiatt a módszeren alapuló jóslás nem lehet korrekt; mégiscsak igen meggyőzően ábrázolja az ember viselkedését a társas közegben. A szociológia ezt a beállítást mikrokörnyezetnek nevezi, míg a szociálpszichológia személyészlelésnek. Goffman dolgozta ki az emberi interakciók, érintkezések dramaturgiai megközelítését³, valamint ő tanulmányozta először a reklámok és a társadalmi nemek kapcsolatát⁴.

Mivel Mead tanai nagyon közel állnak a marxizmushoz, Goffman művei eljuthattak Kelet-Európába, így hazánkba is. Az érintkezések című könyvét 1978-ban, az akkori Oktatási Minisztérium Marxizmus-Leninizmus Oktatási Főosztálya adta ki, azaz a mű része volt az akkori társadalomtudományi kánonnak. Nem is lehet véletlen, hogy A hétköznapi élet dramaturgiája című műve 1982-ben jelent meg Csepeli György fordításában, A hét-

2 Goffman, E. (1963): *Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity*, Prentice-Hall

3 Goffman, E. (1982): *A hétköznapi élet dramaturgiája*, Népművelési Intézet; Goffman, E. (1978): *Érintkezések*, Oktatási Minisztérium, Marxizmus-Leninizmus Oktatási Főosztálya; Goffman, E. (1981): *A hétköznapi élet szociálpszichológiája*, Gondolat

4 Goffman, E. (1979): *Gender Advertisements*, Harper

köznapí élet szociálpszichológiája című Goffman-antológia megjelenése után egy évvel. Az utóbbi kötet tartalmazza Goffman korábban említett nagyon fontos műveit, és akkor adták ki, amikor a magyar társadalomtudományi szakfordítás az aranykorát élte (pl. Aronson: Társas lény, Lewin: A mezőelmélet a társadalomtudományban, Merton: Társadalomelmélet és társadalmi struktúra, illetve további fontos antológiák, amelyek a kísérleti társadalomlélektan fontos eredményeit tartalmazták). Meg kell említeni, hogy a Thalassa Kiadó 2000-ben jelentette meg „Az én bemutatása a mindennapi életben” című könyvét⁵, ami a szelf reprezentációról szól, és amely témát Goffman az Asylumsban elemzett ki először.

Az Asylums

A társadalmi intézmények, a zárt intézetek, a totális intézmény fogalom, így a börtön szempontjából is Goffman legjelentősebb műve az Asylums, azaz a „Menedékhelyek” című könyv. A kötet alcímének fordítása így szól: „Esszék az elmeógyógyintézetbe utaltak és más fogvatartottak társadalmi helyzetéről”⁶. Itt álljunk meg egy pillanatra, mert fontos fogalmi meghatározásokra van szükség.

A „fogvatartott” szót Goffmannál nem úgy kell értelmezni, ahogy azt a magyar jogszabály⁷ definiálja. Az alábbi táblázatban a magyar jogszabályi értelmezési lehetőségek közül a legjelentősebbeket foglaltuk össze:

Jogszabály éve, száma, típusa	A fogvatartott meghatározásának szempontja
1979. évi 11. tvr. (Bv. tvr.)	mi történik a fogvatartottal, milyen jogai és kötelességei szünetelnek
1995. évi CVII. tv.	milyen típusú szabadságelvonással járó intézkedés alanya a fogvatartott
6/1996. IM rendelet	a fogvatartott mint halmazelméleti fogalom meghatározása

A „fogvatartott” fogalom Goffmannál inkább azokat az embereket foglalja magába, akik meg vannak fosztva a személyi szabadságuktól. Az Európa Tanács szakmapolitikai szempontból ilyen tekintetben a következő kategóriájú fogvatartottakkal foglalkozik: rendőrségi fogdán lévő személy, menekült státuszra váró személy, börtönben lévő személy, elmeógyógyintézetben lévő személy, valamint szociális otthonban lévő személy. (A cikkben, a börtön esetében a fogvatartott szót a magyar definíciók szerint fogjuk használni.)

5 Goffman, E. (1959): *The Presentation of Self in Everyday Life* (Monograph), University of Edinburgh Social Sciences Research Centre, 1956, revised and expanded edition, Anchor Books

6 „Essays on the social situation of mental patients and other inmates”

7 Lásd: 1979. évi 11. törvényerejű rendelet a büntetések és az intézkedések végrehajtásáról: „32. § A szabadságvesztés végrehajtása alatt az elítélt elveszti a személyi szabadságát; az állampolgári kötelességei és jogai annyiban szünetelnek, illetve korlátozottak, amennyiben erről az ítélet vagy törvény rendelkezik”; 1995. évi CVII. törvény a büntetés-végrehajtási szervezetről: „34. § (1) b) fogvatartott: aki a szabadságelvonással járó büntetést, intézkedést, büntetőeljárás kényszerintézkedést, az elzárást bv. szervnél tölti”; valamint: 6/1996. (VII. 12.) IM rendelet a szabadságvesztés és az előzetes letartóztatás végrehajtásának szabályairól: „1. § (3) A szabadságvesztésre ítélt (a továbbiakban: elítélt), az előzetesen letartóztatott (a továbbiakban együtt: fogvatartott)”.

A fenti meghatározás azért fontos, mert az Asylumsban tanulmányozott totális intézmény valójában egy elmeógyógyító intézet volt: a Washingtoni Szent Erzsébet Kórház, tehát nem börtön, bár Goffman a művében sok más példát – laktanyákat, zárdákat és börtönöket – is említ. (Goffman gyakran hivatkozik a munkája során szépirodalmi művekre, és azok valóban tökéletes illusztrációként szolgálnak egyes esetek leírásához.)

A műnek létezik egy magyar nyelvű nyersfordítása is, amit a nyolcvanas évek elején-közepén feltehetőleg fogvatartottak készítettek az akkori büntetés-végrehajtás számára. Soha nem nyomtatták ki, mégis számos kutató hivatkozik erre a fordításra [Pl. Boros – Csetneky (2002)*]. Az, hogy a könyvet éppen fogvatartottak fordították le, korántsem minősíthető az akkori rendszer despotizmusának, hanem – amint azt hamarosan látni fogjuk – a megrendelő igen haladó gondolkodására utal.

Az Asylums című könyv négy esszé gyűjteménye, ahogy azt az alcíme is sugallja: ezek között az esszék között viszonylag laza kapcsolat van. Goffman valóban fenomenológus, azaz a megfigyelt dolgokat jelenség szintjén írja le, nem támasztja alá statisztikai adatokkal, megelégszik az egyes szám első személyű interpretációval. Goffman az esszék előkészítése során szoros kapcsolatban állt a washingtoni elmeógyógyító intézet klienseivel, és emellett viszonylag lazább keretek között érintkezett az intézetben dolgozó személyzettel. Meg kell jegyeznünk, hogy ilyen módszerrel hatékony, de nehéz a börtönben dolgozni, mert a fogvatartottaktól könnyebb információt szerezni, azonban a személyzet úgy érezheti, hogy a kutató beállítottsága elenne irányul, és ez az esetleges ellenszenv nehezítheti a kutatást.

A kutatást Goffman két éven át, 1955-ben és 1956-ban folytatta. A kórház vezetése és személyzete tudta, hogy milyen munkát végez, de Goffman szinte egész végig a betegek között tartózkodott, azonban nem aludt benn az intézetben. Ez a módszer egyáltalán nem nevezhető szokásosnak – Goffman maga is partizánmódszernek minősítette –, azonban vegyük figyelembe, hogy az egyéb kutatási lehetőségek nagyon behatároltak, és szükségszerűen távolságot teremtenek a vizsgálódó személy és a kliensei között.

Saját tapasztalatom mondatja velem, hogy a fogvatartottakkal nem célravezető kérdőívet kitöltetni, mert annak az eredménye nagyon csalóka. (Goffman leírta ennek az okát a könyvében, bár nem fogalmazta meg világosan, hogy mit is tapasztalt ezen a téren.) A személyzettel talán még nehezebb a helyzet, pedig ezen társadalmi ágens vizsgálata, leírása, kutatása is nagyon fontos lenne. A börtönőrök gyakran nem érzik, hogy a társadalom szövetségesük lenne, pedig annak, hogy a fogvatartottak a börtönbe kerülnek, igenis a társadalom az egyik fő oka, azaz a társadalom juttatja valamilyen úton-módon őket a rácsok mögé. Az örök úgy érzik, hogy ezek után a társadalom le is mond a fogvatartottakról, és az ő gondjaikra bízta őket teljes mértékben. Ennek később nagyon komoly jelentősége lesz, mert látni fogjuk, hogy a börtönök nem függetlenek sem a szűkebb, sem a tágabb társadalmi közegüktől. Ez a fajta családottság azonban azután arra sarkalja a börtönőröket, hogy ők maguk is elkülönüljenek, és ennek következtében nem engedik be a kutató szemeket a társas közegükbe. Teljesen emberi reakció ez, amit nem szabad elfelejtenünk.

A vizsgálat idején az intézetben hétezer kezelt személy tartózkodott, ami a mai követelményekhez viszonyítva, óriási, szinte elképzelhetetlen szám. Csak a jelenlegi magyar büntetés-végrehajtási szervek hatáskörébe tartozó fogvatartottak létszáma alig kétszer ennyi, de több mint harminc intézetben vannak elhelyezve. (Arányait tekintve az Európai Unió összes többi börtönrendszere ugyanilyen.) Ebből a szempontból is kritikus szemmel kell néznünk Goffman művét. Több ezer főnyi fogvatartott életének menedzselése olyan rendszerszemléletet követel meg, amely semmiképpen sem illeszkedik egy valódi börtön szervezeti kereteihez. A bástyafalak, a biztonsági rendszer, a zárkaajtók olyan speciális börtönjelenségek, amelyek nem bukkannak fel az egyéb totális intézményekben. Ennek következtében a börtön nem képes nagy létszámú fogvatartott kezelésére, szükségszerűen alegységekre bomlik, ahogyan azt tökéletesen lehet látni az egykori kubai Presidio Modelo börtön esetében, ami öt panoptikum rendszerű körletből áll. 1931-ben építették, hatezer fogvatartott elhelyezésére. Itt raboskodott Fidel Castro is. Az épületkomplexum ma múzeum és kulturális központ. A börtönök éppen napjainkban kezdenek átalakulni olyan helyekké, ahol nincsen nagyobb szükség az elítéltek figyelemmel kísérésére a medikalizáció miatt. A legtöbb börtön ennek ellenére manapság is a fogvatartottak mindennapi életének folyamatos figyelemmel kísérésére szolgál, nem pedig megfékezésére, ahogy az az elmeógyógyintézetekben történik a terápiák által.

Goffman a művében a weberi ideáltípusból indul ki. Az ideáltípusok közös jellemzői, hogy nem tükrözik a valóságot, mégis a valóságot hozzájuk mérik. Funkciójuk az, hogy az adott szervezet vagy éppen a társadalom működését jobban meg lehessen érteni, át lehessen látni. Rengeteg ilyen van, ideáltípusok személyek is lehetnek, továbbá események, programok, eljárások stb. A börtön tekintetében az ideáltípus a büntetés-végrehajtás mint jelenség jellemzőiből és elemeiből formálódó konstrukció. A börtön esetében sem definícióról van szó, amelyet jellemzően a jogszabályok alkotnak, hanem – szociálpszichológiai kifejezéssel élve – kognitív vagy mentális konstrukcióról. A magyar jogszabályok például meghatározzák, hogy a fogvatartottak milyen szempontból sorolandók különböző biztonsági fokozatokba⁹. Ez egy skálaszerű felosztás, a római egyes számtól a római négyes számig terjed, az első kategória a legenyhébb fokozat, míg a négyes a legsúlyosabb. Elvileg ennek a jogszabályi résznek is az a funkciója, hogy a fogvatartottakról megállapítsák, hogy hogyan kell hozzájuk viszonyulni a büntetés letöltése alatt. A jogszabály értelmezése azonban a társas és társadalmi közeg függvénye, és kialakul a fogvatartottak biztonsági csoportjához rendelődött konstruktum. Ugyanígy jogszabály rögzíti a fogvatartottak fegyelmi eljárásának rendjét¹⁰. Itt is ideáltípusok alakulnak ki, és az ezek köré szerveződő valódi magatartásminták fogják irányítani a fegyelmi eljárást. Goffman ilyen módszerrel térképezte fel a Szent Erzsébet Kórházat. Ábrázolta például azt a folyamatot, ahogy a bejáró betegként kezelt személyből valódi fekvőbeteg lesz. Leírta a napi rendszerességgel zajló programokat, azaz szemléltette az elmeógyógyintézetben működő rezsimet, méghozzá a kezelt személyek és a pszichiáterek kontextusában. Mint érezhető, Goffman szemlélete közel állt

⁹ IM rendelet: 42. § (1)

¹⁰ 11/1996. (X. 15.) IM rendelet a büntetés-végrehajtási intézetekben fogvatartottak fegyelmi felelősségéről

az akkoriban viszonylag népszerű antipszichiátriai mozgalomhoz, amelynek jeles képviselői R. D. Laing¹¹ vagy a magyar származású Thomas Szasz¹² voltak.

Goffman műve 1961-ben jelent meg, jó néhány évvel megelőzve a hasonlóan jelentős *Felügyelet és büntetés* című Foucault könyvet, amely 1975-ben látott napvilágot. Sajnos Goffman ezek után nem foglalkozott a totális intézmények problematikájával. Az *Essays totális intézmények leírásával* foglalkozó részét már egy szimpóziumon¹³ közreadta, valamint egy, a Donald Cressey¹⁴ által szerkesztett könyvben szintén 1961-ben, még az *Asylums* előtt publikálta. A Walter Reed Army Institute of Research (WRAIR), ahol Goffman először megjelentette a totális intézmények jellegzetességeiről szóló tanulmányát, az USA védelmi minisztériumának legnagyobb egészségügyi kutatóközpontja. Jellemző egyébként az akkori hidegháborús helyzetre, hogy számos szociálpszichológiai és pszichológiai kutatás a hadsereg támogatásával jött létre.

Donald Cressey¹⁵ szerzőtársával a rá következő évben publikálta az import modellről szóló tanulmányát, amely szerint a börtönök társadalmát a kinti bűnözői társadalom értékei és normái határozzák meg. Mivel Goffman nem börtönökben végzett kutatást, nem lehet Cressey-vel szembeállítani, azonban elméleti szinten a nézetek mégiscsak ellentétesek: Goffman azt állítja, hogy a totális intézménybeli életet a belső szervezeti sajátosságok és az ideáltípus konstrukciók határozzák meg, míg Cressey szerint ezeket a normákat az adott zárt szervezet exportálja. Ne gondoljuk tehát, hogy Goffman egyes egyedül állt a nézeteivel a maga korában. Cressey egyébként három évvel volt idősebb Goffmannál, szociológus és kriminológus volt, aki alapvető eredményekkel járult hozzá a szervezett bűnözés kutatásához. Rendkívül haladó nézete szerint, a bűnelkövető nem lehet kevésbé bűnös, csak súlyos bűnös vagy ártatlan, azaz a társadalom véleménye és nézete polarizálódik az irányában. Fontos hozzájárulás ez a bosszúdat (retribúció) fogalmához: számos börtönőr tovább akarja büntetni a fogvatartottat börtönben, mert nem elégszik meg a bíróság által kiszabott ítélettel, mivel a fogvatartottat velejeig bűnösnek és megsemmisítendőnek látja, illetve a saját nézetrendszerével nem tudja összeegyeztetni, hogy a fogvatartottat rehabilitálni¹⁶ kell, valamint vissza kell vezetni a társadalomba. A fentebb említett retribúció társadalmi vonatkozásaira még visszatérünk.

11 Laing, R.D. (1960): *The Divided Self: An Existential Study in Sanity and Madness*, Harmondsworth, Penguin

12 Thomas Szasz (2001): *Szertartásos kémia – Drogmitológiák*, Új Mandátum Kiadó

13 *Symposium on Preventive and Social Psychiatry*, Walter Reed Army Institute of Research, Washington D. C. (1957), 43-84. p.

14 Cressey, Donald R. ed. (1961): *The Prison*, Holt, Rinehart and Winston, Inc.

15 Irwin, J., Cressey, D. (1962): *Thieves, Convicts, and the Inmate Subculture*, *Social Problems*, 54, 590–603.

16 A szabadságvesztés büntetés célja: Bv. tvr.: „19. § A szabadságvesztés végrehajtásának célja az, hogy e törvényben meghatározott joghátrány érvényesítése során elősegítse az elítéltek a szabadulása után a társadalomba történő beilleszkedését, és azt, hogy tartózkodják újabb bűncselekmény elkövetésétől.” Az elítéltek nevelése: Bv. tvr.: „38. § (1) A szabadságvesztés végrehajtásának feladata, hogy fenntartsa az elítélt önbecsülését, fejlessze a felelősségérzetét, és ezzel elősegítse, hogy felkészüljön a szabadulása utáni, a társadalom elvárásának megfelelő önálló életre.” (2) Az (1) bekezdésben megjelölt feladat végrehajtása érdekében fel kell használni a szükséges gyógyító, oktató, erkölcsi és szellemi erőforrásokat, biztosítani kell a rendszeres munkavégzés feltételeit.”

A totális intézetek jellegzetességei

Goffman a következőképpen definiálja a totális intézményeket: „Nagyszámú és hasonló helyzetű személy tartózkodási és munkahelye, akik meghatározott időtartamra el vannak választva a tágabb társadalomtól, akiknek életét együtt, összefűzve és hivatali körülmények között irányítják.”

Ésre kell venni a definíció egy lényegi ismervét: a meghatározás nem kizárólag a börtönökre vonatkozik, a szerző még azt sem említi, hogy ezek az intézmények épületek vagy épületegyüttesek lennének, hiszen egy óceánjáró hajó vagy egy olajfúró kút is totális intézmény lehet. A totális intézményben tartózkodó személyek sem csupán rabok, hiszen olyan emberek is kerülhetnek ilyen intézeti keretek közé, akik nem szegtek meg jogszabályokat. Ha a meghatározásban nem szerepelne a „hivatali körülmények” elem, akkor akár egy szabadidőközpont vagy egy nagyobb strand, aquacity is totális intézmény lehetne, sőt a hatalmas vidámparkok, fesztiválok, zarándoklatok (pl. a Gangesznél, a Kába Kőnél vagy a húsvéti misén Rómában) is nagyon hasonló jellegzetességekkel bírnak. Goffman példaként a chicagói központi vasútállomást (Grand Central Station) és a Los Alamos-i laboratóriumot¹⁷ hozza fel, ahol a Manhattan Terv keretében 1942-től 1945-ig az atombombát készítették.

A definíció további fontos ismervé, hogy a személyeknek egyazon fizikai helyen van a munkahelyük és tartózkodási helyük. Ez azonban Goffmannál nem azt jelenti, hogy például a börtönön belül van egy olyan üzem, ahol a fogvatartottak dolgoznak, hanem azt, hogy lényegüket tekintve a munkahelyek és a szálláskörletek alig különülnek el egymástól. A szabad világra nyilván nagyon jellemző, hogy az egyén bejár a munkahelyére, illetve hazamegy onnan, nem pedig átkísérik az üzembe, ahonnan pedig – mondjuk – előállítják a fegyelmi bizottsági meghallgatásra. Ezt jelenti az adminisztráció. Érezhető is, hogy az ember szabadságérzete annál inkább csökkenhet, minél kisebb fizikai távolsága van a munkahelye a lakhelyétől. Hiszen abban az esetben, ha a munkahelyi közösség ugyanaz, mint lakóközösség, ahogy ez elképzelhető egy gyár mellé telepedett kolóniában, az egyén komfortérzete nyilvánvalóan csökken. Ugyanakkor számos fogvatartott van, aki külső munkahelyen (pl. a börtön körül takarítást végez), vagy külmunkahelyen (pl. a börtöntől építészetiileg független gumigyárban dolgozik) végzi a munkáját. Ilyen tekintetben láthatjuk, hogy a börtön totális mivolta nagyban függ a külmunkahelyek létesítésének lehetőségétől vagy azok számától, változatosságától. Ha megfigyeljük, hogy mik a totális intézmények jellegzetességei, arra a következtetésre juthatunk, hogy a börtön, a börtönt üzemeltető állam, valamint a társadalom elemei érdeke a fogvatartottak kinti munkáltatása, a fogvatartottakról nem is beszélve.

Farrington¹⁸ az alábbiak szerint ismerteti Goffman totális intézmény felfogását:

17 A Los Alamos National Laboratory a világ jelenlegi legnagyobb multidiszciplináris kutatóhelye, összesen több mint 16 000 dolgozónak ad munkahelyet.

18 Farrington, K. (1992): *The Modern Prison as a Total Institution? Public Perception Versus Objective Reality, Crime and Delinquency*; 38; 6, 6-23 p.

1. totális kontrol: az intézmény vezetősége a fogvatartotti populáció teljes ellenőrzésére törekszik;
2. totális strukturálás: az intézmény teljes mértékben megszervezi a fogvatartottak programjait, és kizárólagosan alakítja a fogvatartottak környezetét;
3. totális szubmergencia: a fogvatartott intézet előtti életének teljes leépítése, és az intézeti követelményekhez való hozzászoktatása;
4. totális izoláció és szeparáció: az intézet és lakói teljes mértékben elválnak, vagy leválnak a többségi társadalomról.

Farrington az utóbbi ismérvet vitatta a leginkább, erre a későbbiekben ki fogunk térni.

Goffman alapvető meggyőződése volt az elmebetegekről, hogy azok nem örültek, hanem szerepelvárásnak engedelmessé válnak a kórházakban. Az emberi személyiség cselekvő része a szelf, amely szerepekből épül fel. A szerepek interakciós helyzetek, amikben minimálisan két ember vesz részt. Ha az interakciót két ember kapcsolatára egyszerűsítjük, láthatjuk, hogy a két ember kommunikációja során valósul meg a szerep, aminek az egyik végén a kommunikáció vevője, a másikon az adója található. A szerepek tehát minimálisan kétpólusúak. Ha ezeket a pólusokat pálcikákként képzelnénk el, akkor ezeket a pálcikákat fel lehetne fűzni egy zsinagra, és megkapnánk az adott személy összes szerepét. A szerepek láncá azonban éppen úgy körbeöleli a személyiség belsőbb részeit, mint a nyaklánc a nyakat. Ha a zsinag két végét egymáshoz kötönnék, megkapnánk a szelf egy pillanatát. A szelf ugyanis időben változik, mert a szerepeket eredményező interakciók is folyamatosan változnak. A szelf-pillanatoknak egymásból kell következniük az időben, a térben és az ok-okozati láncon, ezt a szociálpszichológia kontinuitásnak és kongruitásnak nevezi. A totális intézményben, ahol az emberek a zárt setting miatt folyamatosan interakciós helyzetben vannak, teljes mértékben (totálisan) kötött a szelfjük. Goffman ezt a jelenséget nevezte a szelf reprezentációnak, amit magyarul – szerintem – merőben tévesen az én bemutatásának¹⁹ szokták fordítani. Goffman a szelf reprezentáció fogalmának körülírásával jelentős lendületet adott a szociálpszichológia fejlődésének.

A totális intézmény tehát leépíti az egyén eredeti személyiségét, majd reszocializálja azt. Az Asylums ezen a ponton igen érdekes módon a reszocializációt nem olyan értelemben közelíti meg, ahogy azt a társadalomtudományok szokták. Tény, hogy a fogvatartott személyisége valamilyen szempontból negatívan hatott a társadalomra, hiszen a társadalom kitalálta magából, mert ő maga is negatívan irányult felé. Az azonos töltesek taszítják egymást, és a fogvatartott ennek a folyamatnak köszönhetően kerül be az intézetbe, ahol a szelf reprezentációnak köszönhetően leépül a személyisége. A börtön azonban nem a társadalom által pozitívnak vélt szerepekhez és normákhoz fogja igazítani a fogvatartottat, hanem önmagához. Így értelmezte Goffman a reszocializációt, és ez az értelmezés igen nagy szellemi rokonságot mutat Foucault társadalomtu-

¹⁹ Lásd 5-ös lábjegyzet.

domány-fogalmával²⁰, amely szerint a többség a tudományokat is az egyének feletti kontrollra használja fel.

A személyzet megtudja a fogvatartott legfontosabb és legmeghittebb (azaz legintimebb) titkát, az elmeógyógyító intézetben az elmebaj tüneteit, a börtönben pedig a bűncselekmény körülményeit; azaz azt, hogy a kezelt személy miért került az intézetbe. A személyzet folyamatosan szembesíti a fogvatartottat ezzel a titokkal, kérdések és rossz-májú megjegyzések formájában. Ilyen megjegyzések a börtönben nagyon gyakran elhangzanak: „Majd máskor megdondolja, hogy mit csinál, és akkor talán nem kerül ide be!”, „Teljes mértékig megértem a problémáját, de akkor azt mondja meg, hogy minek kellett bűnözni?”. A fogvatartott előtt így mintegy manifesztálódik az a dolog, amit leginkább igyekezett volna eltitkolni a fogvatartott társai elől, és talán önmaga elől is. Ezt a situációt írta le Stanislaw Lem *Solaris* című zseniális pszicho-thrillerében, de ott az eseményekbe akadémiusok kerülnek, és nem bírják elviselni a megaláztatást, öngyilkosok lesznek, vagy megőrülnek. Goffman írja is az *Asylumsban*, hogy egyes sérelmeket, amiket a Szent Erzsébet Kórházban tapasztalt, nem viselt volna el, mert ő közép-osztálybeli, és úgy tűnik, hogy egyes megaláztatásokat az alsóbb osztályok tagjai könnyűszerrel túlélik.

A személyzet ugyanakkor olyan kérdéseket tesz fel a fogvatartottaknak, amelyekre a fogvatartottak hazugsággal fognak felelni. Ezekre a válaszokra a személyzet előre felkészül, és verbálisan torolja meg a hazugságot. A személyzet–fogvatartott viszonyból kifejlődő visszaélések a totális intézményekben a mai napig a szóbeli megaláztatással kezdődnek. Mint ahogyan korábban említettük: a személyzet és a fogvatartott közötti interakció áll fenn, ezért a személyzet szelfjébe beépül a megalázó attitűd, és mivel az ő szelfjüknek is egyensúlyban kell lennie; komoly magánéleti támogatás nélkül az örök a hétköznapi életben válságba kerülhetnek, ami szexuális és kapcsolati problémákban, szerencsejáték- vagy szenvedélyszer-függőségben, avagy politikai extremizálódásban jelentkezhet. A totális intézmény, és így a börtön is, tovább szítja a társadalom különböző szegmensei közötti ellentétet.

Lehetséges, hogy a személyzet tagja nem is származik magasabb társadalmi osztályból, mint a kezelt, de az egyensúly megtartása érdekében folyamatosan a felsőbbrendűségét kell hangsúlyoznia.

A fentieknek köszönhetően a kezelték minden energiájukkal arra fognak törekedni, hogy a totális intézmény rendszerét lerombolják. A rombolás a börtönben azokon a helyeken fog bekövetkezni, ahol sok fogvatartott fordul meg, és nehezen lehet őket később beazonosítani. Ilyen jellemző helyek a szállítókörletek. Ezek olyan körletek, ahol a fogvatartottak a szabadulásra vagy bármilyen transzportra várakoznak, vagy éppen frissen érkeztek meg a szállításból, és a befogadási eljárásra várakoznak. Külön tanulmányt lehetne írni azokról a feliratokról, amelyek az ilyen helyeken a zárkák falán találhatóak. A Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézet I. objektumában például a befogadó

körletrészen a legtöbb firka a kábítószerrel és a börtönélettel kapcsolatos párszavas tanácsokról, „bölcsségekről” szól. Ugyanilyen helyek a fegyelmi elkülönítő zárkák a börtönben, ahol nagyon gyakran a fogvatartott származási helye, szexuális jellegű fir-kák és a hitre vonatkozó feliratok találhatóak a falakon. Méginkább a fogvatartotti tehe-tetlenséget és pszichoanalitikai szempontból a regressziót fejezi ki az, hogy a fegyelmi körletek falán néha fekáliából készült firka is található. Ilyen jellegű feliratok a rendőr-ségi fogdákon, az elmeógyógyintézetekben és a gyermekotthonokban fordulnak elő leg-inkább.

Goffman felhívja a figyelmünket arra, hogy az általa ábrázolt társas interakciók, szabályok, struktúrák és funkciók megvannak a társadalomban is, de a totális intézmé-nyekben erőteljesebben érvényesülnek.

A börtönben a fogvatartottak között szövetségek és cselekvési mintázatok alakulnak ki. Jellemzően gengek szerveződnek, amelyeknek egyik fő tevékenysége az intézetben belüli tiltott tárgyak kereskedelmének irányítása és működtetése. Ez az aktivitás magas fokú szervezettséget, és már-már az egyéniséget háttérbe szorító hűséget követel meg, arról nem is beszélve, hogy a tiltott tárgyak piaca a börtönben egy idő után nem képes tovább terjeszkedni, ez pedig a gengek közötti összecsapásokhoz vezet. Az egyik magyar büntetés-végrehajtási intézetben a földszinten elhelyezkedő tanterem és az első emeleten, a tanterem felett található zárka között egy négy-öt centiméter átmérőjű lyu-kat fúrtak. A vasbeton panel átfúrásához komolyabb berendezés kellett, mert a falat nem lehetett úgy kivésni, ahogy azt Dumas Monte Cristo grófja című könyvében olvashat-juk. Ehhez az akcióhoz a börtönben egyébként valószínűleg megtalálható ütvefűrő be-rendezést kellett olyan helyre csempészni, és úgy használni, amikor és ahogyan az nem alkalmazható. A munkálattal kapcsolatos zajt is meg kellett valahogyan magyarázni, vagy olyan időpontot kellett keresni, amikor a lehető legkevesebb személyzet tartózkod-ik benn az intézetben, és nyilván – ez a legszomorúbb – a személyzetet is be kellett vonni a tevékenységbe. Az elkészült lyukon aztán a tanterembe – feltehetőleg az ott tan-ító tanárok és az ott tevékenykedő civil szervezetek tagjai által becsempészett – nyug-tatószereket²¹ adtak fel az egy szinttel fentebb lévő zárkába, ahol az elosztás zajlott. Az eset egyáltalán nem egyedi a hazai börtönökben, egy másik intézet zárkák közötti fala-it teljes mértékben megrongálták a fogvatartottak. El tudjuk képzelni, hogy az ezeket a munkálatokat irányító fogvatartott a tevékenységtől egészen távol, boldogan nyugtázza, hogy képes volt kijátszani a rendszert. Szintén hazai példát hozhatunk fel arra, hogy a fogvatartottak egymás ellen szervezkednek. A börtönökben tradicionálisan a zuhany-zókban és a sétaudvaron szoktak történni a különböző gengek közötti összecsapások. Szerencsére a hazai börtönökben még igazán komoly gengháború nem zajlott le, leg-alábbis olyan nem, ami az egész börtön épységét veszélyeztette volna, azonban a fog-vatartottak egymás elleni fegyverkezése tetten érhető. A gengtagok fogkeféket hegyesi-tenek ki, és ezeket csempézik le a sétára, azaz a szabad levegőn való tartózkodásra, hogy az esetleges harc során ezekkel tudják egymást megsebesíteni. A kihegyezett fog-

21 A hazai börtönökben ilyen jellegű problémát jelent a Rivotril („rinyó”) tablettá.

kefe műanyagból van, és így nem mutatja ki a fémkereső kapu, amin a fogvatartottaknak a séta előtt át kell menniük.

Mint láttuk: a totális intézményben szubkulturális kereskedelmi és gazdasági rendszer alakul ki, javak és szolgáltatások cserélnek gazdát, valamint speciális fizetőeszközök fejlődhetnek ki. Tradicionális fizetőeszköz a börtönben a cigaretta és a kávé. Mind a kettő a központi idegrendszerre ható, legális anyag. Ha belegondolunk, hogy a szabad életben miért fogyasztunk kávét és cigarettát, és tudva-tudjuk, hogy a fogvatartottak még fokozottabban használják ezeket a szereket a stressz és a fásultság csökkentésére, egyenesen vakmerőségnek tűnik olyat állítani, hogy a börtön nem rombolja a fogvatartottak személyiségét. A kilencvenes évek közepéig szintén jellemző fizetőeszköz volt a börtönben a telefonkártya. Erre manapság már alig emlékszünk. A telefonkártyák mai megfelelője a börtönben a SIM kártya, ugyanis a fogvatartottak elsősorban nem a mobil telefonokkal kereskednek, mert azok könnyen kimutathatók. A készülékeket rendkívül leleményes módon a zárakban rejtik el, és a SIM kártyát cserélik bennük. Előfordult, hogy a mobiltelefont zárkaajtó keretében rejtették el egy kivésett lyukban, amelyre fogkrémmel kartonlapot illesztettek. A kartont olyan alaposan álcázták, hogy még a festékcseppeket is feltűntették a fogkrém segítségével. Fizetőeszköz továbbá a márkás edzőcipő, az alaposan megrajzolt szerelmes üdvözlőlap vagy a tetoválás. A fogvatartottak gyakran a családtagjaik fényképhűségű arcképét tetováltatják magukra a börtönben. A tiltott tárgyak piaca tehát nagyon kiterjedt.

A börtönbeli üzleti tevékenységben megjelenik a kamat is, azaz inkább az uzsorakamat. A kamatot a legegyszerűbb az élvezeti cikkekre kivetni, és itt ismét egy jellemző totális intézmény sajátosságra bukkanunk, az élvezeti szerek és egyéb luxusjavak kínálatának csökkentésére. Teljesen egyértelmű, hogy ezek az intézkedések a keresletet és a termék árát is fel fogják vinni, és ennek következtében paradox módon az élvezeti tiltott tárgyak mennyisége nagyobb lesz a börtönben. Észre kell venni azonban, hogy ez a jelenség a totális intézmények esszenciális és axiomatikus ismérve, azaz a jelenség szintjén nehéz, ha nem éppen lehetetlen orvosolni a problémát.

A személyzet–fogvatartott ellentét következtében a fogvatartottak között csoport-szolidaritás alakul ki, és ennek a szövetségnek az elsődleges irányultsága a társadalom-ellenesség lesz. Goffman úgy ír erről, hogy szerinte a normák megszegői többet árulnak el a társadalomról, mint bárki más, azaz a fogvatartotti csoport-szolidaritás szubkulturális normái a legélesebb társadalomkritikának foghatók fel. A Kelet-Európában a nyolcvanas-kilencvenes években lezajlott rendszerváltás a börtönöket sem hagyta érintetlenül. Szlovákiában és Romániában véres, Magyarországon és Csehországban enyhébb börtönlázadások voltak. Ezekben az esetekben a lázadások oka a társadalmi értékek gyors változása volt. A legtöbb fogvatartott úgy értelmezte, hogy teljesen, vagy valamilyen részben politikai jelleggel van letartóztatva. A jelenség által az aktuális kormányzatok is megértették a börtönrendszerek reformjának égető szükségességét. Manapság – ezt nyugodtan lehet állítani – a kelet- és nyugat-európai, unión belüli börtönrendszerek között nincsen lényegi különbség. A főbb mutatók (telítettség, fogvatartotti ráta, az előzetesen fogvatartottak aránya, az intézetek fogvatartotti létszáma stb.) nem

térnek el egymástól nagyságrendileg, ellenben a kisebb, és nehezebben mérhető eltérések (a személyzet fizetése, képzettsége, hozzáállása, a vezetési stílus, a szervezeti kultúra, a fogvatartotti programok gyakorisága stb.) összeadódása mégis szembetűnő különbséget eredményez. Senki sem állítja, hogy a nyugat-európai börtönrendszerek hatékonyabban működnek a kelet-európaiaknál, gondoljunk itt csak a kirívó kábítószer-problémára, a fertőző betegségekre és a külföldi fogvatartottak arányára. Ezek a jelenségek viszont a hazai börtönökben is egyre komolyabb gondokat jelentenek. Goffman azonban jóval fentebbről szemléli a jelenséget, ahogy egy fenomenológushoz illik, tanításának megfejtése abba rejlik, hogy a börtönökben és totális intézményekben jellemző problémák teljes mértékben azonosak a társadalomban felbukkanó nagyobb horde-rejű gondokkal. (Goffman ugyan nem tért ki rá, de meg kell jegyezni, hogy a börtönt a társadalom hozta létre, nem pedig a börtönadminisztráció, ahogy azt a gyakran a média interpretálja.)

Goffman bináris rendszernek nevezte a totális intézményt, ahol a szerepek bipoláris felépítése miatt a fogvatartottak szemében a személyzet gonosz és rossz, valamint ő maguk morális értelemben jók és ártatlanok. A személyzet ugyanígy vélekedik a fogvatartottakról, és a két alrendszer között Goffman szerint nem létezik mobilitás. A jeles tudós ezen állításával nem érthetünk egyet, ha a börtönt még a fenomenológiainál is semlegesebb nézőpontból, energetikai szinten vizsgáljuk. A vamzer rabok és a korrupt személyi állomány meglete, illetve az ezeket kísérő, de nehezebben érzékelhető és követhető folyamatok²² arra engednek következtetni, hogy a két alrendszer tagjai energiaszintjüket tekintve gyakran felcserélik a szerepüket. Ha egy szociálpszichológiai CT berendezéssel lehetne az egész börtönt vizsgálni, minden bizonynyal alacsony és magas energiaszintű pontok mozgását látnánk az épületében. Az alacsony energiaszintű pontok az irányított vagy engedelmesskedő, azaz az entrópia elvnek engedelmeskedő személyeket mutatnák, míg a magas energiájú pontok az irányító vagy a kényszerítő, azaz az antientropikus működésű személyeket mutatnák; és lehet, hogy nagy meglepetésben lenne részünk, ha ezen személyek ruházatát is megvizsgálnánk: nem biztos, hogy rabruhára bukkannánk az alacsony energia szintnél, és fordítva.

A fentiek miatt a börtönben a két alapvetően különböző embercsoport között speciális kommunikáció jön létre. Nem csak a társas érintkezés speciális, hanem a kommunikációs csatornák is egészen mások. A piramidális szervezeti struktúra miatt a felsőbb vezetés és az örök, valamint a rabok között mediátori szerepek konstruálódnak. A fogvatartottak szóvivőket választanak maguknak, a személyzet tagjai között pedig mindig megvan az a személy, akit szívesebben küldenek a fogvatartottak nagyobb csoportjával vagy egy problémás fogvatartottal beszélgetni. Ez a jelenség rendkívüli események bekövetkezésakor mindinkább ritualisztikussá válik: a fogvatartottak képviselője tárgyal a személyzet képviselőjével. Mind a ketten mediátorok: a képviselő fogvatartott a személyzet szókinsét használja a tárgyalás során, a személyzet képviselő személy pedig

esetleg megafonnal van felszerelve, hogy az üzenete jobban hallatsszon, ahogy azt számos börtönlázadás későbbi elemzésekor látni lehet.

A börtönrendszer azért foglalkoztatja a fogvatartottakat, és azért tartja nyilván az adataikat, illetve azért bonyolítja a végtelenségig a bürokráciát, hogy a kezdeményező aktivitást blokkolja. A gyakran a munkáért kapott alacsony – megalázónak érzett – fizetés mind a fogvatartottaknál, mind pedig az öröknél dekulurációt, azaz a szélesebb társadalmi normáktól való elszakadást, és inkapacitációt, azaz a saját sors, a fejlődés és az önfenntartás iránti passzivitást eredményez. Szomorú, hogy ez a hazai viszonyokra is jellemző, mert valóban látható, hogy az alacsonyabb beosztásban dolgozó börtönőrök társadalmi megbecsültsége nem mondható még átlagosnak sem, és nem lehet még a többi rendvédelmi szerv dolgozóinak presztízséhez sem hasonlítani. Goffman egyébként az írja az *Asylums*-ban, hogy a fogvatartottak szinte szolgasorsban élnek, és ezzel előrevetíti a modern abolicionizmus egyik rémképét, amelyet Nils Christie²³ ír le: a fogvatartotti munkaerő alacsony ára és viszonylag magas értéke közötti haszonkulcsra telepedik a nagyvállalkozás, így a börtönprivatizáció nagysága és a fogvatartotti ráta között rögtön egyenes arányosság mutatkozik. Az ötvenes években még nem a tőke, hanem a társadalom generálta ezeket a folyamatokat. Éppen ezért napjainkban a börtönélet és az otthoni légkör között hatalmas feszültség mutatkozik, és ez a feszültség jeleníti voltaképpen a büntetés lényegét.

Goffman részletesen elemezi a börtönbeli mesterséges mobilizációs eljárásokat, azaz azokat az intézkedéseket, amelyek a fogvatartottak mozgásával és klasszifikációjával járnak. Az intézményi klasszifikáció inkább pozitív, mintsem negatív, azonban csak abban az esetben, ha nem merül ki üres frázisokban. Gyakran tapasztalható szakmai továbbképzéseken, hogy a börtönrendszer elitjének egyik tagja előadást tart a frontvonalon dolgozóknak, és a két szegmens között nincs elfogadó megértés. A technokrata személy nem érti meg, hogy általa hozott humánus értékrendű intézkedéseket miért nem lehet az intézetekben betartani, míg a végrehajtó állomány az előadót inkább a filozófusokra jellemző elefántcsonttoronyba emeli, ahol olyan személy ül, akinek semmi köze a gyakorlati élethez. Goffman például a befogadási eljárásról mondja, hogy már a börtön kapujában megkezdődik a személyiség leépítése, a fogvatartottat meztelenre vetkőztetik, azonnal verbális abúzusoknak teszik ki, ezeknek a szerepeknek a fogvatartott engedelmeskedik, és ezáltal teszi meg az első lépést a börtönben. Ugyanis minél inkább szegül ellen a letelején, annál erélyesebb intézkedésre számíthat a személyzet részéről, illetve annál erőszakosabb retorzióra a rabtársadalom felől. A fogvatartott tehát a szerep, végül is a szelf-reprezentáció által különül el a társadalomtól.

Marczi Csaba

A fogvatartottak agresszív tendenciái a Szirmabesenyői Fiatalkorúak Regionális Büntetés-végrehajtási Intézetében

Bevezetés

Munkám során sok fogvatartottal találkozom, az általuk elkövetett bűncselekmények között nagy számban fordulnak elő erőszakos cselekmények. Úgy gondolom, a felnőttekénél is riasztóbb a helyzet a fiatalkorú bűnelkövetőknél, amikor is számos esetben sokkal szembetűnőbb az agresszió alkalmazása, a különös kegyetlenség, a másik egyén fizikai megsemmisítésére való törekvés.

Az agresszió a hétköznapi életben, otthon, az iskolában is jelen van, és legyünk őszinték, jelen van a büntetés-végrehajtási intézetben is. Nem a valóság szemüvegén keresztül szemléljük a börtönbeli életet, ha úgy gondoljuk, hogy megjelenésünk, fellépésünk egy csapásra véget vet az agresszióknak. (Sőt, nem egyszer mi alkalmazunk erőszakot.)

Miért ennyire gátlástalanul agresszívek a fiatalkorúak? Vagy nem is agresszívek, csak jobban felkapjuk a fejünket az általuk elkövetett erőszakra? Honnan jöttek, hová tartanak, milyen volt a családi hátterük, elszenvedtek-e már ők is agressziót? Az agresszív fiatalkorú bűnelkövetők még tényleg a helyes irányba terelhetők, vagy ez csak álmom? Ilyen és ehhez hasonló kérdésekre szerettem volna választ kapni a fiatalkorú bűnelkövetőktől. Az agresszió témaköréről nagyon sok és neves szerző munkája fellelhető, akik különböző elméleteket, magyarázatokat, tipológiákat állítottak fel. Kíváncsi voltam, hogy az ezekben a munkákban megfogalmazott feltevések, állítások mennyire helytállóak egy fiatalkorú bűnelkövetők részére fenntartott büntetés-végrehajtási intézetben.

A fiatalkorú bűnelkövetőkkel családi hátterükről beszélgettem, és arról az agresszióról, ami eddigi életükben jelen volt, hatott rájuk. Az interjúk vezérfonalát a magam által felállított hipotézisek és célkitűzések köré próbáltam csoportosítani. Feltételeztem, hogy az agresszió folyamatosan jelen van a büntetés-végrehajtási intézetben, feltételeztem, hogy a fiatalkorú fogvatartottak által elkövetett autoagresszív cselekmények manipulatív szándékúak, feltételeztem továbbá azt is, hogy a státusszerző agresszió a rabhierarchia csúcsára jutás egyik fontos eszköze. A hipotézisekkel összefüggésben célom volt, hogy képet kaphjak a büntetés-végrehajtási intézetekben jelen lévő agresszióról, továbbá feltárni ezek mozgatórugóját, és – nem utolsósorban – vizsgálni a szakirodalom megállapításainak érvényesülését.

A vizsgálatot 2006 márciusában és májusában folytattam le, amely során 10 fiatalkorú elítélttel készítettem interjút. A vizsgáldás helyszíne a Fiatalkorúak Regionális

Büntetés-végrehajtási Intézete (Szirmabesenyő) volt, melyet szeretnék egy kicsit bővebben bemutatni.

A szirmabesenyői Fiatalkorúak Regionális Büntetés-végrehajtási Intézete a részére jóváhagyott költségvetési előirányzatok felett részjogkörrel rendelkező, részben önállóan gazdálkodó költségvetési szerv, melynek egyes pénzügyi-, gazdasági feladatait a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet látja el. Az intézet fő feladatként végrehajtja az Észak-Magyarországi régióban (Borsod-Abaúj-Zemplén Megye, Hajdú-Bihar Megye, Nógrád Megye és Szabolcs-Szatmár-Bereg Megye) lakó fiatalkorú elítéltek szabadságvesztés büntetését, illetve a Miskolci Városi Bíróság – mint fiatalkorúak bírósága – büntetőeljárásai kényszerintézkedéseit.

Az intézetben elhelyezhető fogvatartottak létszáma 115 fő, ugyanakkor a tényleges létszám 145-150 fő körül alakul. A telítettség 130%, ami az országos átlagnál egy fokkal jobb, de az intézet így is zsúfoltnak mondható. Az intézet dolgozóinak létszáma 84 fő, ebből a számból viszont a fogvatartottakkal közvetlenül foglalkozó (nevelő, szociális segédelőadó, munkáltató, körletfelügyelő) dolgozók létszáma csak 36 fő. A fogvatartotti létszámra vetített dolgozói létszám megfelel a mai magyar büntetés-végrehajtási arányoknak. A fogvatartottakkal közvetlenül foglalkozók és a fogvatartottak aránya 1:4, mely nagyon messze van a fejlett államok 1:2 arányához.

Az intézet éves költségvetése – a munkaadót terhelő járulékok nélkül – nagyságrendileg 259 millió forint (2006-os adat). Ha a központilag fizetett járulékkerheteket is ide vesszük, akkor már 367 millió forint az intézet éves költségvetése. Ebből kiszámolható egy fogvatartott napi tartási költsége, ami hozzávetőleg hét ezer forintot tesz ki. Ez a számadat is megfelel a mai magyar átlagszámoknak, de távol van attól az összegtől, amit a nyugati országok költenek a büntetés-végrehajtásra.

A fogvatartottak összetétele vegyes képet mutat. Vizsgálatomkor olyan elítéltet, akit a bíróság többszörös visszaesőnek minősített, csak egyet találtam. Ez a szám elenyészőnek mondható, ha viszont azt vesszük figyelembe, hogy az itt elhelyezett fogvatartottak 14 és 21 év közötti fiatalok, akkor elgondolkodtató, hogy már van, akit a bíróság többszörös visszaesőnek minősített. Viszont még ennél is jobban elgondolkodtató az a tény, hogy 6-8% volt azoknak az aránya, akiket különös visszaesőnek minősítettek a bíróságok. Ezek a 18-20 éves fiatalok már sokadszor kerültek bíróság elé, és el is ítélték őket. Kábítószerrel kapcsolatos bűncselekmény miatt abban az időben senkit nem tartottak fogva. Idegen állampolgárságú elítélt is csak egy fő volt.

Nagyon érdekes, hogy százalékosan szinte ki sem volt fejezhető azoknak az aránya, akiket a befogadási és foglalkoztatási bizottság a IV. biztonsági csoportba sorolt. (Vizsgálatomkor csak egy személy volt a legszigorúbb örzési csoportban, ő is azért, mert a bíróság önkárosító magatartására tekintettel fokozott örzését rendelte el.) Ez a tény mindenféleképpen arra enged következtetni, hogy az intézetben nem a legegyszerűbb módját választják az esetleges problémák megoldásának, nevezetesen, hogy a fogvatartottat „Bevágjuk négyesbe, és a helyzet meg van oldva”. Ebből mindenféleképpen az derül ki, hogy Szirmabesenyőn a fogvatartottakkal foglalkoznak, odafigyelnek rájuk, kezelik a problémájukat.

Mivel az intézetben a külső őrzésnek nem elemei az őrtornyok, a biztonsági osztály feladatai is kicsit másképpen alakultak, bár munkájában így is megtalálhatók az objektumőrzés egyes elemei. Az egyik kiemelt – nemcsak a biztonsági osztályra háruló – feladat az előállítás. (Ezt a feladatot 2006 júliusától vette át intézet, mivel ezen időpontig a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet végezte – külön megállapodás alapján – az előállításokat a megye bíróságaira és ügyészségeire.) Az intézet előállításra külön felügyelői állományt nem kapott, így ezt a feladatot szervezési munkával – ha szükséges, más osztályoktól előállítási feladatokra igénybe vett kollégákkal – hajtja végre. A célszállításokat az intézet állománya végzi, viszont ésszerűségi és takarékosági szempontokat is figyelembe véve a körszállítások maradtak a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetnél.

Az intézetben a fogvatartottak minden hónapban kétszer egy óra időtartamban fogadhatnak látogatókat. Mivel pontos éves kimutatás nincs, ezért a nevelők véleményére támaszkodva tudom csak értékelni a fiatalok kapcsolattartását. A kollégák elmondták, hogy a fogvatartottak háromnegyedét látogatják. Ez évente több mint 2500 óra látogatást jelent. Érdekes, hogy az előzetesen letartóztatottakat látogatják kevésbé, míg a több száz kilométerre lakó elítéltekhez jobban jönnek a hozzátartozók. A 2005-ös évben egyetlen házi beszélő volt, amit a fogvatartotti elégedettség egyik jelének tekinthetünk. Az átszállítási kérelmek számának jelentős emelkedése 2006-ban viszont az elégedetlen fogvatartottak számának emelkedését mutatta. (Ennek nagyon sok oka lehet, közte az agresszió – dolgozatom témája – magas szintje is.)

Az intézetben fiatalokú börtön és fogház fokozatú elítéltek és fiatalokú előzetesen letartóztatottak vannak fogva tartva. A fokozatok szerinti létszámadatok folyamatosan változnak, de érdekes módon – legalábbis számomra – a börtön fokozatú elítéltek nagy számban vannak, de náluk is többen tartózkodnak a szirmabesenyői Fiatalokúak Regionális Büntetés-végrehajtási Intézetében előzetes letartóztatásban. A legenyhébb, fogház fokozatban vannak a fiatalok a legkevesebben.

Az intézet rövid bemutatása után az agresszió fogalomkörére, a róla szóló irodalomra térek át, amelyben sok és neves szerző műve lelhető fel. (Ezen művek irányait és vizsgálódásait követve próbáltam meg – fogvatartotti interjúkon keresztül – bemutatni a szirmabesenyői Fiatalokúak Regionális Büntetés-végrehajtási Intézetében meglévő, a fiatalokú elítéltek által érzékelt, átélt és elmondott agressziót.)

Az agresszió fogalma

„Az agresszió emberek közötti viszony, melynek keretében az egyik cselekvése a másik testi, lelki, anyagi kárára – és semmi egyébire nem – irányul... Annál súlyosabb az agresszió, minél több értéket, minél teljesebben és minél helyrehozhatatlanabban károsít... Az agresszió destruktív viselkedés, mely az elvételre, a pusztításra, a megsemmisítésre épül. Az agresszió céljaként tételezett nemlét előfeltétele a lét, ahonnan el lehet venni, amit el lehet pusztítani, és meg lehet semmisíteni”.¹

1 Csepeli György: Szociálpszichológia, Osiris, 1997. 334. oldal

A Csepeli György által megfogalmazott agresszió fogalmat Ranschburg Jenő egy nagyon fontos feltétellel egészíti ki: „Agressziónak nevezünk minden olyan szándékos cselekvést, amelynek indítéka, hogy – nyílt vagy szimbolikus formában – valakinek vagy valaminek kárt, sérelmet vagy fájdalmat okozzon.”² Ranschburg a definíció elemzésekor rámutat, hogy a szándékosság a meghatározás kritériumi eleme, annak ellenére, hogy nem kimondottan kell, hogy a cselekvéshez tartozzon, hanem annak előzménye is lehet, bár felismerése sokszor nehézségbe ütközik.

Kis Géza agresszió fogalmában ugyancsak helyet kap a szándékosság, a célirányos viselkedés: „Az emberi agresszió olyan társas (interperszonális) jelenség, amely belső vagy külső eredetű, konfliktusok eszközjellegű (instrumentális) megoldásaként valósul meg. Tanult, célirányos tevékenység, amely más személy(ek)nek lelki vagy fizikai sérülést, fájdalmat kíván okozni, és megvan az esély arra, hogy elérje célját.”³ Kis kiemeli, hogy az ártó szándék fontosabb, mint maga az eredmény.

Agresszió-elméletek

A mélylélektani elmélet kimunkálása Freud és tanítványai nevéhez fűződik. Felfogásuk szerint az agresszió ösztönös, a személyiségen belül zajló mechanizmus, amelyet mindig külső körülmények és frusztratív helyzetek idéznek elő, továbbá mindig a környezet felé irányul. Freud szerint az agresszió ösztönös relatív viselkedés, amely különböző ingerek során a felgyülemlett energiát le fogja vezetni. Hitvallása szerint nincs értelme az embert megszabadítani agresszív hajlandóságától, mivel a főleges energia úgymint kiáramlik. Freud egyfajta biztonsági szelepként képzelte el az agresszív viselkedést, amivel az élő organizmus megmenekül a robbanástól. Munkássága későbbi időszakában elméletét megváltoztatta. Itt már az agressziót mint belülről fakadó sötét erőt írja le, amely az „én” elpusztítására tör. Halálösztönnek hívják ezt az elméletét. Feltételezett egy életösztönt is, amely az önpusztítás ellen véd. Freud első feltevésében reaktív mechanizmusként értékelte az agressziót, melyet a környezet ingerei váltanak ki, vagyis a külvilág és az egyén kölcsönhatása jön létre, míg későbbi felfogásában úgy vélte, hogy ez már az egyénen belül megy végbe.⁴

Az etológia az agressziót szintén reaktív ösztönként kezeli. Egyik leghíresebb képviselője, Konrad Lorenz állatokon végzett vizsgálatok és megfigyelések alkalmával arra a következtetésre jutott, hogy az agresszió a faj megőrzésére hivatott ösztön, célja a környezethez való alkalmazkodás, fajfenntartás, szaporodás. Ezt az ösztönt bizonyos ingerek öröklötten törvényszerűen kiváltják, míg mások leállítják. Lorenz úgy gondolta, hogy megállapításai az emberre is érvényesek, de az embereknél a gátló jelzések már nem olyan hatékonyak, mint az állatoknál, így az agresszió mértéke megemelkedik. Az emberi agressziót gátló ingerek azok, amikor a kiváltó ingert visszavonjuk, vagy olyan

2 Ranschburg Jenő: *Félelem, harag, agresszió*, Tankönyvkiadó, 1979. 90. oldal

3 Kis Géza (szerk.): *Pszichológiai szakismeretek*, Rejtjel, 1996. 48. oldal

4 Ranschburg i. m.
Kis Géza i. m.

testhelyzetet, viselkedésformát veszünk fel, ami az agresszióval ellentétes. Lorenz megállapításai azt mutatják, hogy az állatoknál közvetlenül létező inger reakció az embernél már nem működik. Az emberi agresszió nem ösztönös, nem reflexszerű, keletkezésében fontos szerepe van a múltbeli tapasztalatoknak, a szociális tanulásnak.⁵

Az agresszió (társas) tanulási elméleteinek egyik iránya a frusztráció-agresszió hipotézis. A tanuláselméleti vizsgálatok iránya arra irányult, hogy tisztázza az agresszió külső vagy belső késztetés jellegét. Az agressziót olyan késztetésnek értelmezték, amelyet különböző frusztrációs helyzetek idéznek elő. A kielégítés gátlása miatt keletkezett akadályoztatás agresszív késztetéssé válik, ami az akadályozó személy vagy helyzet ellen fordul. A frusztráció agresszióhoz vezet. Az elmélet Dollardhoz és munkatársaihoz fűződik. Véleményük szerint az agresszív viselkedés, kora gyermekkorban átélt deprivációs hatásra alakul ki. Az agresszió forrása mindig a frusztráció, amely akadályozza a szükséglet kielégítését, és ezzel mindig kiváltja az agressziót.⁶

A társas tanulási elméletek másik iránya az agresszió szociális tanuláselmélete. A különböző kísérletek során rájöttek, hogy vannak olyan frusztrációk, amelyek fokozzák, vagy csökkentik az agressziót, illetve semmiféle reakciót nem váltanak ki. Miller és kollégái állították, hogy van olyan frusztráció, amelyre abszolút nincs agresszív válasz. A frusztrációra adott válasz az egyén már megszerzett tapasztalataitól, személyiségének jellemzőitől, a helyzet értelmezésétől, a társas tanulási helyzettől függ. Vizsgálataik kimutatták, hogy az egyént csak az zavarja, aminek nagyobb jelentőséget tulajdonít korábbi tapasztalatai vagy szociális tanulásai miatt. Igyekeztek a frusztrációs elméletet tovább pontosítani, és az ember kognitív funkcióira alapoztak, mely szerint képesek vagyunk a korábbi tapasztalatokat rögzíteni, rendezni illetve, visszaidézni. A tanuláselmélet szerint az ingerek hatására kialakuló gátló vagy aktiváló erő olyan személyben fog agressziót kiváltani, aki már megtanulta, hogy abban a helyzetben az agresszív viselkedés sikeres volt. Az agresszív viselkedés vezérlésének kiindulópontja szerintük a helyzet kognitív értékelése, melynek meghatározói a személyiség saját habitusa és a szituáció agresszív felszólító jellege.

A tanuláselméletben megismert agresszív viselkedéseket el is kell sajátítani, és fenn is kell tartani. A szociális tanuláselmélet leghíresebb képviselője Bandura, aki úgy gondolta, hogy minden agresszió-elméletnek meg kell magyaráznia, hogyan tanulható és váltható ki az agresszív viselkedés, és milyen tényezők határozzák meg az agresszív viselkedést. A tanuláselméletek három fő komponensét vizsgálta, mely az elsajátítás, a végrehajtás és a fenntartás dimenziójában vizsgálható. Szerinte az agresszív viselkedés elsajátításának legegyszerűbb módja, amikor már gyermekkorban a szülők megerősítik az agresszív viselkedést. A másik mód, amikor az agresszívan viselkedő személyek megfigyelése szolgál mintául, ezt a folyamatot modellálásnak nevezték. Az agresszív gyermekek gyakran utánozzák szüleik feléjük forduló agresszívizmusát. Vizsgálatokkal

5 Ranschburg Jenő i. m.

Lorenz, Konrad: *Az agresszió*, Cartaphilus, 2004.

6 Kis Géza i. m.

mutatták ki, hogy a gyermekek az általuk megfigyelt modellként szolgáló személy agresszív viselkedését utánózták. Bandura és munkatársai megállapították, hogy az agresszív viselkedés fenntartását a környezeti kiváltó feltételek és a társas megerősítési szempontok indukálják. Megfigyelték, hogy az egyének agresszívbabban viselkednek, ha környezetükben agresszivitásra utaló eszközök találhatók.

A tanulásemélet képviselői a jutalmazás és büntetés törvényét hangsúlyozzák. Magyarán, amely magatartásokat jutalmaznak, azokat ismételjük, míg, amelyeket büntetnek, azokat elhagyjuk. Az agresszív viselkedés mintáival ugyanez a helyzet, sőt ha az egyén saját agresszivitásával elégedett, akkor ez a személyiség részévé válik. A gyermekcsoportokkal végzett vizsgálatok kimutatták, hogy ott, ahol a gyermekek előtt az agresszivitást jutalmazták, ott ezen gyermekek körében szignifikánsan nőtt az agresszivitás. Az életben, a társadalomban az agresszív viselkedések fő vetületei a család, a szubkultúra és a szimbolikus modellek. Az emberek nem születnek agresszív viselkedési modellekkel, hanem az életben tanulják meg őket, ennek módozatai lehetnek a megfigyeléses utánzásos módszer, illetve a közvetlen tapasztalatokkal történő tanulás. Az utánzásos tanulásra jellemző, hogy az egyének meg kell figyelnie az utánzóandó személyt, ki kell emelnie az agresszív magatartás döntő mozzanatait, és ezeket kell rendeznie, tárolnia. A közvetlen tapasztalatokkal szerzett agressziós formák serkentik a szervezetet, és így előjönnek azok a begyakorolt viselkedésformák, amelyek már korábban tárolásra kerültek. Bandura úgy gondolta, hogy az agresszió az embernek nem megváltoztathatatlan tulajdonsága, hanem a társadalmon belüli agressziót elősegítő feltételek következménye, és az embernek módja van arra, hogy csökkentse saját agresszivitását.⁷

A fiatalkorú bűnözés szociális háttere

Az agressziót választottam vizsgálatom tárgyának, de mivel azt a bűnelkövető fiatalok aspektusából vizsgáltam, ezért mindenképpen fontosnak éreztem egy pár gondolatban meghatározni a fiatalkori bűnözés szociális hátterét, a bűnelkövetővé válás társadalmi tényezőit.

A legfontosabb személyiségformáló közeg a család, de a társadalmi problémáknak is alapvető, meghatározó szerepük van, ugyanis mindenkit érintenek. Ha az ember a környezetével harmonikus kapcsolatot akar kiépíteni, csak úgy tudja elérni, hogy belső egyensúlya, kiegyensúlyozottsága biztosítva van. Ha a társadalmi fejlődés szakaszaiban túl sok veszélyhelyzet alakul ki az ember számára, ez rontja belső egyensúlyát és ezáltal a társadalmi kapcsolatok szintjét. Az emberek többsége ezekre a hatásokra úgy reagál, hogy beszűkíti kapcsolatrendszerét, befelé fordul, mások problémájára érzéketlen né válik. Ezzel azonban csak látszólag oldja meg gondjait, mivel minimálisra csökkennek érzelmi kapcsolatai, lelki élete sivárrá válik, elveszíti egy fontos színterét a feszültségek levezetésének. Aki nem foglalkozik mások problémájával, bezárkózik, az előbbutóbb egyedül marad, és minden gondját saját magának kell majd megoldania. Ilyenkor – a beszűkült társadalmi kapcsolatok miatt – a feszültség levezetésének egyetlen színtere

⁷ Kis Géza i. m.

marad: a család. Ebben az esetben az indulatáttétel levezetése a legkisebb ellenállás – ami a családokban általában a gyerek – felé irányul.

Az értékek és a normák a társadalom életének meghatározó elemei, mert ezek alapján folyik az intézményes nevelés egész rendszere az iskolától a családig. Ebből következően a felnőtt nemzedék viselkedését és egész életét megközelítőleg azonos normák, szabályok szerint éli, és ugyanígy viszonyul másokhoz is. Ha azonban az alapvető normák gyakran változnak, akkor az bizonytalanságot kelt és megakadályozza az eredményes alkalmazkodást, sérül az ember önértékelése, biztonságérzete. Az emberek értékrendjére egy értékskála jellemző, a skála tetején található értékeket csúcserkékeknek nevezzük. Ezek a csúcserkékek a legérzékenyebbek és a legsérülékenyebbek is.

Ha az emberi kapcsolatok beszűkülnek, az emberek a társadalom periferiájára szorulnak, anyagi biztonságukat elveszítve az életet kudarcként élik meg, és ezért saját közvetlen környezetüket büntetik. Ezáltal a gyermeket érték- és normaválság sújtja egyrészt, mert nem éri egységes nevelői ráhatás, nem kap biztonságos fogódzókat, másrészt a sérült emberek energiákat vonnak el a családtól saját problémájuk rendezésére.

A civilizáció fejlődése, a társadalmi haladás, a demokrácia a pozitív hatások mellett feszültségnövelő tényező is lehet. A technikai civilizáció következtében az ember elvesztheti fontosság-tudatát, ami a belső tartás fontos feltétele. Az így elvesztett ambíciót az egyén otthon próbálja érvényesíteni, ami nem ritkán családi konfliktushoz vezet. Egykoron a nők bevonása a gazdasági életbe jelentős pozitívum volt, de ma már tudjuk, hogy a családok elvesztették fő összetartó erejüket, mivel a nő már nem tudja teljes erejével összetartani a családot, sok esetben nem tudja betölteni a családban az érzelmi központ szerepét. A televízió elterjedése a tudatformálásban és az erkölcsi normák közvetítésében nagy szerepet kap, de elterjedése miatt felszínessé és esetlegessé vált a gyermekekkel való foglalkozás a családokban. A leírtakból következik, hogy a társadalmi, gazdasági fejlődés nagy hatással van az egyénre és az emberi kapcsolatokra. A feszültségetermelő tényezők elszaporodása ingerültté teszi az embereket. Az embereket meg kell tanítani, hogy a feszültségeket ne a gyereken és ne a családban vezessék le. A feszültség-levezetés egyik fontos eleme, hogy az ember találjon olyan elfoglaltságot, hobbijt, ami kikapcsolja a mindennapi „mókuserkékből”.

Az érzelmi kapcsolatok a gyermek életében biológiai, pszichológiai és szociális megalapozottságúak, és e kapcsolatok a gyermek létfenntartása szempontjából nélkülözhetetlenek. A gyermek nem tekinthető szuverén, önálló személyiségnek, s ezért mindegyik előbb említett tényező szempontjából kiszolgáltatott helyzetben van a környezetével szemben. A viselkedését csak úgy érthetjük meg, ha abból indulunk ki, hogy a gyermek személyisége a környezetével együtt alkot strukturált működési egységet. A gyermek pszichikus fejlődési rendellenességei a családi konfliktusok és egyéb kedvezőtlen hatások következményeinek tekinthetők. A kedvezőtlen családi minta jelentős szerepet játszhat az antiszociális személyiségfejlődésben. Az alapvető erkölcsi, magatartási sémák kialakulásának mechanizmusát az utánzás, és az azonosulási folyamatok alkotják – mint az emberi kapcsolatoknak az élet folyamán legkorábban jelentkező formái –, így igen fontos, hogy a gyermek első személyes, érzelmileg fontos kapcsolatai milyen sze-

mélyiségű és milyen jellemű emberekhez fűződik. A családban uralkodó antiszociális erkölcsi normák, a morálisan kifogásolható életvitel, a külső nevelési hatásokra nyitott gyermek számára kedvezőtlen mintául szolgálhatnak. Ezzel is magyarázható, hogy a bűnöző, deviáns életvitelű szülők gyermekei gyakran választják szüleik útját. A családon belüli nyílt konfliktusok, a másik szülő direkt vagy indirekt lejáratása is negatívan hatnak a gyermek biztonságérzetére. Ugyancsak kedvezőtlenül hat a gyermek személyiségfejlődésére a válás, ha az érzelmileg és emberileg felbomlott kapcsolatokban a szülőknek nem sikerül rendezni konfliktusaikat. A kedvezőtlen családi kapcsolatok között kell megemlíteni a legtipikusabb nevelési hibákat is. Az elkényeztetés tartalmi elemei között megtalálható az elvtelen dicséretes, a követelmény nélküli nevelési forma, amelyek együtt járhatnak a jutalmak osztogatásával, melyekért a gyermeknek nem kell megdolgoznia. Ezáltal a gyermeki személyiség akarategyenge, beképzelt, a közösségbe nehezen beilleszkedővé válhat. Az ugyancsak káros túlkövetelés mögött gyakran a szülők megvalósulatlan vágyai, törekvései húzódnak meg. A nem reális felmért gyermeki képességek az iskolában, és azon kívül is olyan magas mércét állítanak fel, amelynek teljesítése tartós szorongást és szükségszerűen kudarcot hoz magával.

A kudarcok szülői retorziót indukálnak, minek hatására a gyermek szembekerül szüleivel, és bizonytalanná válik önmagával szemben. Gyakori hiányosság a gyermeknevelésben az elhanyagolás, ami abból a társadalmi tényből táplálkozik, hogy a szülőknek kevés idejük van gyermekükre. A családtagok kevés időt töltenek együtt, a gyermeknek nincs ideje elmondani problémáit szüleinek, nem tudja velük megbeszélni őket, nem éri érzelmi támogatásukat. A felmérések azt bizonyítják, hogy a nevelési ártalmak között ez az egyik legjelentősebb kriminogén tényező.

A gyermek kiszolgáltatott helyzetéből következik, hogy a szülők életviteli nehézségei, a keletkező agresszív feszültségek vele szemben vehetők le a legkönnyebben. Az agresszív, autokrata nevelői attitűd, a brutális bánásmód gyakran vált ki a gyermekből ellenállást, ami nemcsak szüleivel szemben jelentkezik, negatív beállítódását a társadalom egészére rávetíti. Tipikus nevelési ártalom a következtelenség is. Az egészséges személyiségfejlődés fontos kritériuma, hogy a gyermek mindenkor egyértelmű követelményekkel találja szembe magát. Ha a következetesség nem érvényesül, a gyermek bizonytalanná válik az erkölcsi normák, a szükséges viselkedési normák gyakorlásában, és így egyenes út vezet az antiszociális normák elfogadására.⁸

A fiatalok fogvatartottakkal készített interjúk

Az interjúkat – mint a Bevezetésben említettem – a szirmabesenyői Fiatalokúak Regionális Büntetés-végrehajtási Intézetében készítettem 2006. márciusában és májusában. Tíz fő fiatalok fogvatartottal beszélgettem elkövetett bűncselekményükről, családi hátterükről, az általuk alkalmazott és elszenvedett agresszióval kapcsolatban. Megkérdeztem véleményüket az agresszió különböző formáiról, és meghallgattam véleményüket általánosságban és konkrétan az intézetben létező agresszióval kapcsolatban.

⁸ Kis Géza i. m.

Az első elítélt teljesen átlagos családi háttérrel felmutató fiatal volt. Elmondása szerint otthon szülei szeretetben nevelték őt és testvérét, nem volt elkényeztetve. Szülei teljesen harmonikus párkapcsolatban éltek és élnek ma is, otthon az agresszió semmilyen formájával nem találkozott, még az ún. nevelő célzatú atyai pofonnal sem. Elmondta, hogy most rosszul érzi magát, de ez csak a szégyenérzetére vonatkozik, mert nem tudja, hogyan lehetett ide jutnia. A börtönéletet már megszokta, ezért ezzel nincs gondja, és a zárkatársai is hasonlók hozzá. Nagyon rosszul érezte magát bekerülésekor, bár tudta, hova fog jönni, mert előzetes letartóztatásban volt egy pár hónapig. Úgy gondolja, hogy valamilyen „balul sikerült gondolat” vezetett oda, hogy ő itt van. A szülei mindent megadtak neki. („Talán éppen ezért” - ezt már én teszem hozzá.) Átgondolta eddigi és további sorsát, és arra jutott, hogy mostani helyzetéből csak a tanulás fogja meghozni neki az esetleges kitörést. Ehhez a szülei a teljes támogatást megadják. Készül a szabaddulás utáni életére, tanulni szeretne a kinti életben, a felkészülést már itt bent megkezdi, angol nyelvet tanul.

A következő fiatal megemlítette, hogy szülei elváltak, amikor még általános iskolai tanulmányait kezdte. Édesanyja nevelte, de az édesapjával is tartja a kapcsolatot. Első interjúalanyomhoz hasonlóan ő sem találkozott a szülői agresszivitás semmilyen formájával. Elmondása szerint jó gyermekkorra volt, és úgy jellemezte azt a kort, hogy az „elkényeztetés kora”. Elmondta, hogy jól érzi magát bent, amin ő maga is csodálkozik. Egy bent napja átlagosan telik, mert szerinte itt minden nap ugyanolyan. Az érzései keverednek, mert szeretne kint lenni, de itt bent sem rossz neki. A bekerülést – elmondása szerint – nagyon rosszul élte meg, mert úgy érzi, rendesebben is bánhattak volna vele. Tudja, hogy ez börtön, de szerinte akkor is kemények voltak vele. (Azt nem volt hajlandó elmondani, hogy mire gondol.) Igazából nem tudja, miért követett el bűncselekményt. A jövőjével nem foglalkozik: „Majd lesz valahogy”.

Harmadik beszélgetőpartnerem elmondta, hogy szüleivel lakott, de már nem tartja velük a kapcsolatot, és a testvére is a büntetés-végrehajtás „vendégszereteté” élvezi jelenleg. Érdekes, hogy ő is inkább elkényeztetett gyermekkorról beszélt és autokratikus vezetésű családról, ahol megengedett, sőt elfogadott volt fegyelmezési eszközként az atyai pofon. A börtön szerinte az olyan kemény gyerekeknek való, mint amilyen ő. A börtönben minden nap jó, enni adnak, és sétálni is megy, valami mindig történik. Kérdésekre, hogy mire gondol bővebben, csak azt mondta, hogy mindenre, és huncutul ragyogott a szeme. (Csak sejteni tudom, mi jár a fejében..) A bekerüléséről csak annyit tud mondani, hogy tudta hova jön, mivel a fivére is bent van. Úgy gondolja, hogy ez volt a minta, amit otthon látott. (Persze a barátok is hasonló fiatalok voltak.) A zárkában szerinte meg kell küzdeni mindenért, semmit sem adnak ingyen. A jövőjét konkrétan nem tudja, de úgy érzi, még találkozunk.

Következő beszélgetőpartnerem is harmonikus családi háttérrel rendelkezett, egy gyermekközpontról otthonnal, ahol viszont szintén megengedett, elfogadott fegyelmezési eszköz volt a szülői pofon. Ő is úgy érzi, hogy el volt kenyéztetve. Ezek után törés következett be családi életében, szüleivel – elmondása szerint – a kapcsolatot már nem tartja. Szerinte ártatlanul van itt. Ennek megfelelően rosszul érzi magát a börtönben, és már alig

várja, hogy kint legyen. Iskolába jár, általános iskolai tanulmányait akarja befejezni, de szerinte ez semmit nem ér, így nem is töri össze magát a tanulással. Az iskola a nap nagy részét kiteszi, így nem sok ideje marad unatkozni. A zárkatársait nem szereti, csak elfogadja, mert úgy gondolja, máshol rosszabb lenne neki. Elmondása szerint amúgy meg van elégedve a börtönnel. Amikor megkérdezem, mire gondol, már ő sem tudja. Az őt ért sérelmekről beszélni nem akar, azt mondja, hogy az csak rá tartozik. Szabadulása utáni életét firtató kérdéseimre, csak megvonja a vállát. (Szerintem vele is találkozom még.)

Következő interjúalanyom ránézésre a „menők” csoportjából került ki. Elmondta, hogy szülei foglalkoztak is vele, meg nem is. A kérdésre, hogy ezt mire érti, elmondta, hogyha éppen nem börtönben voltak, akkor találkozott velük. Az atyai pofonra vonatkozó kérdésre nevetve válaszolja, hogy csak kisgyerekként volt benne része, mert utána csak verekedés lett volna belőle. A kapcsolatot szüleivel nem, inkább nagyszüleivel tartja. A családot úgy jellemzi, hogy mindenki azt tett, amit akart, ebbe belefért a bűnözés is. A börtönben kifejezetten jól érzi magát. (Ez megerősíti bennem beszélgetőpartnerem magas státusát a rabhierarchiában.) A zárkatársaival jól kijön, majd hozzáteszi: „Akinek nem tetszik, az mehet”. (Ezt bővebben nem fejtí ki.) Átlagos napja – szerinte – unalmasnak mondható, mert akkor semmi nem történik. Bekerülését – elmondása szerint – jól élte meg, csak az elején voltak konfliktusai, de megoldotta őket. Szerinte ez normális, mindenkinek meg kell találnia a helyét a börtönben. (Gondolom, mert kifejtetni nem hajlandó, hogy az agresszióra utal.) Mint ahogy tanulni sem. Szerinte az felesleges időöltés. Tervei között semmi nem szerepel, majd lesz valahogy.

Hatodik beszélgetőpartnerem csonka családból származik, édesanyjával élt, édesapjára nem nagyon emlékszik, még kisgyermek volt, amikor szülei elváltak. Édesapjával a kapcsolatot nem tartja. A családban – elmondása szerint – agresszióval ritkán találkozott. Az intézetben rosszul érzi magát, főleg a bezártság, a büntetés jelleg miatt. Bekerülése nehéz időszak volt számára, bár a mostani se könnyű. Az első pár hónapban folyamatosan jelen volt az agresszió az életében. Egy átlagos napját kérdezve elmondja, hogy az gyorsan eltelik, mert általános iskolai tanulmányokat folytat, amit jó dolognak tart. Szabadideje igazából csak délután, este és hétfvégén van. A zárkában jól érzi magát (és itt kimondottan a zárkatársakra utal). A szabadulás utáni élettel nem foglalkozik, az édesanyjához szeretne visszamenni. Nem tudja, hol fog találni munkát, de tanulni se szeretne sokáig, csak amíg muszáj.

Soron következő interjúalanyom elmondta, hogy bűnöző családból származik, amire büszke is. Amerre ő lakik, munkalehetőség nincs, mindenki úgy boldogul, ahogy tud, és ebben a bűnözés domináns. A család összetart, ez abban is megnyilvánul, hogy tizenketten laktak együtt. Teljesen természetesnek tartja az agresszió bármely megjelenését, mert szerinte csak az erősek maradhatnak fenn. A börtönben iskolába jár, de csak az iskolakötelezettség folytán. Egy átlagos napja az iskolakörleten telik nagyrészt, de – elmondása szerint – az elhelyezési körleten kezdődik az élet, amikor lejönnek az iskolából. A befogadásakor megélt érzéseit firtatva csak a vállát rángatja, és elmondja, hogy olyan volt, amilyen. Rögötön megpróbálták „lehúzni”, de ő nem hagyta magát. Most „az erősebb van felül” elvet követi, ami akár erőszakos fellépésben is megnyilvánulhat. Ta-

nulni, dolgozni nem akar, megy vissza – szabadulása után – a családjához, de talán Budapestre. (Erre reflektálva, közlöm vele, hogy az egyenes út vissza a börtönbe, de ő ezt nagyon jól tudja.) A zárkában kimondottan jól érzi magát.

Nyolcadik beszélgetőpartneremen látszik, hogy fél. Csendes, meghúzódo, halk szavú. Elmondja, hogy falusi szüleivel lakott, de amikor a városba kezdett járni iskolába, a baráti társaság rossz irányba vitte. Sose hitte volna, hogy börtönbe fog kerülni. A „balhéja” nem nagy (inkább a butaságot, a tudatlanságot érzem az elkövetés mögött). Iskolába jár, de tanulni nem szeret. Az iskola neki is kitölti az ideje nagy részét. A börtönben rosszul érzi magát, és nem találja a helyét. Elmondja, hogy atrocitások még most is folyamatosan érik, de manapság ez már kimerül egy pofonban. A zárkában elfoglalt helyéről se beszél nagy lelkesedéssel. (Gondolom, hogy a többiek – a csendességét és vékony testalkatát kihasználva – gyakran belékötnék.) Szabadulása után a szüleivel szeretne hazatérni, de hogy mihez kezd, nem tudja.

Következő interjúalanyom elmondta, hogy a nagyszüleivel lakott, a szüleivel nem tudja, mi van. A büntetés-végrehajtási intézetben sehogyan sem érzi magát. Se jól, se rosszul. Szerinte a baráti társasága vezetett oda, hogy itt van. Több kisebb „balhéjuk” volt, míg végül összejött a nagy is, és ide került. A befogadását negatívan élte meg, szerinte a börtön személyzete nem vigyázott rá. Kérdésemre, hogy hogyan kellett volna vigyázni, nem tudja, de elmondja, hogy bekerülése után sokat kellett verekednie. Most már csak kisebb „balhék” vannak. Iskolába nem jár, nem iskolaköteles. Átlagos napját unalmasnak nevezte, de szereti, ha rendezvények vannak, mert akkor gyorsabban telik a nap. A szabadulás utáni életet még nem tudja elképzelni, fogalma sincs róla hová szabadul. («Talán segíteni tudnának a civil szervezetek» kezdetű felvetésemre, csak a fejét rázza, mondván: „azok csak „le húzzák” az embert».)

Az utolsó fogvatartott elmondta, hogy nehezen szokta meg a börtönéletet, de most már ismeri azt. Szüleivel lakott, azonban szabadulása után nem szeretne visszamenni hozzájuk. Úgy gondolja, hogy miattuk került ide. (Bővebben nem hajlandó ezt kifejteni.) Iskolába nem jár, de rendszeresen jelentkezik mindenféle szakkörre és előadásra. Elmondja, hogy ha nem tesz az ember semmit, akkor nagyon lassan megy az idő, ezért is szereti, ha van valamilyen program. Tanulni szeretne, de csak kint, mert most még nem tudja, mi szeretne lenni. A befogadását nagyon rosszul élte meg, „Idő kell hozzá, míg az ember megtalálja a helyét” - nyilatkozta. Most már nem érik sérelmek a fogvatartott társak felől, de eleinte, nem volt ritka, hogy megtámadták. A zárkátársaival – elmondása szerint – jól kijön, különösebb problémája nincs. Kérdésemre válaszolva elmondja, hogy pontos okát nem tudja annak, hogy miért került be, úgy gondolja, rossz helyen volt, rossz időben. Tudja, hogy nehez lesz a szabadulása utáni időszak, de úgy gondolja, meg tudja változtatni sorsát.

A fiatalok által elkövetett bűncselekmények változatos képet mutatnak. Tény, azonban az, hogy nagy százalékban találhatók közöttük olyanok, akiknél erőszakos az elkövetés módja, így beszélgetőpartnereim között volt olyan, aki kifosztásért, és volt olyan, aki fegyveres rablásért töltötte büntetését.

Egyik kérdésem a beszélgetések során a bekerülés utáni autoagresszív cselekményekre vonatkozott. Kíváncsi voltam, hogy börtönbe kerülés utáni sokk, degradációs rí-

tus után nem gondoltak-e az agresszió levezetésének valamilyen önmaguk ellen irányuló formájára? Bevallom, a válasz engem nagyon meglepett, ugyanis kivétel nélkül azt válaszolták, hogy a feszültség, agresszív levezetésének erre a módjára nem gondoltak. Ezt egész egyszerűen nem hiszem, de a legjobb esetben is fenntartással fogadom. Nem hiszem, hogy egy fiatal, aki bekerül egy számára ismeretlen közegbe, egy börtönbe, előbb-utóbb nem látja be, hogy hol van, és nem keseredik el. Elkeseredettségünkben, ugye, nem mindig tudjuk, hogy mit teszünk. Vagy egész egyszerűen nem fogják fel, hogy hol vannak? Viszont elmondták, hogy aki falcol, az nem meghalni akar, csak azt szeretné elérni, hogy foglalkozzanak vele. Meséltek olyan esetről is, amikor csak fogadásból karcolta össze magát valaki. Azt egyöntetűen állították, hogy aki ilyen módon szeretne életének véget vetni, az nem fogja vagdosni magát, csak egy vágást ejt.

A befogadásuk utáni agresszió kérdését illetően a fiatalok döntő többsége elmondta, hogy érték őket atrocitások. Van olyan, aki ezt természetesnek veszi, és van olyan, aki a személyzetre neheztel emiatt. Valljuk be, van igazság ebben a vélekedésben. Azt már nem mindenki volt hajlandó kifejtetni, hogy erre az agresszióra volt-e válaszuk? Gyanítom, hogy egy páran „feltették a kezüket”.

Már meg sem lepődtem azon, hogy egybehangzóan állították: etnikai alapon szeregálódik az agresszió a börtönben. Elmondták, hogy ez azt jelenti, hogy a két nagy tábor állandó „harcban” áll és folyamatos a „háború”. Érdekes volt az az állítás, hogy a támadók mindig számbeli fölényben vannak. Ennek a kijelentésnek a tükrében arra következtetek, hogy a fiatalok az agresszív cselekedetek terén a biztos győzelemre törekednek.

Egybehangzóan állították, hogy a kitűnni vágyás, a hierarchia magasabb fokára vágyás és annak birtoklása az agresszió egyik mozgatórugója. Elmondták azt is, hogy a „nagyon menők” még a felügyelőkkel is „keménykednek”, ezzel is kivívva társaik és a szubkultúra elismerését, s így jutnak a börtönhierarchia magasabb fokára.

Megemlétték, hogy a védekező agresszió folyamatosan jelen van a büntetés-végrehajtási intézetben, és azt elfogadhatónak tartják. A támadó jellegű agressziót egyikük sem tartotta elfogadhatónak – ez még akkor is örvendetes, ha a gyakorlat némelyikük-nél mást mutat –, bár ennél az agressziófajtánál az egyik generálja a másikat, és csak együtt létezik a támadó és védekező agresszió.

A büntetés-végrehajtási intézetben jelen lévő agresszióról elmondták, hogy a státusz-szerző agressziókn kívül a leggyakoribbak a vamzerek és a nemi erkölcs elleni bűncselekményt elkövetettek elleni támadások. A vamzerek elleni agresszióról megoszlottak a vélemények, míg a nemi erkölcs elleni bűncselekményt elkövetőkkel szembeni agresszióról egységesen úgy nyilatkoztak, hogy „Megérdemlik a sorsukat”.

Ugyancsak egységes válaszokkal talákoztam, amikor azt kérdeztem tőlük, hogy a fiatalok elkövetők agresszívebbek-e, mint a felnőtt korúak. Mindannyian állították, hogy a fiatalok sokkal agresszívebbek, a céljuk a teljes fizikai „megsemmisítés”, ha ez nem sikerül, akkor a megszégyenítés, a megalázás.

Az egység a következő kérdésnél sem tört meg, mert egybehangzóan állították, hogy az agresszió folyamatosan jelen van a büntetés-végrehajtás keretein belül. Viszont

érdekes, hogy a következő kérdésre négyen válaszolták, hogy a felügyelők lehetnének „keményebbek”. Ez azért is érdekes, mert a felügyelők egységes és kemény fellépése az ő bőrükre megy.

Végezetül elmondták, hogy kerülik az agressziót, mivel a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségéből sokuk nincs kizárva, és egy esetleges fegyelemsértés a feltételes szabadságra bocsátásból való kizárásukat jelenthetné. (Nem tudom, hogy „menő” interjúalanyom, ezt mennyire gondolta komolyan.)

Összegzés

Célom volt, hogy a témában fellelt szakirodalmi meghatározások mentén vizsgáljam a fiatalkori bűnelkövetők agresszióját. Az elméletek megcáfolása vagy megerősítése szintén vizsgálataim céljai között szerepelt, de legfőképpen szerettem volna képet kapni a büntetés-végrehajtási intézetben belüli agresszióról és annak mozgatórugóiról.

A szociális tanulásmélelet említi, hogy az agresszió annál a személynél fog aktiválódni, aki már megtanulta, hogy bizonyos helyzetben az agresszió sikeres volt. A fiatalok által említettek – véleményem szerint – ezt mindenféleképpen megerősítették, mivel elmondták, hogy a szubkultúrán belül az jut a hierarchia magasabb fokára, aki agresszív, s így vivja ki a közösség „elismerését”, amely megnyilvánulhat akár a „menőtől” való félelemben is. Aki agresszív, sok mindent elér, legyen szó a többiek „lehúzásától” kezdve az „igazságosztó bandavezér” szerepén keresztül az „érinthetetlen vezetőig”. A fiatalok megnyilatkozásából egyértelműen levonható volt az a következtetés, hogy ha „Agresszív vagy, mindened van”. Ez számomra megerősíti azt a szociális tanulásméleletben említett tételt, hogy az agresszív viselkedés egyik mozgatórugója az agresszió megerősítése. Ez a szubkultúrán belül mindig megtörténik.

De honnan ered az agresszív viselkedés? Az agresszív viselkedés elsajátításáról és fenntartásáról írott résznél említett modellálás – véleményem szerint – egyértelműen bizonyítható, még ha ez nem is mindig a családi kötelékben történik. Interjúalanyaim között voltak fiatalok, akiknek nem biztos, hogy az otthon szolgált modellként. Sokan vannak, akik otthon nem kapták meg az elsődleges szocializációs tanulás alapjait, így jobb híján a „menő” – aki a börtönben mindent elér – szolgál számukra mintául, mint sikeres, követendő példa. Ebből egyenesen következik, hogy azok a fiatalok, akik a „menőktől” tanultak, a menők távozása után, átveszik a helyüket. A helyzet viszont nem ennyire egyértelmű. A távozó „menő” helyére sokan pályáznak – látva annak „sikerét” – folyamatosan fenntartva az agressziót. Úgy gondolom, egyértelműen bizonyítható a büntetés-végrehajtás keretein belül az agresszió továbbélése a modellálás folyamatával.

Ugyancsak az agresszív viselkedés elsajátításáról és fenntartásáról írottaknál volt említve a jutalmazás, büntetés törvénye. Véleményem szerint, ez az elmélet is bizonyítást nyert a fiatalok által. Fő vetületei között a – dolgozatom szempontjából meghatározó – bűnözői szubkultúrát említhetjük meg. A szubkultúra jutalmazza az agresszivitást azzal, hogy a hierarchia magasabb fokára emeli az agresszív egyént. És itt megint előjön a tanulás folyamata: aki agresszív, sok mindent elér, így az agresszió tovább élését ez is életi. Aki látja, hogy az agresszív „menőnek” mindene megvan, az maga is vágyik a bört-

tönben megszerezhető javakra, legalábbis azok legtöbbször. Amíg ez a folyamat „jutalmazásban részesül”, addig fenn is marad. Őrült egy mókuserék ez! Bár tudjuk, hogy a börtönök működéséhez hozzátartoznak a diszfunkcionális elemek is.

De miért kell a fiataloknak a büntetés-végrehajtási intézet keretei közül példaképet, követendő mintát választaniuk? Erre csak egy válasz létezik: otthonról ezt nem kapták meg. Itt utalnék a társadalmi és szociális háttérnél tárgyalt kedvezőtlen hatásokra, amik a családon belül érhetik a fiatalot. A jelzett résznél került megemlítésre, hogy a kedvezőtlen családi minta jelentős szerepet játszhat az antiszociális fejlődésben. Bár felmérésben kevés fiatalal beszélgettem, de közülük négyen már nem tartják a kapcsolatot a családjukkal.

Kétségtelen, hogy a vizsgált mintából messzemenő következtetés nem vonható le, de akkor is aggasztó, hogy az általam megkérdezett fiatalok közül ötnek a szabadulása után nincs hová mennie, a családjá nem várja őket. Pszichológiai szakszóval élve: inkapacitálódtak. Vajon velük mi lesz? Ha a börtönben megismert haverokkal tartanak majd kapcsolatot, az – a legrosszabb esetben – egyenes visszautat jelent a büntetés-végrehajtás „vendégszeretetébe”.

Számomra nagyon érdekes, hogy a frusztráció-agresszió hipotézis egyáltalán nem nyert megerősítést. Említésre került, hogy a szükségletek kielégítésének akadályozása mindig kiváltja az agressziót. Jelen vizsgálatomban ez nem mondható el, mivel a fiatalok úgy nyilatkoztak, hogy a szükségletek kielégítésének gátlásai miatt agressziót nem alkalmaztak. Fenntartással fogadom ezeket a nyilatkozatokat, mivel a szakirodalom a kognitív funkciókra alapozza a tanuláseméletet. Ha ezeket elfogadjuk – márpedig ezek bizonyított, alátámasztott tények –, akkor ezek a fiatalok mit keresnek a büntetés-végrehajtási intézetben?

A család kedvezőtlen hatásai között említett elkényeztetés, illetve autokratikus nevelési attitűd hatása az általam vizsgált fiatalok között megtalálható, de még egyszer szeretném jelezni, hogy a vizsgált minta messze van a szignifikáns és az ezzel meghatározó értéket produkáló mintától.

Vajon ezeknek a fiataloknak mi a követendő út? Vajon hová jutnak, hová juthatnak a bűnelkövetéssel és az agresszióval? Véleményem szerint sehová!

Úgy vélem, hogy hipotézisem beigazolódt: az agresszió folyamatosan jelen van a büntetés-végrehajtási intézetben. A kapott válaszokból úgy tűnik, hogy az autoagresszív cselekmények döntő többsége – az agresszív cselekményekhez hasonlóan – manipulatív jellegű. Mégis, véleményem szerint, a legmarkánsabban azt a feltevésemet láttam beigazolódni, hogy a rabhierarchia magasabb fokára jutás egyik döntő eszköze az agresszió.

Úgy gondolom, hogy mindenféleképpen az elsődleges szocializációnak, a pozitív családi mintának kell meghatározónak lennie. Azzal – akinél ez kimarad, és a bűnelkövetés útjára téved – a büntető igazságszolgáltatáson keresztül végső soron az államnak kell foglalkoznia. Mindenféleképpen jónak, követendő példának tartom, hogy a szirmabesenyői intézetben a tanulásra helyezik a hangsúlyt. Elég csak megemlítenem az országban egyedülálló, a büntetés-végrehajtás keretein belül csak itt működő digitá-

lis szakközépiskolát. Annak, aki még nem tanulhat középfokú iskolában, az általános iskolai tanulmányok elvégzésére van lehetősége. Az intézetben folyó nyelvtanfolyamok pedig a médiában is nagy publicitást kaptak.

Gondoljunk csak bele, hogyan lehetne sikeres társadalmi integrációt produkálni tanulás nélkül, amikor szinte minden nap azt halljuk, hogy az élethosszig tartó tanulás kell, hogy meghatározza életünket. Azoknak a fiataloknak, akiknek ez kimaradt az életéből, igenis az államnak kell megadnia a lehetőséget, hogy ne maradjanak le. Mert alapvető társadalmi érdek, hogy ezeket a fiatalokat a helyes irányba tereljük. Elég arra gondolnunk: ellenkező esetben ők alkothatják majd a későbbi felnőtt bűnözés bázisát. Törekedni kell a meggyőzésükre, „nevelésükre”, mert a fiatalok maguktól nem biztos, hogy belátják: mit rontottak el; és esetükben még – ez nagyon lényeges – van lehetőség a korrekcióra.

Irodalomjegyzék

Andorka Rudolf: *Bevezetés a szociológiába*, Aula kiadó, Budapest, 1996.

Bagdy Emőke: *Családi szocializáció és személyiségzavarok*, Tankönyvkiadó, Budapest, 1977.

Beck, Aaron T.: *A gyűlölet fogságában: a harag, az ellenségesség és az erőszak alapjai gondolkodásunkban*, Háttér kiadó, Budapest, 2001.

Boros János – Csetneky László: *Börtönpszichológia*, Rejtjel kiadó, Budapest, 2000.

Csepeli György: *Szociálpszichológia*, Osiris kiadó, Budapest, 1997.

Giddens, Anthony: *Szociológia*, Osiris kiadó, Budapest, 2000.

Kis Géza (szerk.): *Pszichológiai szakismeretek*, Rejtjel kiadó, Budapest, 1996.

Lorenz, Konrad: *Az agresszió*, Cartaphilus kiadó, Budapest, 2004.

Ranschburg Jenő: *Félelem, harag, agresszió*, Tankönyvkiadó, Budapest, 1979.
1978. évi IV. törvény a Büntető törvénykönyvről

Vári Krisztina

A börtönlelkészség hét éve Magyarországon

Bevezetés

A börtönlelkészi szolgálatról, a büntetés-végrehajtási intézeteken belül végzett missziós tevékenységről számos írás és szakdolgozat született. A dolgozatokat elsősorban joghallgatók, a börtönmisszió iránt érdeklődő teológushallgatók, valamint szociális munkások írták. Jőmagam a Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézet lelkésze vagyok. Naponta szolgálatot végzőként helyzetem eltér mindazokétól, akik alkalmi látogatóként szereztek ismereteket, gyűjtöttek tapasztalatot a börtönlelkészi szolgálatról, a vallásgyakorlás lehetőségeiről a büntetés-végrehajtási intézetekben.

A börtönlelkészi szolgálat újbóli létrehozása a hazai büntetés-végrehajtási intézetekben jelentős esemény volt. Mind az egyházak, mind pedig a büntetés-végrehajtás nagy figyelmet fordítottak a börtönlelkészi szolgálat működésének biztosítását szolgáló feltételek megteremtéséhez annak érdekében, hogy a vallásgyakorlás ne csupán alkotmányos alapelv maradjon, hanem napi szinten élhessenek a vallásgyakorlás jogával mindazok, akiknek életében a vallás segítséget, támogatást, útmutatást jelent. Az elmúlt években a büntetés-végrehajtási intézetekben történő vallásgyakorlás és a börtönlelkészi szolgálat működése több konferencia és tudományos találkozó témája volt. Napjainkban ez az érdeklődés a nyilvánosságot illetően – érthető módon – jelentős mértékben csökkent, illetve a lelkészi szolgálat a büntetés-végrehajtáson belül is elfogadottá vált. Ez megnyugtató lehet mindazok számára, akik e szolgálat újbóli felállítását szorgalmazták és létrehozták, és azok számára is, akik napjainkban is támogatással biztosítják a lelkészek büntetés-végrehajtáson belüli munkáját. A börtönlelkészi szolgálattal kapcsolatos érdeklődés megint a régi lehet abban az esetben, ha a társadalom is képet kaphat a szolgálat munkájáról, de pillanatnyilag az egyházakban (gyülekezeti szinten) csak keveseknek van tudomásuk a börtönpasztorációról. A jövőben a gyülekezetekben szolgáló lelkészek, a börtönlelkészek és a börtönmissziók feladata lehet, hogy az egyházakban és a gyülekezetekben ismertté tegyék a büntetés-végrehajtási intézetekben folyó lelkigondozói munkát, valamint felbresszék a felelősséget a gyülekezeti tagokban a börtönökben lévő fogvatartottak iránt, akik esetleg úgy váltak áldozatává saját bűneiknek, hibáiknak és konfliktusaiknak, mint az általuk sértettek, más szóval az ő áldozataik a bűncselekmény elkövetése idején.

Jelen tanulmány másoddiplomás képzésem szakdolgozatának rövid összefoglalása. A börtönlelkészség történetével és a börtönlelkészséggel kapcsolatos jogi szabályozás fejlődésével a szakdolgozatban több fejezeten keresztül foglalkozom. A jelenlegi tanulmány elsősorban a börtönlelkészi szolgálat gyakorlati aspektusait hivatott bemutatni a

szolgálati környezet, a fogvatartotti gyülekezet és a szolgálatot teljesítő lelkész személyének tükrében. Ezt követően bepillantást nyerhetünk az egyes büntetés-végrehajtási intézetekben folyó lelkigondozás napi gyakorlatába.

A börtön mint szolgálati környezet

Pszichológiai megközelítés

A börtönlelkészek szolgálati helye a büntetés-végrehajtási intézet, ebben az értelemben tehát speciális környezetben végzik napi tevékenységüket. A szabadságvesztés-büntetés végrehajtása olyan intézményrendszer feltételez, amely felügyelete alatt tartja a fogvatartottat. A rendszer irányítja és ellenőrzése alatt tartja a fogvatartottakat. Mindezt egy meghatározott cél érdekében teszi: a büntetésnek és a büntetés végrehajtásának meghatározott célja van. Erving Goffman az ilyen típusú intézeteket „totalis” intézeteknek nevezi. A társadalomban nemcsak a börtönökre jellemző a totalitás, vannak ehhez hasonló intézmények, pl. az elmeorvosintézetek, a vakok, vagy az idősek otthonai, de tágabb értelemben ide sorolhatók a vallásos célokat szolgáló intézetek is. Közös bennük az, hogy falaikon belül sok hasonló helyzetű ember él, akik valamilyen okból kiszorultak a társadalomból. Életüket ugyanaz a szabályozás és az uniformizált irányítás határozza meg. Más az önként vállalt félrevonulás a társadalomból és megint más fogvatartottként nap mint nap kényszerek uralma és hatása alatt élni. A fogvatartottak életének szabályozása az intézeti napirend pontjainak megfelelően történik. A napirendtől eltérni csak egészen kivételes esetekben szabad. A napirendből fakadó merevséget, egyhangúságot oldják az oktatási, nevelési programok és a vallásgyakorlás egyéni és közösségi alkalmai.

Börtönlelkészi szolgálatom kezdetén lelkészi előjáróm a börtönt kisvároshoz hasonlított. A börtönben valóban mindent megtalálhatunk, ami egy kisváros életére jellemző. Megoldott az egészségügyi ellátás, a vásárlás (kiétközés). Munkáltatás és oktatás folyik az intézetekben, bárki igény szerint fordulhat a lelkészekhez és pszichológusokhoz, viszonylag nagy könyvtár áll az olvasni vágyók rendelkezésére. Mégis sok minden a mesterkélt érzetét kelti az emberben. Ebben a mesterségesen létrehozott szabályozott környezetben végzik szolgálatukat a lelkészek. Ahhoz, hogy jól lássuk a büntetés-végrehajtási intézet napi működését, jelen kell lenni a mindennapokban, s lépésről, lépésre meg kell ismerni azokat a folyamatokat, amelyek a büntetés-végrehajtást – mint rendszert – működtetik. Ebben a rendszerben benne foglaltatnak a büntetés-végrehajtással kapcsolatos jogi normák, a személyi állomány tagjai és a fogvatartottak is.

A büntetés-végrehajtási intézetek működésének sikeressége vagy sikertelensége a végrehajtás módjától függ. A végrehajtás módját meghatározó tényezők a következők: a végrehajtó szerv számára kötelező feladatok, az elítéltek jogainak és kötelezettségeinek terjedelme, a börtönszemélyzetnek az elítéltekkel kialakított viszonya és az elítéltekkel kapcsolatos bánásmód. Ez utóbbi szempont tekintetében nem kis szerepet játszik a fogvatartottak vallásgyakorlása és lelkigondozása, bár a hivatásukat gyakorló lelkészek mandátuma alapvetően másról szól. Természetesen ez nem ellentétes a büntetés-

végrehajtás sikeres működését befolyásoló tényezőkkel. Az alábbiakban azt a közösséget mutatom be, amelynek körében a börtönlelkészek szolgálatot teljesítenek: a fogvatartottak gyülekezetét.

A fogvatartottak gyülekezete

A gyülekezet szó kapcsán az ember templomi környezetre, csendre, meghittsége gondol. Az, hogy a börtönben is van gyülekezet, nem jelenik meg a köztudatban. Miben más ez a gyülekezeti közösség? Teológiai értelemben ez a közösség semmiben sem különbözik egy, a szabad életben található egyházi közösségtől. Az egyházzal szülő evangélikus tanítás a legegyszerűbben az Ágostai Hitvallás VII. cikkében fogalmazódik meg: „Tanítják továbbá, hogy az anyaszentegyház minden időben megmarad. Az egyház a szentek gyülekezete, amelyben az evangéliumot tisztán tanítják, és a szentségeket helyesen szolgáltatják ki. Az egyház valódi egységéhez elegendő, hogy egyetértés legyen az evangélium tanításában és a szentségek kiszolgáltatásában. De nem szükséges, hogy az emberi hagyományok, vagyis az emberi eredetű egyházi szokások és szertartások mindenütt egyformák legyenek.” Az egyház, a gyülekezet nem más, mint „congregatio sanctorum et sive fidelium” – a Jézusban hívők közössége. Nincs helyhez és személyekhez kötve. A börtön közegére, a pásztoroltak körére tekintve mégis az mondható el: speciális gyülekezeti közösségünk van. Miben speciális a börtönbeli gyülekezet? Semmi esetre sem azért, mert lokális értelemben büntetés-végrehajtási intézetben található.

A börtönön belüli gyülekezet specialitása a gyülekezet tagjainak sokféleségében rejlik. Kik ők? Legtöbbször halmozottan hátrányos helyzetű, alacsony iskolai végzettséggel rendelkező, szenvedélybetegségektől és egyéb devianciától meggyötört emberek. Azonban ennek ellenkezője is előfordulhat. Szolgálatom során egyre többször találkozom megfelelő nevelésben részesült, magasan kvalifikált, több nyelvet beszélő, jó családi háttérrel, jó anyagi körülményekkel rendelkező fogvatartottakkal. Ez utóbbi csoportba tartozók büntetés-végrehajtási intézetbe kerülésük kezdetén igényelnek kiemelkedően sok figyelmet, mert a börtöntűrő képességük szélsőséges reakciókat mutat, viszonylag kis súlyú probléma esetén is. Ők a későbbiekben adaptációs készségeiket tökéletesre fejlesztik. A börtönbeli gyülekezet másik jelentős csoportját a drogfogyasztók, valamint a drogfogyasztás következtében fellépő járulékos bűncselekmények elkövetői alkotják. Börtönbe kerülésük idején kizárólag egyéni lelkigondozás keretében foglalkozom velük, elvonási tüneteik múlásával részt vehetnek a csoportos foglalkozásokon. Nem kerültek említésre azok a csoportok, akikkel külön foglalkozom. Ide tartoznak a fiatalok, a nemi erkölcs elleni bűncselekményekkel gyanúsítottak, eseti jelleggel az öngyilkosságra hajlamos fogvatartottak és végül, de nem utolsó sorban a IV. biztonsági csoportba soroltak. A fentiekből az következik, hogy a börtönön belüli gyülekezetet nagy szélsőségek jellemzik. Ezt a szélsőséges, állandóan változó gyülekezetet kell közösséggé formálni. A fogvatartottak gyülekezetével a börtönlelkész foglalkozik. Az alábbiakban az egyház képviselőjével, a lelkész személyével kapcsolatos alapvető egyházi tanítást ismertetem.

A lelkész személye

Teológiai megközelítés az evangélikus tanítás szerint

Az egyházi és a lelkészi szolgálattal kapcsolatban a fentebb említett Ágostai Hitvallás (Confessio Agustana, 1530) – a továbbiakban CA – abból a reformátori alapelvből indul ki, hogy az ember üdvössége egyedül a Jézus Krisztusba vetett hit által, Isten megbocsátó kegyelméből lehetséges. A CA V. cikkében fogalmazódik meg az egyházi szolgálat létjogosultsága: „Isten azért rendelte az evangéliumhirdetésnek és a szentségkiosztásnak a szolgálatát, hogy erre a hitre eljussunk. Mert az ígén és a szentségeken – mint közvetítő eszközökön – kapjuk a Szentlélek ajándékát. Ő támaszt hitet – ahol, és amikor Istennek tetszik – azokban, akik hallják az evangéliumot: azt tudniillik, hogy Isten nem érdemeink miatt, hanem Krisztusért igaznak fogadja el azokat, akik hiszik, hogy Krisztusért kegyelmet nyernek.”

A hitvallás az egyházi szolgálat és az igehirdetői hivatal központi feladatait fogalmazza meg, melyek az igehirdetés és a szentségek kiszolgáltatása. A hitvallás nem papi hivatalról, hanem igehirdetői hivatalról beszél. A reformátori tanítás értelmében minden megkeresztelt kereszténynek joga van a papsághoz. Ez az egyetemes papság elve. Reformátor eleink számára a legnagyobb ajándék a hit. Ezen kívül nincs más, amivel Isten színe elé járulhatunk. A hit hallásból van, ezért hirdettetik nyilvánosan az evangélium, és ezért szolgáltatjuk ki a szentségeket. Ez fogalmazódik meg a CA XIV. cikkében: „Az egyházi rendről azt tanítják, hogy nyilvánosan senki más se tanítson és szolgáltassa ki a szentségeket az egyházban, csak az, akit erre szabályszerűen elhívtak.” A börtönlelkészi szolgálatot túlnyomó részben ordinált lelkészek végzik. Mit jelent az ordináció fogalma? Néhány gondolat erejéig ezt taglalom.

Az ordináció fogalma

A reformátori tradíció értelmében az egyházi szolgálatra elhívott lelkész ordinálása a gyülekezet és az egyházban szolgálatot végzők közreműködésével történik. Az apostoli hagyomány megóvása érdekében az igehirdetés nemcsak a lelkész egyedüli ügye, abban az egész gyülekezet részesül. Ezért a lelkész nem egyedül, hanem a gyülekezet elnökségével és a presbitériummal együtt vezeti a gyülekezetet. Ahhoz, hogy a teológushallgatóból lelkész legyen, az egyház által előírt teológiai képzésben kell részesülnie. Az ordináció a sikeres képzés folytatása lehet, amennyiben a lelkészjelölt is ezt kívánja. Az ordináció alkalmával a lelkészjelöltet elhívják az egyházi szolgálatra, majd megáldják egyházi előjárói és lelkész kollégái. Ezt követően kibocsátják az egyházi szolgálatra, amely magában foglalja az igehirdetés szolgálatát és a szentségek kiszolgáltatását. Az ordináció Isten és a gyülekezet színe előtt történik, mégsem az egyes gyülekezeti szolgálatba történő hivatalos bevezetést jelenti. Sokkal inkább az ordinált lelkész szolgálatának kezdetére utal, és élete végéig érvényes marad.

A börtönlelkész személye a napi gyakorlatban

Az előző fejezetben a börtönkörnyezetet mint sajátos terepet jellemeztem, a fogvatartottak közösségét pedig speciális gyülekezeti közegként határoztam meg. Ennek

oka első renden az, hogy a börtönlelkész inkulturált közegben szolgál. Boda László professzor inkulturációs elméletét – melyről részletesen írtam a szakdolgozatban – továbbgondolva elmondható az, hogy az evangéliumhirdetésre minden szélsőségesen inkulturált közegnek, környezetnek – beleértve magát az inkulturált embert is – szüksége van. A börtönlelkésznek az evangélium hirdetése során nemcsak az inkulturált emberekkel, környezettel kell szembesülnie, hanem a nyelvi inkulturációval is. Ez alatt nem a börtönszlenget kell érteni, hanem a nyelvet mint a kultúra hordozóját, befogadját. Az Evangélium lényegének megértése nélkül nem lehet szó annak valódi inkulturációjáról. De fordítva is elmondható: a nyelvi kultúra talajának ismerete és a befogadóképességhez való alkalmazkodás nélkül nem lehetséges eredményes kommunikáció.

A börtönlelkész személyiségével kapcsolatban elmondható, hogy az átlagosnál jóval nagyobb pszichológiai állóképességgel kell rendelkeznie. Több türelmet, több áldozatkésztséget, empátiát igényel a fogvatartottakkal történő foglalkozás. A pszichológiai állóképesség általam fontosnak tartott három alappillére a börtönlelkész (szak)tudása, személyiségének adottságai (mert személyiségével gyógyít) és amelyből az előbbi két szempont is következik: személyes hite, elhivatottsága, illetve a szolgálata iránt érzett elkötelezettsége. Ezen ismeretek és képességek birtokában a börtönlelkész büntetés-végrehajtáson belüli gyülekezetének tanítója, gondozója, pásztorja lehet.

A börtönlelkész személyének bemutatását követően a börtönlelkézi szolgálat tevékenységét ismertetem. A következő fejezetekben a vallásgyakorlással kapcsolatos szolgálati feladatokba tekintünk be. Itt említtem meg a büntetés-végrehajtás szolgálatot teljesítő közalkalmazott lelkészek munkaköri leírását, melyet a büntetés-végrehajtás országos parancsnokának 11/50/2000. (IK. Bv. Mell. 9.) intézkedése tartalmaz. A 13/2000. (VII. 14.) a Börtönlelkézi Szolgálatról szóló IM rendelet mellett, az előbbi intézkedés is meghatározza a lelkészek feladatait. Ezek a következők: a vallásgyakorlással összefüggésben vezeti a saját egyháza által előírt okmányokat, és a bv. intézet biztonságát érintő információt, tény, adatot – a személyes titkok megőrzésével – a bv. intézet parancsnokának köteles jelenteni.

A börtönlelkézi szolgálat főbb feladatai

A 13/2000. (VII. 14.) IM rendelet 5. §-a részletesen meghatározza a börtönlelkézi szolgálat feladatait, ezek a következők: istentiszteletek, bibliaórák és hitoktatás tartása, egyéni és közösségi lelkigondozás, rendszeres fogadóórák tartása, életismereti, vallás-erkölcsi oktatás, más vallások képviselői bv. intézetekben történő tevékenységének és a börtönmissziók tevékenységének koordinálása, a fogvatartottak kérésére egyéb egyházi szolgálatok elvégzése (pl. keresztelés, esketés).

Istentiszteletek

Életünkben számos „liturgikus” esemény és ünnep van. Minden ünnepnek megvan a maga liturgiája. Ezek a pillanatok megtörik a hétköznapiok egyhangúságát. Egy ünnep mindig több a pusztán evésnél és ivásnál, boldog együttlétnél. A közös ünneplésben talán az a legszebb, hogy beléphetünk a generációk történetébe. Hasonló módon az isten-

tisztelet keretét ad annak megtapasztalására, hogy együtt ünneplésünkben elgondolkodjunk: kik vagyunk, honnan jövünk, miért élünk e földön. A keresztény közösség minden formájában szerepet játszik egy meghatározott rend: imádság, hallgatás, éneklés meghatározott formában történő ismétlődése. A liturgikus szavak és mondatok, valamint a liturgikus cselekmények az ember élethelyzetére fókuszálnak. A liturgia mondatai és cselekményei az ember életében váratlanul fellépő viszonyokat, körülményeket és változásokat gondolati és érzelmi értelemben is strukturálják, ezért az istentisztelet résztvevőjének krízishelyzeteit, félelmeit leépíthetik és a hallgatót bizakodással teljes cselekvésre készíthetik.

A lelkészek számos istentiszteletet tartanak a büntetés-végrehajtási intézetekben, ez minden érintett szakterület számára feladatot jelent. A munka első fázisa az alkalom fogvatartotti körben történő meghirdetése, majd a jelentkezők részvételi listájának összeállítása következik: névvel, nyilvántartási számmal és zárkaszámmal. A lelkész a kész listát a Biztonsági Osztály, adott esetben a Fogvatartási Ügyek Osztálya felé továbbítja. Az istentiszteleten való részvétel tekintetében a biztonsági szempontokat figyelembe kell venni. Említésre méltó a 6/1996. (VII. 12.) IM rendelet 247. §-a az előzetes fogvatartásban levőkre vonatkozóan: A napi gyakorlatban érvényesülő fő szabály szerint az azonos büntetőeljárásban letartóztatottak nem vehetnek részt az istentiszteleteken. A miniszteri rendelet vallásgyakorlással kapcsolatos pozitív hozzáállását mutatja a 247. §: Az intézetben megtartott egyházi rendezvényeken az ugyanazon büntetőeljárásban letartóztatottak is részt vehetnek, ha az intézet biztosítani tudja, hogy az érintettek egymással ne érintkezhessenek. A börtönbeli istentisztelet megtartása nem tartozik az egyszerű feladatok közé, mert az alkalom létrejöttét alapos előkészítő munka előzi meg, továbbá figyelembe kell venni az adott intézet napirendjét, és tekintettel kell lenni más osztályok, első renden a Biztonsági Osztály napi feladataira.

Bibliaórák és közösségi foglalkozások

A bibliaórák és a közösségi foglalkozások a Biblia tanulmányozását szolgálják. Ezek többnyire kiscsoportos alkalmak. A fogvatartottak körében igen népszerű a felnőtt katechézis, mert tanulhatnak, kérdezhetnek, megfogalmazhatják véleményüket, a missziós foglalkozással kapcsolatos észrevételeiket, és azok körében lehetnek, akikkel szívesen vannak együtt. Ez a foglalkozás műfaji értelemben más, mint az istentisztelet, sokkal kötetlenebb, több lehetőség nyílik a partícipációra, a beszélgetésre.

Zárkálátogatás

A börtönlelkészi szolgálatról szóló igazságügy-miniszteri rendelet nem írja elő a zárkálátogatást a lelkészek számára, ez mégis az egyéni és közösségi lelkigondozás meghatározó területe. A 6/1996. (VII. 12.) IM rendelet viszont csak egyéni lelkigondozást tesz lehetővé a magánelzárást töltő, továbbá a különleges biztonsági zárkában, illetve körleten elhelyezett elítéltek számára. A zárkálátogatások elsődleges célja a vallásgyakorlás alkalmainak hirdetése, valamint a fogvatartottakkal történő személyes kapcsolatfelvétel. A lelkészi szolgálat sajátos privilégiuma a zárkában történő tartózkodás. A zárkálátoga-

tások hozzájárulnak a fogvatartottak mélyebb megismeréséhez, amely a zárkán kívüli vallásgyakorlás során, a fogvatartottak pasztorációját illetően, a lelkész számára segítséget jelent. Ugyanakkor el kell fogadni azt is, hogy nem mindenki jön ki szívesen a zárkából, hogy lelkiismereti kötelezettségeinek eleget tegyen, és előfordulhat az is, hogy a fogvatartott betegsége, vagy törvényben, rendeletben meghatározott egyéb ok miatt erre nincs módja. Ezért szükséges és elengedhetetlen, hogy a lelkész a biztonsági szabályok figyelembevételével a zárkákban is végezhesen lelkigondozást.

A fogvatartottak egyéni lelkigondozása

Az evangélium szellemében történő lelkigondozás mindenkori alanyát felelősségteljes életmódra készíti fel. A születéstől a halálig számos krízishelyzet és lelki megterhelés adódhat az ember életében. Általános az a nézet, mely szerint minden ember egyedül felel cselekedeteiért, sorsának alakulásáért, jóllehet vannak döntések, amelyek kollektív módon születnek. Az ember egyéni felelősségének eltúlzott hangsúlyozását a keresztény lelkigondozás nem osztja, ezért érthető, hogy miért fogalmazódik meg annyi kétség a büntetés-végrehajtáson belüli lelkészi szolgálattal kapcsolatban. A keresztény lelkigondozás kollektív értelemben beszél Isten előtti bűnről, és bízik a megbocsátás vigaszában. A lelkigondozás minden szükséglet szenvedőre érvényes. Nem tévesztendő össze a moralizáló, autoriter stílusú „embervezetéssel”. Az emberek gyógyulásába vetett reménység, a keresztény elhivatottságból fakadó lelkigondozás, a kizárólag teljesítményekre orientált társadalomban a szokásos vélemények és az emberi magatartás kritikus korrekívumát adja.

A büntetés-végrehajtási intézetekben számos lehetőség adódik az egyéni lelkigondozásra. A börtönlelkészi szolgálat egyik legszebb területe ez. Ezekre a beszélgetésekre nem lehet előre felkészülni, a beszélgetés közben kell felfedezni a beszélgetés célját. Gyakori az is, hogy a fogvatartott saját cselekményével kapcsolatban kíváncsi a lelkész véleményére. Ez az előzetes fogvatartásban levőkre és az elítéltekre egyaránt igaz. Az előzetes fogvatartottak a lelkészben jövőendő bírójukat próbálják meg felidézni, az elítéltek pedig szolidaritást, tanácsolást várnak a börtönlelkésztől, abban az esetben, ha számukra kedvezőtlen döntés született. A lelkészi szolgálat szempontjából az ehhez hasonló helyzetek kihívást jelentenek a fogvatartottak lelkigondozását illetően. A büntetés-végrehajtási intézetekben ugyanis hangsúlyos a fogvatartottak hangulati állapota. Ezért nem közömbös, hogy a lelkipásztori beszélgetések során milyen attitűdöket, emóciókat idézünk elő, vagy melyek szorulnak csillapításra. Az egyéni lelkigondozás keretei között sor kerülhet az egyéb egyházi szolgálatok elvégzésének előkészítésére, ezek az ún. kazuális szolgálatok, a keresztelés, az esketés.

Más egyházak és a börtönmissziók bv. intézetekben történő tevékenységének koordinálása

A börtönlelkészi szolgálat tagjai munkájukat ökumenikus szellemben a felekezeti önállóságot tiszteletben tartva végzik. A szabad vallásgyakorlásnak köszönhetően a fogvatartottnak joga van ahhoz, hogy saját egyháza képviselőjével felvegye a kapcsot

latot. A 6/1996. (VII. 12.) IM rendelet 96. §-a (2) bekezdése értelmében az egyházi képviselőnek is joga van az intézetben levő fogvatartottal történő kapcsolatfelvételre. A 13/2000. (VII. 14.) IM rendelet 3. §-a így rendelkezik: A bv. intézetek parancsnokai, valamint a szolgálat tagjai lehetőségeikhez képest kötelesek elősegíteni, hogy a 2. § (2) bekezdésében fel nem sorolt, de bejegyzett egyházak vallásgyakorlási és lelkipozítási jogosultsága a fogvatartottak igényei szerint érvényesüljenek. A börtönlelkész ezekben az esetekben koordinálja a fogvatartott saját egyházi képviselőjének, vagy más egyházak képviselőinek a büntetés-végrehajtási intézetbe történő belépését, amelyhez intézetparancsnoki engedélyre van szükség. Ebből következően a lelkésznek hasonló esetekben tájékoztatnia kell a bv. intézet parancsnokát. A miniszeri rendelet e témára vonatkozó pluralista szabályozása elősegíti a fogvatartottak lelkipozítását és vallásgyakorlását. Azon fogvatartottak számára, akik letartóztatásuk, elítélésük előtt is gyakorolták vallásukat, felbecsülhetetlen értéket jelent a saját lelkéssel történő találkozás.

A büntetés-végrehajtásban szolgálatot teljesítő lelkész felekezetétől eltérő egyházak jelenléte az ökumené szellemében gazdagítja a fogvatartottak hitéletét. A Büntetés-végrehajtási Szervezet Szolgálati Szabályzata [21/1997. (VII. 8.) IM rendelet] értelmében a bv. szervezet feladatait segítő szervezetekkel, egyházakkal, alapítványokkal, személyekkel – a velük megkötött külön megállapodásban meghatározott módon – együttműködik. A börtönlelkészesség felállítását megelőzően, a rendszerváltozást követő együttműködések sorából kettőt emelek ki: a Magyar Evangéliumi Börtönmisszióval, valamint a Magyar Testvéri Börtöntársasággal folytatott közös munkát. A két missziós szervezet tagjai napjainkig aktívan segítik a börtönökben folyó lelkipozítást.

A társosztályok és a börtönlelkészek együttműködése

A börtönlelkészek beosztásukat tekintve az intézetparancsnokok közvetlen beosztottjai. A börtönlelkészi szolgálat tagjai a lelkipásztori szolgálatot az egyházi törvények és előírások szerint végzik. A bv. intézetek parancsnokai a hitéleti tevékenységre vonatkozóan döntést nem hozhatnak, a börtönlelkészi szolgálat működésére vonatkozó intézkedést – a bv. intézet törvényes működése rendjének biztosítása kivételével – nem tehetnek. A 13/2000. (VII. 14.) IM rendelet 6. §-a (2) bekezdése szerint: A börtönlelkészi szolgálat a büntetés-végrehajtási tevékenység részét képezi, annak ellátásakor a többi szolgálati területtel együtt kell működni. Az eddig leírtakból következik, hogy a lelkész szolgálata során más osztályok munkájának igénybevételére szorul: első rendben a Biztonsági Osztályra.

A Biztonsági Osztály és lelkész együttműködése

A büntetés-végrehajtási intézetekben – döntő többségben – a Biztonsági Osztályok végzik a legnehezebb munkát. Ők látják el az alapvető büntetés-végrehajtási feladatok legnagyobb részét: a fogvatartottak őrzését, felügyeletét és ellenőrzését. A Biztonsági Osztály közreműködése nélkül a börtönlelkészi szolgálat nem látható el. Ahhoz, hogy a fogvatartottakkal kapcsolatba kerüljünk, nem nélkülözhetjük a szolgálatukat. A Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézet fő profilja az előzetes fogvatartás törvényi szabályozásnak megfelelő végrehajtása, ugyanakkor ide tartozik még a megőrzéses fogvatartottak elhelyezése is, akik

büntetésüket más bv. intézetekben töltik, de tárgyalásra, kihallgatásra, vagy egyéb vizsgálatra a fővárosba szállítják őket. A fogvatartottak a büntetőeljárás sikeres lefolytatása érdekében, egyes kivételektől eltekintve, zárt ajtók mögött vannak elhelyezve. Így hétköznapi munkánkat leginkább a körletfelügyelők segítik. Az istentiszteletek, bibliaórák és egyéb alkalmak megtartását illetően a Biztonsági Osztály a jelentkezők listáját a biztonsági szempontokra való tekintettel ellenőrzi. Ezt követi a fogvatartottak istentiszteleti és missziós alkalmakra történő kísérése. A fentiekből következik, hogy a lelkészi munkavégzés a Biztonsági Osztály számára a napi kötelező szolgálati feladatok mellett újabb teendő elvégzését jelenti. Ezért a lelkészi szolgálatnak napi tevékenysége során a Biztonsági Osztály túlterheltségével folyamatosan számolnia kell. Ez a nehézség az alkalmak idejének megfelelő időben történő közlésével nagyrészt áthidalható: A Biztonsági Osztály vallásgyakorlási alkalmakról történő tájékoztatása a helyben szolgálatot teljesítő lelkész feladata.

A Fogvatartási Ügyek Osztálya és a lelkész együttműködése

Az 1979. évi 11. tvr. 38. §-a (1) bekezdése a szabadságvesztés végrehajtásának feladatáról szól: A szabadságvesztés végrehajtásának feladata, hogy fenntartsa az elítélt önbecsülését, fejlessze felelősségérzetét, és ezzel elősegítse, hogy felkészüljön a szabadulása utáni, a társadalom elvárásainak megfelelő önálló életre. (2) Az (1) bekezdésben megjelölt feladat végrehajtása érdekében fel kell használni a szükséges gyógyító, oktató, erkölcsi és szellemi erőforrásokat, biztosítani kell a rendszeres munkavégzés feltételeit. A Fogvatartási Ügyek Osztályának feladatai közé tartozik a fogvatartottak körében végzett nevelő tevékenység, a fogvatartottak oktatásának, képzésének, szabadidejük hasznos eltöltésének megszervezése, és végül, de nem utolsó sorban a kérelmekkel kapcsolatos ügyintézés, valamint mindezek adminisztrációja. Kérdéses, hogy a Bv. Kódexben megfogalmazott feladatok a jelenlegi 130-150%-os telítettség mellett megvalósíthatók-e. A lelkészi szolgálat számára a végrehajtás feladatainak maradéktalan érvényesülése nagyon fontos. Ha a lelkészi szolgálatra a FÜO felől tekintünk, az mondható el, hogy a börtönlelkészek munkája kiegészíti az Osztály tevékenységét. A lelkészek nemcsak istentiszteleteket tartanak a börtönökben, számos kulturális program, az ünnepekre történő közös készülés mutatja a FÜO és a lelkészi szolgálat együttműködését.

A pszichológusok és a lelkész együttműködése

A lelkészi szolgálat tevékenységéhez filozófiájában, munkastílusában a legközelebb álló csoport a pszichológusoké. A velük történő folyamatos kommunikáció segít a fogvatartottak pasztorációjában. Előfordulhat, hogy ugyanazon „klienseink” lelki gondozásával kapcsolatban kérdéseink vannak. Ezek megbeszélhetők anélkül, hogy a pszichológusra és a lelkészre vonatkozó titoktartási kötelezettség sérülne. A kliensek pedig másért tisztelik a pszichológust, és megint másért értékelik a lelkész szolgálatát. A pszichológusok eljuthatnak azokhoz a fogvatartottakhoz, akiket a börtönlelkészek valamely oknál fogva nem tudnak megérteni. Többek között ezért is nélkülözhetetlen az ő szolgálatuk.

A fentiekből kitűnik, hogy a lelkész bár egyedül szolgál a legtöbb bv. intézetben, számos munkatárssal együtt kell működnie. A társosztályokkal való kooperáció eredménye,

tapasztalataim szerint, számtalan pozitívumot hozhat a fogvatartottak és a büntetés-végrehajtási intézetek életébe. Az alábbi fejezetben a börtönlelkészi szolgálattal, az egyes büntetés-végrehajtási intézetekben folyó vallásgyakorlással kapcsolatos börtönlátogatásom tapasztalatait foglalom össze. A büntetés-végrehajtási intézetek általam történő kiválasztásában szerepet játszott az intézetek végrehajtási feladatainak sokfélesége, az intézetek nagysága és a szolgálatot teljesítő lelkészek főállásban történő foglalkoztatása. A fenti megfontolás alapján a Budapesti Fegyház és Börtönt, a Váci Fegyház és Börtönt, a Kalocsai Fegyház és Börtönt és a Fiatalkorúak Büntetés-végrehajtási Intézetét, valamint ezen intézetek lelkészeit és az általuk pásztortolt fogvatartotti gyülekezeteket látogattam meg. Az előbb említett bv. intézetekben lehetőségem nyílt egy, a fogvatartottak vallásgyakorlásával kapcsolatos felmérés elkészítésére, ennek elemzésére. Az intézménylátogatások tapasztalatairól részletesebben a szakdolgozatomban írtam. Jelen tanulmányban a négy bv. intézet, a Budapesti Fegyház és Börtön, a Váci Fegyház és Börtön, a Kalocsai Fegyház és Börtön, továbbá a Fiatalkorúak Büntetés-végrehajtási Intézetének vallásgyakorlással kapcsolatos hétköznapijaiba tekinthetünk be.

Az intézménylátogatások tapasztalatainak összefoglalása

Budapesti Fegyház és Börtön

A Budapesti Fegyház és Börtönben közel 1 500 fogvatartott van elhelyezve. A BFB lelkésze, L. Molnár István református lelképásztor tájékoztatt az intézetben folyó lelkészi tevékenységről. Lelkész úr 1990-től, jóval a börtönlelkészi szolgálat újbóli létrehozása előtt kezdte el szolgálatát. Rendszeresen tart foglalkozásokat az IMEI-ben is, s látogatja azokat a fogvatartottakat, akik erre igényt tartanak. A BFB-ben kéthetenként vasárnapi istentiszteleteket tartanak, kb. 400 fogvatartott látogatja a missziós alkalmakat az intézetben. A globális ökumenizmus jegyében lelkészkollegám a más vallású fogvatartottak részére vallástörténeti kurzust vezet. Idetartozik még a filmklubok megrendezése, továbbá a negyedévente megtartásra kerülő családi istentiszteletek megtartása, amelyeken meghatározott létszámban a fogvatartottak családtagjai (engedélyezett kapcsolattartói) is részt vehetnek. Karácsonykor a beszélő keretében és Gyermeknap tájkán minden évben sor kerül a hitéletet élő elítéltek 10 év alatti gyermekeinek megajándékozására is. Az istentiszteletek, bibliaórák, missziós foglalkozások a Kápolnában kerülnek megtartásra. Lelkész úr jó kapcsolatban áll a missziós munkatársakkal, akik elsősorban a Magyar Evangéliumi Börtönmisszió tagjai. A MEB tagjai a hét egy napján több foglalkozást is tartanak. A vallásgyakorlás alkalmi a lelkész úr garanciális személyének köszönhetően jól látogatottak, sokszínűek, a lelkészi szolgálat tevékenységei napi rendszerességgel, a fogvatartottak napirendjéhez igazodva beépültek az intézet életébe.

Váci Fegyház és Börtön

A Váci Fegyház és Börtönben elhelyezett mintegy 700 elítélt lelkigondozását Csuka Tamásné református lelkész látja el. A Váci Bv. Intézetben közel 300 fogvatartott tart igényt a lelkésznek lelkigondozói szolgálatára. Az általa vezetett bibliakör igazi börtö-

nön belüli gyülekezet. Saját presbitériumuk van, melynek létszáma 15 főre tehető. Intézeti látogatásom alkalmával lelkes, Istent szerető közösséggel találkoztam, akik boldogan vallottak Istennel kapcsolatos élményeikről, tapasztalásaikról. A közösség a lelkesítő áldozatos szolgálatának köszönhetően magas istentiszteleti kultúrával rendelkezik. Számukra az éneklés, a Bibliaolvasás napirendjük fontos részévé vált. A mintegy 40-50 főből álló énekkar eddigi fennállása óta számos büntetés-végrehajtási intézetben tartott istentiszteletet a lelkesítő vezetésével, így a Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézetben is, 2007 augusztusában. Ezen alkalom megszervezéséhez a büntetés-végrehajtásban szolgálatot teljesítő előljárók hozzájárulása is szükséges. Országos és lokális szinten az előljárók a nehéz gazdasági körülmények ellenére is lehetővé tették a bibliakör tagjainak más intézetekbe történő szállítását az istentiszteletek megtartása céljából.

Az általános lelkési teendők ellátása mellett a lelkesítő rendszeresen tart filmklubot. Kiválóan koordinálja az intézetbe bejáró missziósok és más egyházak munkáját. A Váci Fegyház és Börtönben rendszeres foglalkozásokat tartanak a Magyarországi Római Katolikus Egyház, valamint a Jehova Tanúi Egyházának képviselői is. A bejáró missziós munkatársak főképpen a Magyar Evangéliumi Börtönmisszió tagjai. A vasárnapi istentiszteleteket a kultúrteremben tartják, nyaranta alkalmasszerűen a Börtönkápolnában kerül sor a liturgikus alkalmakra. Említésre méltó lelkész kollégánóm irodája, amely tágas, technikailag jól felszerelt helyiség. Itt tartja az úrvacsorai istentiszteleteket a keresztyén hagyományoknak megfelelően – 20-22 elítélttel egy asztalnál ülve. A BFB kisközösségeivel szemben – ami az intézet nagyságából, széttagoltságából, a fogvatartottak munkáltatásából adódik – Vácott egy gyülekezettel találkozhattam.

Kalocsai Fegyház és Börtön

A Kalocsai Fegyház és Börtönben Szántó Ambrus római katolikus diakónus lelkész teljesít szolgálatot. A mintegy 300 női fogvatartott 40%-a látogatja az istentiszteleteket és missziós foglalkozásokat. A vallásgyakorlás alkalmi a Kápolnában kerülnek megrendezésre. A Kápolnával kapcsolatban megjegyzendő, hogy a büntetés-végrehajtási intézetek közül – véleményem szerint – a Kalocsai Fegyház és Börtön rendelkezik a legszébb és legkellemesebb liturgikus térrel. Itt észrevehetően nagy jelentősége van a Kápolna kialakításának. A Kápolna napfényes, a templomok belső teréhez hasonló kialakításával békességet és nyugalmat teremt a belépő számára, letisztult, egyszerű szépségével a figyelmet önkéntelenül a szakralitás irányába fordítja. A Börtönkápolna technikai felszereltsége korszerű, és az istentiszteletek megtartásához szükséges orgona is a templom szerves része. Az orgonán a római katolikus szentmiseken és istentiszteleteken elítéltek játszanak. Lelkész kollégám orgonálni is tanítja az elítélteket. A missziós foglalkozásokat, istentiszteleteket a fogvatartottak munkáltatására való tekintettel a hét végén tartják. Lelkész úr rendszeresen tart kereszttelésre, elsőáldozásra történő felkészítő foglalkozásokat. Az intézetbe bejáró református lelkész szombatokonként tart istentiszteletet. Szombatonként Bibliatanulmányozásra van lehetősége az elítélteknek. Vasárnaponként a római katolikus istentiszteleteket látogatják a fogvatartottak. Hét közben kerülnek megrendezésre a Méceses Szeretetszolgálat programjai. A '70-es évek közepén

létrehozott Méces Szeretetszolgálat egykori elnöke a 2005-ben elhunyt Dr. Majzik Mátyás volt. Jelenlegi felállásában a Szeretetszolgálat csomagküldő és anonim levelezési tevékenységet lát el. Az elítéltek reszocializációjában napjainkban kevesebb szerepet tudnak vállalni. A hétközi alkalmak sorát gazdagítják a Katolikus Karitászműhely- és önkéntes foglalkozásai. Mindezek felül az egyházi és nemzeti ünnepek is megünneplésre kerülnek. A jelentősebb egyházi ünnepeken a kalocsai érsek rendszeresen tart ünnepi szentmisét a Kalocsai Fegyház és Börtön elítélteinek számára.

Fiatalkorúak Büntetés-végrehajtási Intézete

A Fiatalkorúak Bv. Intézetében közel 730 elítélt elhelyezése biztosított. Az intézetre a végrehajtási feladatok sokfélesége a jellemző. Egykor kizárólag fiatalkorúakat tartottak fogva az intézetben. A fiatalkorúak regionális bv. intézeteinek kialakításával lecsökkent a fiatalkorúak létszáma Tökölön. Jelenleg a fiatalkorú fogvatartottak száma 130-150 főre tehető. Az intézet izlésesen parkosított területén fekszik a Bv. Központi Kórháza. A krónikus és a fertőző betegségekben szenvedő fogvatartottakat is az erre a célra kialakított körleteken helyezték el. Az intézet lelkesze Magony János római katolikus diakónus. A lelkesz úr havi két alkalommal tart istentiszteletet a Beszélőhelyiségben nagyobb létszámú fogvatartotti csoport részére, amelyeken az elkülönítési szabályok figyelembe vételével fiatalkorúak is részt vesznek. Minden egyházi ünnepen tartanak szentmiséket és istentiszteleteket. Karácsonykor a lelkesz úr közel 1 000 kiscsomagot oszt szét az intézetben fogva tartottaknak. A vasárnapi kiscsoportos istentiszteletek megtartására az intézet 2002-ben felszentelt Ökumenikus Kápolnájában kerül sor mintegy 60-70 fő részvételével. Látogatásom alkalmával többek között megtekinthettem a Kápolnát, melynek vászonra festett képei bibliai történeteket ábrázolnak. Itt is barátságos, hangulatos templombelsővel találkozhattam.

Mindezek felül lelkesz úrnak saját zenekara is van, akik az intézet kulturális rendezvényein is játszanak. Lehetőség nyílik a keresztelezésre, elszólózásra, eljegyzésre, esketésre történő felkészülésre. Az intézetben több keresztelezőre, eljegyzésre is sor került már. A kazuális alkalmak jelentősége abban rejlik, hogy ki-ki saját hozzátartozói (engedélyezett kapcsolattartói) körében ünnepelhet. A részt vevő hozzátartozók száma 8 fő. Említésre méltó az is, hogy mindez nem a soros látogatás terhére történik. Noha igazgatásilag a Bv. Központi Kórháza nem tartozik a Fiatalkorúak Bv. Intézetének irányítása alá, lelkesz úr kórházi lelkeszkollégám, ezek a szervezetek a következők: A MEB szervezetéhez tartozó Baptista Egyház, a Krisztus Szeretete Egyház, valamint a Szabad Egyházak Közössége. A törvényi szabályozásnak megfelelően „Börtönmatrikulát” is láthatam, a kazuális szolgálatok sokszínűsége szépen visszatükröződik az anyagönyvben.

A börtönlelkészi szolgálat hét éves fennállásának értékelése

A börtönlelkészség hét éves szolgálatát egy általam készített felmérés egyes részleteivel szeretném bemutatni. A fogvatartottak a fent említett négy börtönben és a Fővárosi Bv. Intézetben 153 kérdőívet töltöttek ki a vallásgyakorlással és a lelkeszi szolgálattal kapcsolatban.

lat munkájával kapcsolatban. A fogvatartottak 48%-a 25-40 év közötti korosztályból került ki, de jelentős százalékuk volt 40 év feletti. Többnyire börtön fokozatban lévő elítéltekkel találkoztam, de a vizsgálatban részt vett fegyház fokozatú fogvatartottak száma is jelentős: mintegy 38%.

A lelkeszi szolgálat jelenlétéről a fogvatartottak a befogadó beszélgetés során tájékoztatást kapnak. A felmérés azt mutatja, hogy a fogvatartottak csekély százaléka emlékszik minderre. Egyedül a fiatalkorúak nyilatkoztak egyöntetűen nevelőjük lelkeszi szolgálattal kapcsolatos alapos tájékoztatásáról. A fogvatartottak viszont rendszeresen ismertetik egymással az intézeti programokat. Így történhet meg az, hogy a lelkeszi szolgálat tevékenységéről gyakorlatilag mindenki tájékozódik. Ez a mindenkori börtönlelkész munkájától is függ: milyen rendszerességgel, illetve állandósággal van jelen az adott bv. intézet életében.

A lelkeszi szolgálat által szervezett alkalmak vizsgálata

A legtöbb büntetés-végrehajtási intézetben hetente többször is részt vehetnek a fogvatartottak a lelkeszi szolgálat által szervezett és megtartott alkalmakon. Ebben a lelkészek segítségére vannak a fentebb említett missziós szervezetek (MEB, MTB) munkatársai, valamint kivételes esetekben az adott büntetés-végrehajtási intézet székhelyén lévő gyülekezetek lelkeszei, gyülekezeti munkatársai is. Így többször, többféle csoportban lehetnek együtt a hitüket gyakorolni vágyók. A megkérdezett fogvatartottak 56%-a legalább hetente kétszer jár istentiszteletre vagy missziós foglalkozásra. 48%-uk részeseíti előnyben a kiscsoportos (4-6 fő) foglalkozásokat, 37%-uknál pedig az egyéni foglalkozás volt hangsúlyos. A vasárnapi, ünnepi alkalmakat 58%-uk látogatja szívesen. Pedagógiai szempontból nem közömbös, hogy mennyi ideig tartanak az alkalmak. Az 1 órás időtartamot viszonylag magas százalékos arányban elfogadták – egy szentmise vagy egy istentisztelet körülbelül ennyi ideig tart –, 40%-uk pedig az 1,5-2 órát részesítette előnyben. A lelkészek által tartott alkalmakat a megkérdezettek 75%-a tartotta érdekesnek. A fogvatartottak ezeken a foglalkozásokon is tanulhatnak, iskolai végzettségüktől függetlenül ismereteket szerezhetnek. Általános értelemben érvényre jut a lelkész tanító, nevelő szerepe. A szabadságvesztés-büntetés végrehajtása során a nevelés általános végrehajtási célnak tekinthető. Ide vonatkozóan idézem Finkey Ferencnek, a jogbölcsélet jeles képviselőjének, a közvetítői irányzat elkötelezett hívének e témára vonatkozó gondolatát: „Az a büntetés, amely csak súlyt, csak fájdalmat okoz, amely megsemmisíti, tönkreteszi az elítéltet, nem tökéletes büntetés.” Finkey szerint ezért szükséges az elítéltek nevelése. A lelkészek nevelő, tanító szerepe kiegészíti a hagyományos büntetés-végrehajtáson belüli nevelési tevékenységet. A megkérdezettek 56%-a nyilatkozott úgy, hogy lelkesze az egyházi alkalmak megtartásán kívül más típusú programokat is szervez.

Vallásgyakorlás és fegyelmi helyzet

A vallásgyakorlás lehetőségével élő fogvatartottak intézeti magatartása számos esetben elfogadhatóbb, mint más társaiké. A felmérésben szereplő felnőtt korú fogvatartot-

tak 67%-ának nem volt fegyelmije vagy biztonsági elkülönítése, és esetükben magán-elzárás fenyítést sem szabtak ki. A fiatalok körében ez az arány csaknem fordított: A megkérdezettek 63%-a nyilatkozott arról, hogy fegyelmi vagy biztonsági elkülönítésük, illetve a magán-elzárás fenyítés letöltése során lelkeszük kérésük nélkül is meglátogatta őket. Ez azt is mutatja, hogy a fiatalok lelki gondozásában (nevelésében) a börtönbeli sajátosságok maximálisan figyelembe veendőek. A hagyományos pedagógiai, gyülekezetpedagógiai elvek igen elenyésző mértékben alkalmazhatók körükben. A fiatalok esetében alkalmazandó nevelési módszerek kialakítása tekintetében egyházi és nem egyházi emberek számára egyaránt iránymutató lehet Fliegeauf Gergelynek, a Rendőrtiszti Főiskolán 2007 júniusában, a bv. pszichológia tárgykörében tartott előadása, valamint az ahhoz kapcsolódó linkek.

Börtönlelkészi szolgálat és speciális prevenció

A büntetés-végrehajtásban a lelkészi szolgálattal kapcsolatban nem jelenik meg expressis verbis a speciális prevenció igénye, bár a börtönlelkészi szolgálat az ide vonatkozó rendelet értelmében a büntetés végrehajtási tevékenység részét képezi. A fogvatartottak szerint a vallásgyakorlás alkalmain hallottak jelentős mértékben segítenek a társadalomba történő visszailleszkedésben. A fogvatartottak számos egyház és civil szervezet segítségét kérhetik a szabadulás utáni élethez. Másrészt nem elhanyagolható az az adat, amely a lelkészi szolgálat börtönártalmakat enyhítő tevékenységét bizonyítja. A válaszokat adó női fogvatartottak 100%-a, a férfi fogvatartottak 76%-a, a fiatalok 75%-a gondolja ezt. (Szakdolgozatom melléklete tartalmazza azt a kérdőívet, továbbá annak kiértékelését, amely a fenti elemzés alapját képezi.)

Jövőbeli feladatainkról

A felmérés eredményei a börtönlelkészi szolgálat hét éves munkáját tükrözik vissza a számok, statisztikák tükrében. Általánosságban elmondható, hogy a lelkészi szolgálat integrálódott a büntetés-végrehajtási szervezetbe. A börtönlelkészi szolgálat büntetés-végrehajtási intézetekben való létjogosultságát a legmagasabb közigazgatási szinteken is elismerik. A fogvatartottak körében végzett lelkészi, lelki gondozói munka eredményei börtönlátogatásaim során nyilvánvalóvá lettek. Nem talákoztam feladat nélküli, szolgálatukba belefáradt lelkészekkel. Lelkes, szolgálatukat jó lelkiismerettel végző kollégákkal találkozhattam – akik az alkalmakat nem a börtönlátogatás miatt tartották –, és nagy fogvatartotti csoportokkal.

Látogatásaim legszeb emlékei közé tartozik az egykori gondozottjaimmal történt találkozás. Régi csoportfoglalkozások, egyéni beszélgetések jutottak az eszembe: arcok, sorsok, emberek.

A fogvatartottak között végzett lelkészi tevékenység az egyik leghálásabb szolgálati terület. Hirdethetjük az evangéliumot, taníthatunk és pásztorolhatunk a jézusi Nagy Parancsolat (Máté ev. 22, 37-39) szellemében. A hétköznapi börtönlelkészi szolgálatnak azonban nem szabad itt véget érnie. Első rendben azokra kell gondolnunk, akikkel szolgálatunk során együttműködünk. S, hogy többet kell a személyi állományal törödni, az

az általuk kitöltött kérdőívekből nyilvánvaló. Az előbb említett kérdőívet elsősorban biztonsági felügyelők töltötték ki. A kérdőív kérdései a biztonsági felügyelők lelkesítői szolgálattal kapcsolatos véleményéről tájékoztak. A személyi állomány részére szolgálattunk ellátása egyértelműen többletterhető. Ez lehet az egyik probléma. Másrészt pedig többségükben azt gondolják, hogy tevékenységünk a fogvatartottak kiszolgálásában, hovatovább kényeztetésében merül ki. Ezért a jövőben, szolgálattunk során, több figyelmet kell fordítani rájuk. Továbbá meg kell ragadni azokat a lehetőségeket, amikor jelenlétükben szolgálattunkról szólhatunk.

A másik jövőben megvalósítandó feladat lehet számunkra a társadalom felé történő nyitás. Itt elsősorban saját egyházi közösségeinkben adódhatnak nehézségek. A gyülekezeti tagok jelentős többsége nem tudja elfogadni, hogy a börtönökben nem végzünk klasszikus értelemben vett térítő tevékenységet. A kitöltött kérdőívek viszont arról tanúskodnak, hogy a megkérdezettek 71%-a szeretne szabadulását követően egy egyházi közösség tagja lenni. Ezért gondolnunk kell szolgálattunk arculatának formálására és a börtönlelkészi szolgálat tevékenységével összefüggésbe hozható egységes, ökumenikus állásfoglalások kialakítására, amit az egyházi közösségek és a társadalom felé is közvetíteni tudunk.

E tanulmánnyal az volt a szándékom, hogy bepillantást nyújtsak a börtönlelkészi szolgálat létrehozása óta eltelt hét évbe. A hetes szám a bibliai számszimbólika szerint a tökéletesség, a szentség és igazság, az összhang és az arány száma. Ha a szolgálat működése során voltak arra utaló jelek, amelyek nem a teljességről tanúskodtak, az előttünk álló hét évben szeretnénk még szebben és jól láthatóan megjeleníteni szolgálattunkban Péter apostol szavait: „... minden igyekezetekkel törekedjétek arra, hogy hitetekben mutassatok igaz emberséget, az igaz emberségben ismeretet, az ismeretben önuralmat, az önuralomban állhatatosságot, az állhatatosságban kegyességet, a kegyességben testvéri szeretetet, a testvéri szeretetben pedig minden ember iránti szeretetet.” (2 Péter 1, 5-7)

Horváth Sarolta Laura

Adatok a Budapesti Fegyház és Börtön „B” objektumából 2007-ben szabadultak helyzetéről¹

A pártfogó felügyelet 2003-as reformja óta országszerte nagyobb hangsúlyt kapott a pártfogó felügyelők büntetés-végrehajtási intézetekben végzendő munkája egyrészt a szabadulásra való felkészítés terén, másrészt a nevelők által nem megoldható, az ítélet töltése alatt a kinti világgal kapcsolatban felmerülő problémák orvoslásában. Ennek a folyamatnak az eredménye, hogy ma már valamennyi büntetés-végrehajtási intézetbe járnak rendszeresen pártfogó felügyelők, bár a kapcsolat intenzitása és jellege megyénként eltérő. A legtöbb intézetben a pártfogók csoportos tájékoztatást tartanak a szabadulás előtt álló elítéltek számára az elérhető szolgáltatásokról, támogatásokról, valamint a pártfogó felügyelet végrehajtásáról. Csak néhány megyében van olyan pártfogó, aki a börtönpártfogáson kívül nem lát el más feladatot. Ilyen specializáció jellemzi a Fővárosi, a Fejér Megyei és a Pest Megyei Igazságügyi Hivatalt: a fővárosban 3, Fejér megyében 2, Pest megyében pedig 1 börtönpártfogó dolgozik.

A két megye, illetve a főváros sem követ egységes gyakorlatot a börtönpártfogás terén. Egyedül a fővárosban gyakorlat, hogy a börtönpártfogó minden egyes szabadulóval legalább egyszer négy szemközt találkozik a szabadulást megelőzően. A találkozás során igényfelmérés és jegyzőkönyvfelvétel történik. A szabaduló tájékoztatást kap az igénybe vehető ellátásokról, illetve lehetősége adódik a szabadulásával kapcsolatos problémák rendezéséhez segítséget kérni.

Jómagam 2004 szeptembere óta dolgozom pártfogó felügyelőként a Budapesti Fegyház és Börtön „B” objektumában. Ez idő alatt mintegy 1300 elítélttel kerültem közvetlen kapcsolatba szabadulásuk előtt. Munkám során naponta szembesülök a szabadulás előtt állók nehéz helyzetével. Ez motivál abban, hogy nem a közvetlenül ezen a területen dolgozók számára is megpróbáljam érzékelhetővé tenni a problémát.

Munkám során fokozatosan bővült azon információk köre, amelyet minden szabadulóval kapcsolatban rögzíttek. Körülbelül 2006. második felétől kezdve sikerült ebben olyan szintű állandóságot elérnem, amely lehetővé teszi az összegyűlt adatok elemzését. 2006 végén kezdtem el minden egyes esetben nyomon követni a szabadulás tényleges megtörténtét, azaz hogy megkapta-e a feltételes kedvezményt az az elítélt is, akivel nem alakult ki hosszabb gondozási kapcsolat. Emiatt 2007-től van hozzávetőleg pontos információm arról, hogy adott időszakban hány elítélt szabadult ténylegesen az adott objektumból. Jelen cikkben ezért a 2007-es év adataira támaszkodom.

Összesen 178 esetet dolgoztam fel. Ez nagyjából megegyezik az adott évben a Budapesti Fegyház és Börtön „B” objektumából szabadultak számával, de nem teljesen. Eltérés adódha-

¹ A Magyar Börtönügyi Társaság és a Magyar Pártfogók Országos Szövetsége közös konferenciáján 2007. november 22-én elhangzott korreferátum szerkesztett, bővített változata. – A konferencián a 2007. áprilisa és októbere között – azaz fél év alatt – szabadultak adatait ismertettem, időközben azonban megtörtént a teljes 2007. évi adatok feldolgozása.

tott abból, hogy egyes elítéltek összbüntetés, vagy hátralévővel való szabadulás miatt a várthoz képest eltérő időpontban szabadultak. Ugyancsak eltérés lehet amiatt, hogy néhány elítélt azt követően került az adott épületbe, miután a velük egy hónapban szabadulókat már meghallgattam, és ők maguk nem kérték meghallgatást. További eltérést eredményezett, ha a meghallgatás után elszállították az elítéltet, így ténylegesen már más intézetből szabadult.

A szabadultak demográfiai jellemzői – a büntetésükkel összefüggő adatok

Életkor

A szabadulók 7%-a tartozott a fiatal felnőttek kategóriájába, 19%-uk 25 és 29 év közötti volt, a legnagyobb arányban (39%) a 30-39 évesek voltak közöttük, a 40-49 éves kategóriába a szabadulók 24%-a tartozott, kicsivel több, mint 10%-uk volt 50 évesnél idősebb.

A letöltött ítélet hossza

Az intézet jellegéből adódóan magas (63%) volt a két évnél hosszabb ítéletet letöltött szabadulók száma. Annak ellenére, hogy fegyházzról és börtönről van szó, viszonylag magas – mintegy 37% – volt a 2 év alatti szabadulások száma is. Ez azzal magyarázható, hogy az objektumban egy fogház körlet is található, ahol az ítéletek rövidege miatt nagyobb a forgási sebesség. Legnagyobb számban az 1 és 2 év közötti ítéletet töltők voltak (26%), hasonlóan magas volt a 3-5 év után szabadulók (25%), valamint az 5-10 évet letöltők aránya is (23%). A fogvatartottak 2%-a 10 évnél hosszabb idő után szabadult.

Korábbi ítéletek

A Hányadszor van büntetés-végrehajtási intézetben? kérdés kapcsán az derült ki, hogy az elítéltek 36%-a első büntetéséből szabadult, 64%-uknak tehát már volt szabadulási tapasztalata korábban: 14%-uk másodszor, 18%-uk harmadszor, 9%-uk már negyedszer szabadult, 23%-uk pedig korábban már legalább ötször szabadult.

Korábban mennyi időt töltött a büntetés-végrehajtásban? A legnagyobb arányban (29%) azok voltak, akik korábban már 5-10 évet eltöltöttek büntetés-végrehajtási intézetben. 19%-uk már 15 évnél is többet töltött bent. Csupán 5%-uk töltött eddig egy évnél kevesebb időt büntetés-végrehajtási intézetben.

Mennyi idő után került vissza? Az előbb említett 64%-ból meglepően gyorsan, 1 éven belül 32% visszakerült. Nem egészen három évet töltött szabadon a visszaeső válaszadók 66%-a, 16%-uk pedig több mint 5 év után került vissza.

Feltételesen szabadult-e? 2007-ben a szabadulók 61%-a hagyta el az intézetet feltételesen és 39%-a büntetését kitöltve.

A börtönpártfogás során tapasztalt problémák

A börtönpártfogás jogszabályi meghatározását a 17/2003. IM rendelet adja meg: „A büntetés-végrehajtási intézetben büntetésüket töltő elítéltek látogatása... a büntetés-végrehajtási intézet székhelye szerint illetékes megyei hivatal kijelölt pártfogó felügyelőjének a feladata (a to-

*vábbaikban: börtönpártfogolás)... A börtönpártfogolás célja, hogy a büntetés-végrehajtási intézetből szabadlábra helyezés várható időpontja előtt legalább hat hónappal ... elkezdődjön az elítélt tájékoztatása az esetleg elvesztett iratai pótlásának, ha szükséges, egészségügyi, szociális intézményi ellátásának vagy elhelyezésének, munkavégzési, illetve tanulmányok folytatásának, letelepedésének, szállásának vagy lakhatásának, tanácsadó vagy felvilágosító programokon való részvétele lehetőségeiről és szabályairól.*²

Iratok

Az IM rendeletnek megfelelően minden esetben kiterünk az alapvető személyes iratok megélérére. Mivel ezek a szabadulás utáni élet szempontjából döntő jelentőséggel bírnak, megkíséreljük pótolni őket.

Sajnálatos módon személyi igazolványt csak azokban az esetekben áll módunkban készíteni az elítélteknek, ha arra valamilyen speciális okból, mint például apai elismerő nyilatkozat tétele, vagy házasságkötés céljából még bent, a büntetés ideje alatt feltétlenül szükség van. Ennek egyik oka a hiányzó igazolványok nagy száma (a szabadulók 58%-ának nem volt érvényes személyi igazolványa), másrészt az igazolványok elkészítésének bonyolult menete. A probléma áthidalható lenne, amennyiben a Központi Okmányiroda és a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága megállapodást kötne mozgó okmányirodák rendszeres alkalmazásáról legalább az országos letöltő házakban.

Jelenleg azokban az esetekben, amikor a szabaduló nem rendelkezik érvényes személyi igazolvánnyal, csak abban tudunk neki segíteni, hogy az esetleg ugyancsak hiányzó születési anyakönyvi kivonatát beszerezzük, melynek birtokában egy lépéssel közelebb kerül a személyi igazolvány pótlásához. Ennek különösen azokban az esetekben lehet nagy jelentősége, ha az elítélt születési helye és a szabadulás utáni tartózkodási helye jelentős távolságra van egymástól. 2007-ben azok közül, akiknek nem volt érvényes személyi igazolványa, 58%-nak még születési anyakönyvi kivonata sem volt.

Mind a TAJ kártya, mind az adóigazolvány hiánya meg tudja nehezíteni a szabadulás utáni munkába állást. Az egészségügyi szabályok szigorítása után a TAJ kártya birtoklása önmagában nem jogosít ingyenes orvosi ellátásra, de a munkaszerződések megkötése, a munkavállalók bejelentése, és így az egészségbiztosítási jogviszony keletkezése szempontjából is döntő jelentőségű, hogy a szabaduló rendelkezik-e TAJ kártyával, vagy legalább tudja-e saját társadalombiztosítási azonosító jelét. A szabadulók 42%-ának nem volt TAJ kártyája. A Megyei Egészségbiztosítási Pénztárak mintegy fele nem működik közre a TAJ kártyák szabadulás előtti pótlásában. Ezek a megyei pénztárak az igénylést egy formalevélben utasítják vissza, hivatkozva arra, hogy a fogvatartott a büntetés-végrehajtási intézetben státuszánál fogva jogosult egészségügyi ellátásra, szabadulása után viszont csak biztosítási jogviszony fennállása esetén. Álláspontjuk szerint az elítélt szabadulása után személyesen jogosult a társadalombiztosítási igazolvány igénylésére. Ez az elutasítás az esetek nagy részében plusz 2200 Ft kiadást és legalább félnapnyi sorban állást jelent a szabadulónak.

Nagyjából egybeesik azoknak a köre, akiknek nincs TAJ kártyájuk azokéval, akik nem rendelkeznek adóigazolvánnyal (43%). Az adóigazolványok pótlása az esetek többségében zökkenőmentes. Csak néha érkezik olyan válaszlével az igénylésre, hogy a pártfogó nem az adóhatóságnál bejelentett állandó meghatalmazott, ezért kérik, hogy az elítélt által saját kezűleg kitöltött, aláírt adatlap és az ugyancsak saját kezűleg megírt költségmentességi kérelem mellé még meghatalmazást is csatoljon, ha az igénylő levelet a pártfogó felügyelő adja postára.

Lakhatás

A szabadulók bejelentett lakcímével kapcsolatos problémák több területen is éreztetik hatásvukat. Egyrészt az előbb tárgyalt iratbeszerzéseknél, másrészt az igényelhető segélyek, szociális támogatások, munkaügyi ellátások szempontjából.

A szabadulók nagy részének (96%) van valamilyen bejelentett lakcíme, de több mint felük nem azon a címen fog tartózkodni szabadulása után. Ezen kívül 39% meg tudja nevezni azt a más címet, ahol szabadulása után lakni fog, de 5%-nál még az is bizonytalan, hogy egyáltalán milyen címen tudnak majd tartózkodni.

A szabadulás utáni tartózkodási hely jellege fontos lehet abból a szempontból, hogy mennyire vannak másokra szorulva a szabadulók.

Csupán 13% rendelkezik saját lakással, és további 6% önkormányzati lakás bérleti jogával. A nagy többség, a szabadulók mintegy háromnegyede rokonoknál (69%), vagy ismerősöknél (6%) lakik a szabadulás utáni időszakban. Az albérletbe és a munkásszállóra szabadulók feltehetőleg azért vannak nagyon kevesen, mert a szabaduláskor nem áll rendelkezésükre olyan mennyiségű pénzösszeg, amely lehetővé tenné számukra azonnal ennek a két lakhatási formának az igénybevételét. Ugyancsak a rokonál-ismerősnél lakók kategóriáját növelik azok a fogvatartottak, akik nem akarják megosztani a börtönpártfogóval valós tartózkodási lehetőségeiket. Ők lakhatási problémáik orvoslásában nem akarnak segítséget kérni, mert attól tartanak, hogy a segítségkérés kedvezőtlenül befolyásolná a feltételes kedvezményükkel kapcsolatos döntést, vagy attól tartanak, hogy a segítségnyújtás kontrollal jár együtt. Néhányan pedig azért nem osztják meg valós helyzetüket, mert a pártfogó által nyújtott lehetőségeket kevésnek találják, ezért nem látják értelmét a segítségkérésnek.

Családi állapot

A 2007-ben a szabadulók 55%-a egyedülálló volt, 33%-ának volt élettársi kapcsolata és csupán 10 %-a volt házaspár a szabaduláskor.

46%-uk gyermektelen, 15,5%-nak van egy gyermeke, 17,4%-nak kettő, 11%-nak 3 vagy annál több gyermeke van.³ A gyermekével az elítéltek 60%-a tart kapcsolatot, további 12% kapcsolatot tart a gyermekei közül valamelyikkel, de nem minden gyermekével. 13% nyilatkozott úgy, hogy a büntetés idején ugyan nincs kapcsolata a gyermekével, de szabadulása után nem lesz a kap-

3 Utóbbiakat kedvezőtlenül érinti a szabadságvesztés és az előzetes letartóztatás végrehajtásának szabályairól szóló 6/1996. (VII. 12.) IM rendelet 89. § (1) bekezdése, mely szerint „Az elítélt egy időben két 18 éven aluli és két nagykorú látogatót fogadhat.” Vagyis akinek 3 gyermeke van, nem láthatja egyszerre mindet, hanem döntenie kell arról, hogy melyik kettő legyen, aki bejöhét egyszerre, és ki maradjon otthon. Nem is beszélve arról, hogy a 3 gyermeket egyedül nevelő anya hogyan oldja meg, hogy az otthon maradó 3. gyermekre addig valaki vigyázzon.

csolattartásnak akadály. Ezt az esetek nagy részében vagy anyagi okokkal magyaráztak, vagy azal, hogy nincs, aki behozza a gyermeket beszélőre, vagy a gyermek nem tudja, hogy valójában büntetést tölt, ezért nem találkoznak ez idő alatt. 5% nyilatkozott úgy, hogy a gyermekével való kapcsolat a büntetés ideje alatt megszakadt, és nincs is remény a kapcsolat helyreállítására.

Kb. a fogvatartottak fele szabadulása után a gyermek anyjával együtt neveli tovább a gyermekeit. 3%-uk számított arra, hogy egyedül neveli tovább a gyermekeket. Ez főként olyan esetekben fordult elő, amikor a gyermek gyermekvédelmi gondoskodásban volt a büntetés idején. 35% esetében a gyermeket az anya vagy más rokon neveli. A fennmaradó esetekben a gyermekek már nagyok voltak, önálló életet éltek.

Azoknak a fogvatartottaknak, akiknek nem volt párkapcsolata szabaduláskor 87%-a nyilatkozott úgy, hogy a bűncselekmény vagy a büntetés miatt szakadt meg a kapcsolatuk, és csupán 13% esetében nem függött össze az ítélettel.

Pénz

A 6/1996. (VII. 12.) IM rendelet 124.§ (2) bekezdése értelmében „a teljes munkaidőben foglalkoztatott elítélt részére havi munkadíjként a kifizetés évét megelőző év első napján a munkaviszonyban álló dolgozókra megállapított kötelező legkisebb munkabér (minimálbér) összegének legalább egyharmada (a továbbiakban: alapmunkadíj) jár.”

„Szabadulás idejére a mindenkori alapmunkadíjnak megfelelő összeget kell tartalékolni, melyet az intézet az elítélt munkába állásától kezdve tíz hónapon át, egyenlő részekben von le. Az alapmunkadíj változása esetén a szabadulásra tartalékolt összeget ugyancsak tíz hónapon át kell kiegészíteni.”²⁴

A gyakorlatban ez azt jelenti, hogy ha az elítélt legalább 10 hónapig dolgozott, ez a minimális összeg mindenképpen rendelkezésére áll szabadulásakor. Ha azonban 10 hónapnál kevesebb ideig dolgozott, még ennyi sem.

Nem tartom célravezetőnek ezt a szabályt, mert a letöltött ítélet hosszával semmilyen összefüggést nem keletkeztet a tartalék vonatkozásában. Az, hogy valaki 10 hónap vagy 10 év letöltése után szabadul 20 ezer Ft-tal, egyáltalán nem mindegy.

Bár elvileg az elítéltnak lehetősége van arra, hogy akár teljes keresményét is tartalékolja szabadulása idejére, ez nem jellemző. A keresmény szabadon felhasználható részét a legtöbb esetben elköltik („kiéltkezik”). Cigaretta, kávé, tisztasági szerek, édesség, levélpapír, telefonálás viszi el a keresetet. Nagyon kevesen tartalékolnak önként a szabadulásra. Bár a kötelező tartalék mértékének ítéletidőhöz kötése és növelése hátrányosan érintené az elítéltet bent, plusz forrás bevonása nélkül nagyban elősegíthetné a szabadulás utáni beilleszkedést.

A fogvatartottak 36%-ának nem volt pénze, további 5%-uknak a kötelező tartaléknál kevesebb pénze volt a szabadulásakor. Ez vagy abból adódik, hogy nem dolgoztak a büntetés ideje alatt, vagy – a tartalékképzés szabályaira figyelemmel – kevesebb, mint 10 hónapig dolgoztak a büntetésük idején. Bár az adatok szerint 28% a kötelező tartalékkal szabadult, ez sem jelentette minden esetben, hogy valóban 20 ezer Ft körüli összeggel rendelkeztek, mert nem mindenki dolgozott közülük legalább 10 hónapig, illetve sokan közülük évekkor korábban dolgoztak utol-

jára, amikor ez az összeg még kisebb volt. Bár a jogszabály rendelkezik a képzett tartalék folyamatos kiegészítéséről, de amennyiben a fogvatartott munkáltatása megszűnik, erre nincs lehetőség. 22% bár több pénzzel rendelkezik, mint a kötelező tartalék, de kevesebb, mint a minimálbér. Egy havi minimálbérek megfelelő összegnél többel csak 8% szabadult.

Természetesen lehet érvelni azzal, hogy sok esetben van a fogvatartottnak kint tartaléka, amihez hozzá tud nyúlni, de ez a rendszer számára nem látható. Ez azonban saját tapasztalatom szerint csak kevés esetben van valóban így.

Az teszi igazán nehezzé a helyzetet, hogy azokban az esetekben, ahol a szabaduló valóban csak annyi pénzzel rendelkezik, amennyivel kilép az intézet kapuján, minimális esélye van arra, hogy jelentősebb támogatást kapjon bármilyen intézménytől. A pártfogói segély 3-5 ezer Ft-os összegével nem sokat segít azon, aki 0-20 ezer Ft-tal szabadul, és nincs mögötte támogató családi háttér. A lakcímproblémából adódóan, illetve az önkormányzatok szűkös anyagi lehetőségei, és néhol előítéletei miatt az önkormányzati átmeneti segély sem elérhető a szabadulók nagy része számára.

A legolcsóbb munkásszálló Budapesten éjszakánként 1300 Ft-ba kerül. Ha a szabaduló ügyei intézéséhez vagy a munkakereséshez szükséges utaztatáshoz BKV jegyet vagy bérletet is vesz, már nem marad pénze élelmiszerre. Ha nincs jegye/bérlete vagy megpróbálja kikérülni az ellenőroket, vagy bemutatja szabadulási igazolását, mivel még személyi igazolványa sincs. Nem hiszem, hogy az ilyen vagy hasonló kezdeti tapasztalatok jó alapot adnak a szabaduló számára az elvárt sikeres reintegrációhoz.

A problémát nagyban orvosolná a tartalékképzési szabályok megváltoztatásán túl a büntetés-végrehajtási intézetekben a munkáltatási lehetőségek növelése. Jelenleg az elítélteknek csak kb. fele jut munkához az intézetekben, és az esetek többségében ők sem dolgoznak az ítéletük alatt végig. A 2007-ben szabadulók 60%-a dolgozott valamikor az ítélete alatt, 40%-ukat munkába se állították. Bár a dolgozók 50%-ánál sikerült csak adatot gyűjteni arra vonatkozóan, hogy mennyi ideig dolgoztak, beszédes lehet, hogy csupán 22% dolgozott végig, vagy majdnem végig az ítélet ideje alatt, 5% pedig kevesebb, mint a büntetés fele alatt.

Összefoglalás

Összegezve tehát a szabadulók nagy többségének helyzete sem az alapvető iratok, sem a lakhatás, sem a családi kapcsolatok, sem a rendelkezésre álló pénz tekintetében nem ad okot bizakodásra.

Ilyen feltételek mellett különösen nagy felelősség hárul a szabadulást előkészítő szakemberekre, mert a visszaesés kockázata magas. Jelentősebb anyagi ráfordítások nélkül csak az elítéltek reintegrációjának szubjektív feltételeit tudjuk erősíteni. Ezt azonban a maslow-i szükséglet-hierarchiát szem előtt tartva önmagában nem tekinthetjük megfelelő megoldásnak a problémára, mert amíg az alapvetőbb szükségletek – mint fiziológiai szükségletek, biztonság, szeretet (másokhoz tartozni, befogadottnak lenni) – nem teljesülnek, addig nem várható el előrelépés a megbecsülés szükséglete (teljesíteni, kompetensnek lenni, elnyerni mások tiszteletét) és az ennél magasabb rendű szükségletek terén.

Béres Andrea Eszter

Csoportfoglalkozásokkal a beilleszkedés elősegítéséért*

Fejér Megyében két büntetés-végrehajtási intézet található: a Pálhalmi Országos Büntetés-végrehajtási Intézet és a Közép-Dunántúli Országos Büntetés-végrehajtási Intézet. Mindkét intézetben évek óta folyamatosan történik a börtönpártfogolás az utógondozás keretein belül. A Fejér Megyei Igazságügyi Hivatal folyamatosan

keresi és támogatja azon ötleteket, amely a két szervezet – a Pártfogó Felügyelői Szolgálat és a büntetés-végrehajtás – közötti munkát elősegítik, a szabadulás előtt álló elítéltek beilleszkedését támogatják, hisz ezek a megoldások később a többi munkaterületünkön dolgozó kollégák munkáját is megkönnyíthetik. Jelen cikk a 2006/2007-ben a székesfehérvári „előzetes házban” tartott csoportfoglalkozásokról szól.

A szabadulás előtt álló elítéltek beilleszkedésének támogatása általában egyénenként történik. A sikeres egyéni esetkezelés mellett felmerülhet az a kérdés: „Miért is van szükség akkor csoportfoglalkozásokra is?”. A kérdésre adandó válasz a következőképpen foglalható össze:

- Az egyéni esetkezelés – a szociális munka eszközeivel – nem mindenre adhat választ, nem nyújthat minden esetben segítséget (lásd társas viselkedés, interakciók gyakorlása);
- Csoport-centrikus lények vagyunk, tapasztalataink, felismeréseink csoportélmény hatására reflektált tudássá állnak össze;
- A csoport egy társadalmi mikrokozmosz, amely elősegíti a társadalom és a személy közötti helyes kommunikáció (verbális és non-verbális viselkedés) elsajátítását;
- A csoportmunka speciális igényeket elégít ki;

* A Magyar Börtönügyi Társaság és a Magyar Pártfogók Országos Szövetsége közös konferenciáján – 2007. november 22-én elhangzott – korreferátum szerkesztett, bővített változata.

- A „tömegeből” lehet segítséget kérni úgy, hogy az egyénnél a várt változások bekövetkezzenek, illetve oldódjanak a hiányosságok miatt érett szorongások;
- A IX. sz. Holland Projekt által létrejött eredményekben – mint alternatíva – a csoportfoglalkozások iránti igény is megfogalmazódott a szabadulást elősegítő eszközök között;
- A Fejér Megyei Igazságügyi Hivatal és a megye büntetés-végrehajtási intézetei között létrejött együttműködési megállapodásokban a rögzített feladatok teljesítésének egy újabb eszközeként szerepel a csoport-foglalkozás.

A felmerülő és rendszeresen visszatérő kérdések, problémák, igények átgondolása, összegzése alapján az alábbi elvárásokat határoztuk meg a csoporttal, illetve a csoportfoglalkozásokkal kapcsolatosan:

- Olyan életvezetési csoportra van szükség, amely a komplexitásra épül;
- A foglalkozások egymásra épüljenek, és legyenek – igény szerint – modulokká is alakíthatók;
- A csoportfoglalkozások – a szociális munka eszközeivel – a készség- és személyiségfejlesztést szolgálják;
- Kettős vezetéssel működve reflektív munkamód alkalmazása, valamint modell nyújtása;
- Legyenek kidolgozottak a csoportfoglalkozások – tekintettel az egyéni igényekre, a csoport helyzetére, a csoportdinamikára és a csoportfolyamatokra;
- Új készségek elsajátításával is csökkentjük a fogvatartottak börtönártalmait, szorongásait;
- Az esetleg háttérbe szorult vagy elfelejtett képességek fejlesztése is kapjon hangsúlyt a csoportmunka során;
- A szociális kontroll kialakítása, fejlesztése/erősítése.

A csoport – „Egy lépés a szabadulás felé”

A csoport, amelyet ketten vezettünk (felnőtt korúakkal foglalkozó pártfogók), formáját tekintve zárt csoport volt –14 fővel. A foglalkozások 14 héten át heti 1,5 óra időtartamban zajlottak. Kizárólag olcsó, könnyen beszerezhető eszközöket (papírt, színes ceruzát, labdát stb.) és e mellett technikai eszközöket (egy videokamerát és egy laptopot) használtunk a csoportfoglalkozások során. A következő konkrét célokat tűztük ki a csoporttal kapcsolatosan:

- A börtönártalmak, illetve a szabadulás előtt kialakuló szorongások csökkentése;
- A társadalomba való hatékonyabb visszailleszkedés elősegítése;
- Jobb verbális kommunikáció, a börtön-szleng használatának csökkentése
- A zárt közösségekben kialakuló (a kinti társadalomban negatív érzelmeket kiváltó) non-verbális megnyilvánulási formák csökkentése, elhagyása
 - Konfliktuskezelés (a kinti életben és a börtönben)
 - Az álláskereséshez szükséges alaptermék elsajátítása
 - Hatékonyabb életvezetés
- A bűnisméltés csökkentése.

A csoportfoglalkozások tematikája a következőképpen épült fel:

- I. Bevezetés, motivációnövelés
- II. A bűnisméltés elkerülése
- III. Életvezetés
- IV. Kommunikáció, konfliktuskezelés, önismeret
- V. Álláskeresési technikák
- VI. Zárás, értékelés

Érdeemes áttekintenünk a csoportfoglalkozások tematikáját részletesebben is:

I. Bevezetés, motivációnövelés

a. Bevezetés

- Ismerkedés, bemutatkozás, zászló-, plakátkészítés
- Pártfogó felügyelő, tréner \longleftrightarrow elítéltek, a megfelelő kommunikációs stílus kialakítása
- A tréning bemutatása – prezentáció, rajzos ábrák
- A témakörök, módszerek, eszközök ismertetése
- Annak tisztázása, hogy van-e olyan téma, amellyel még szeretnének foglalkozni, de nem szerepel a projektben
- A csoportszabályok megalkotása együttesen és rögzítésük a táblán

b. A motiváció növelése

- A csoportkohézió, „csoport kialakulásának” elősegítése
- Az érdeklődés felkeltése, a pozitív hozzáállás elősegítése, az aktivitás fenntartása
- Helyes normaképzés
- Csoportközi együttműködés
- Vágyak, tervek
- Összefoglalás

II. A bűnisméltés elkerülése, kinek mi a feladata, mit kérhetek

- a. A pártfogó felügyelői tevékenység bemutatása – prezentáció, rajzos ábrák, saját élmény
- b. Az utógondozás ismertetése – rajzos ábrák, szerintük mit tesz, tehet az utógondozó
- c. A bűnözés következményei, hátrányai, jogkövetkezményei

III. Életvezetés

- a. „Költségvetés” készítése, család, gyermek fontossága, „anyagi jövőkép”
- b. Adminisztráció a pénzügyekben – adósságok, tartozások, spórolás
- c. Fix kiadások éves szinten, eseti kiadások, takarékoskodás

IV. Kommunikáció, konfliktuskezelés, önismeret

- a. A kommunikáció formái, típusai – önismeret
 - Milyen a kommunikációs stílusom? Ki vagyok én? – Jövőkép

b. Konfliktuskezelés – önismeret

- A konfliktuskezelésről általában
- Az asszertív viselkedés bemutatása szerepjátékok és szituációs játékok segítségével (a verbális és non-verbális kommunikáció gyakorlása, önmagunk felvállalása, konfliktusformák, a helyzet-felismerési képesség javítása, tanulságok). A szituációk megbeszélése, értékelése, a visszajelzés fontossága (helyes, nem helyes, elfogadható stb.)
- Konfliktuskezelési módszerek alkalmazása – személyiségfejlesztés

V. Álláskeresési technikák

a. Spekulatív álláskeresési technikák

- Johari-ablak, „én-leltár” a munkavállalás tükrében
- Hogyan, hol lehet állást keresni? – elvárások, vágyak, realitások
- A foglalkozás lezárása

b. Az önéletrajz szerepe

- Kérdőívek (foglalkozási, érdeklődési; átvihető képességek)
- Önéletrajz-típusok
- Kísérőlevél

VI. Zárás, értékelés

- Összefoglalás
- Tanulságok levonása – az addigi „alkotások” felhasználásával
- A tanultak összefoglalása saját élmény alapján
- „Miben lettem más?” „Mit tanultam?” „Min változtatnánk?” – válaszok
- A csoporttól való leválás elősegítése
- Pozitív visszacsatolások
- Visszajelzés, értékelő lap

Összegzés a csoportfoglalkozásokról, a további tervekről

A székesfehérvári „előzetes házban”, ahol a csoportfoglalkozásokat tartottuk, nagy érdeklődés mutatkozott a program iránt, a részvétel mindig 90%-os volt. (A hiányzó 10% többsége munkavégzés miatt volt távol).

A csoporttal kapcsolatosan nehézséget okozott a program beillesztése a bv. intézet mindennapjaiba, illetve a folyamatos egyeztetés. A csoport összeállításánál, illetve a vezetésnél figyelembe kell venni a börtönhierarchia rendszerét, mert ez nagy befolyással van a csoportdinamikára, a csoport kohéziójára, az interakciókra, a kommunikációra.

Elmondhatjuk, hogy nagyon pozitív visszajelzések érkeztek az elítéltek részéről már a csoportfoglalkozások alkalmával is, nemcsak a befejezéskor. Népszerűnek bizonyult, hogy több területtel foglalkoztunk, a résztvevők változatosnak találták a témákat. A legnagyobb érdeklődést az önismereti feladatok váltották ki, de az utólagos értékelésnél az álláskeresési technikákat és a pénzgazdálkodási ismereteket jelölték meg, mint leghasznosabb elemet.

A csoportfoglalkozások segítették a fogvatartottakat abban, hogy egymást jobban elfogadják, hogy saját korlátaikat pozitív irányba képesek legyenek átlépni. Az egymás közötti kommunikáció, metakommunikáció javult. Az elítéltek önképe fejlődött, továbbá motíváltabbak lettek az álláskereső terén; többen megfogalmazták, hogy valóban van értelme annak, ha kilépnek a fekete gazdaság területéről.

Az elítéltek további igényként fogalmazták meg: jó lenne, ha a jogi ismeretek, illetve a szenvedélybetegségekkel foglalkozó ismeretek is szereplnének a programban; az önismereti rész, továbbá az álláskereső technikák elsajátítása még nagyobb szerepet kapna a tréningben.

A foglalkozások befejezése óta a csoport tagjainak 71%-a szabadult, akik valamennyien visszajeleztek a szabadulásukat követő hónapban, hogy van munkájuk, s nem követtek el bűncselekményt. (Közülük 39%-nak van bejelentett munkahelye, a többieknek a szürke-, illetve a feketegazdaságban dolgoznak). A beszélgetések során – még, ha az telefonon is történt – rengeteg a pozitív visszajelzés érkezett arról, hogy sok elemet tudtak hasznosítani a fent leírt foglalkozásokból.

További terveink a csoportfoglalkozásokkal kapcsolatosan a következők voltak:

- A resztoratív elemek beépítése a programba, a resztoratív szemlélet kialakításának elősegítése a fogvatartottak viselkedésében és kommunikációjában;
- Az önismereti szakasz csökkentése (az értelmi és érzelmi szintkülönbségek, a fogvatartottak esetleges érzelmi sivársága miatt), mert a jelzett intenzitás fokozása nem lehetséges, csak ha több idő állna rendelkezésre, vagy külön csoportot hoznánk létre, avagy más interakciós közeget tudnánk teremteni;
- Az egyéni konzultáció lehetősége, amely nem egyenlő az utógondozással, börtönpartfoglalással, de azokat is előkészítheti;
- Az Igazságügyi Hivatal szolgáltatásainak bevonása, a foglalkoztatók bekapcsolása (átvezetés a szabadulás utáni életbe);
- Pontos, körülhatárolható, visszajelző rendszer kialakítása;
- Más megyébe történő szabadulás esetén a helyi támogató rendszer feltérképezése, az utógondozásba belépés igény szerinti elősegítése;
- Rendszeresség, kiszámíthatóság, a program elérhetőségének megteremtése a fogvatartottak szélesebb rétegeiben;

- A pártfogói rész csökkentése („csak” tájékoztatás), és így lehetőség teremthető a csoportfoglalkozások állampolgári ismeretekkel való kibővítésére (a kért jogi tájékoztatás beépítése érdekében);
- Jobb, hatékonyabb mérhetőség (hogy a foglalkozásokat minél inkább az igényekhez alakíthassuk, illetve a hatékonyság mérése miatt).

Elképzeléseink megfogalmazása óta a csoportfoglalkozások tematikáját és feladatrendszerét jórészt a fentiek szerint átalakítottuk. 2008 áprilisában az Intézet mindkét objektumában, Baracskán és Székesfehérváron is új csoportfoglalkozásokat indíthattunk, illetve – ezzel egyidőben – a „Tovább” elnevezésű csoport is elindult, amelyet alacsony iskolázott, motiválatlan, perifériára szorult elítélteknek szerveztünk későbbi társadalmi beilleszkedésük megkönnyítése érdekében.

A cikkben leírtakhoz mindenféleképpen hozzá kell tennem, hogy a csoportfoglalkozások sikeressége nagyban függött a lelkes és szorgalmas elítéltsocsoport aktivitásán, a csoporttagok tenni és változni akarásán.

Ezúton szeretnék köszönetet mondani a Közép-Dunántúli Országos Büntetés-végrehajtási Intézet parancsnokának, Cséri Zoltán ezredes úrnak, aki támogatta, elősegítette a csoport elindítását, és segített abban minket, hogy a felmerülő problémákban könnyebben tudjunk előre lépni, illetve, hogy folytatni tudjuk a programot. Természetesen köszönet jár a Fejér Megyei Igazságügyi Hivatal igazgatójának, Juhász Ferencnek is, aki szíven viseli az utógondozást, támogatta és támogatja a csoportfoglalkozások elindítását, illetve működését.

Végül, de nem utolsósorban, kollégáimnak, tréner-társamnak, Varga Agneiszának mondok köszönetet, aki nélkül nem sikerült volna a csoport sikeres működtetése.

Vincze Eszter

Vissza a társadalomba – társadalmi összefogás nélkül?

Fiatalkorúak reintegrációjának elősegítése egy kanadai bv. intézetben szerzett tapasztalatok alapján¹

A Bv. tvr. értelmében a büntetés-végrehajtási feladatok teljesítésében – mely alapvetően a büntetés-végrehajtási szervezet kötelezettsége – az állami szervek közreműködnek, a bv. szervezet pedig e feladatok segítése érdekében más, nem állami szervezetekkel és magánszemélyekkel működik együtt. A pártfogó felügyelet szabályainál is megjelenik a társadalom – úgymint önkormányzatok, munkáltatók, karitatív és öntevékeny szervezetek, valamint az állampolgárok – bevonásának gondolata a pártfogói munkába az elítéltekkel és más elkövetőkkel való foglalkozás során.

A gyakorlatban ugyanakkor – bár létezik néhány alapítvány, egyházi és civil szervezet, mely főként a szabadságvesztés büntetést töltőknek és a szabadságvesztésből szabadultaknak nyújt segítséget – a társadalmi részvétel e téren elenyésző.

Két évvel ezelőtt, 2005 őszén alkalmam nyílt meglátogatni egy kanadai bv. intézetet, a Saskatchewan tartomány fővárosában, Reginában lévő Paul Dojack Youth Centre-t, melynek feladata fiatalkorú elítéltek szabadságvesztésének végrehajtása. Az intézet külsőségeiben, szerkezetileg rendkívül hasonlított a kecskeméti Fiatalkorúak Regionális Bv. Intézetére; a fiatalkorúakkal való foglalkozás során, a számukra megtervezett programokban pedig már megvalósult az, ami nálunk még inkább csak jogszabályi lehetőség: a nyitás a társadalom felé, a hétköznapi emberek bevonása a büntetés-végrehajtás feladatainak végrehajtásába.

Kanadában a civil szférára szervezett formában már több évtizede jelen van a fegyintézeteken belül. 1965-ben alakult meg az Állampolgárok Tanácsadó Bizottságainak (Citizens' Advisory Committees) hálózata, melyek bevonását 1977-ben valamennyi szövetségi fegyintézet működésébe kötelezővé tették. E bizottságok a büntetés-végrehajtási szervezettől független civilekből álló csoportok, melyek fontos közvetítő szerepet töltenek be a büntetés-végrehajtás és a társadalom között. A büntetés-végrehajtás felé közvetítik az állampolgárok elvárásait, véleményét, míg a társadalom számára emberközelibbé, megismerhetővé teszik az igazságszolgáltatás működését, nehézségeit, megpróbálják elfogadtatni azt a ténytet, hogy a fogvatartott bűnelkövetők többsége előbb-utóbb kikerül a fegyintézetekből, a büntetés-végre-

¹ A Magyar Börtönügyi Társaság és a Magyar Pártfogók Országos Szövetsége közös konferenciáján – 2007. november 22-én – elhangzott korreferátum szerkesztett változata.

hajtás hatókörén kívülre, így a bűnözés visszaszorítása olyan probléma, melynek megoldásában a társadalomnak is részt kell vállalnia.

A társadalmi részvétel természetesen nemcsak a fogvatartottak vonatkozásában van jelen a büntetés-végrehajtásban, mindazonáltal dolgozatomban – terjedelmi okokból – főként a jogerősen szabadságvesztésre ítélt fiatalokúaknak nyújtott civil támogatással, a társadalom bevonásával történő reszocializációs törekvésekkel foglalkozom.

Kanada tíz tartományból és három ún. territóriumából, területből álló föderáció. A büntetőjogi szabályozás alapjait az Alkotmány teremti meg; az Alkotmány által kapott felhatalmazás alapján a szövetségi parlament alkotta meg a büntető törvénykönyvet (Criminal Code), amely azonban – eltérően a magyar Btk.-tól – nem az egyedüli jogszabály, mely bizonyos magatartásokat bűncselekménnyé nyilváníthat. Emellett léteznek egyéb büntetendő cselekményeket meghatározó szövetségi jogszabályok, mint pl. a kábítószerekre vonatkozó törvény (Controlled Drugs and Substances Act).

A fiatalokúakra vonatkozó szabályozás Kanadában jobban elkülönül a felnőttekre vonatkozótól, mint Magyarországon. Hazánkban a fiatalokúakat érintő rendelkezések a Btk., a Be. és a Bv. tvr. részét képezik, külön fejezetekben ugyan, de az anyagi jogi, eljárási jogi és a végrehajtási kódexeken belül. Kanadában a büntető anyagi törvény természetesen a fiatalokú bűnelkövetőkre is vonatkozik², azonban az őket érintő eljárási és végrehajtási szabályok már nem a felnőttekre vonatkozó jogi szabályozás részét alkotják.

A fiatalokúakra vonatkozó, 2003. év óta hatályban lévő büntető törvény (Youth Criminal Justice Act)³ személyi hatálya azokra az elkövetőkre terjed ki, akik a 12. életévüket betöltötték, de a 18-ikat még nem.

Az elkülönült szabályozás egyik oka az, hogy a fiatalokúak speciális eljárásjogi védelmet igényelnek az igazságszolgáltatási rendszerben, a másik – a büntetés-végrehajtás szempontjából nagyobb figyelmet igénylő – pedig, hogy a fiatalokú bűnelkövetők szellemi és erkölcsi fejlettségi szintjükből, kisebb fokú önállóságukból adódóan kevésbé szigorú eszközök alkalmazásával is nagyobb eséllyel terelhetők vissza a törvénytisztelő állampolgárok soraiba, mint a felnőttek.

A YCJA az alapelvek között elsőként szögezi le a fiatalokúak elkülönült igazságszolgáltatási rendszerének három célját, egyenlő hangsúlyt helyezve az idősíkokra. A célok között ugyanis elsőként jelenik meg a bűnmegelőzés mint végrehajtandó feladat, amely talán szokatlan egy olyan jogszabályban, amely a már megtörtént cselekmények szankcionálásának mikéntjével foglalkozik. Ugyanakkor véle-

-
- 2 Az 1984 előtt hatályban lévő Young Delinquents Act meghatározott olyan, a büntető törvénykönyvön kívüli tényállásokat, melyek elkövetői kizárólag fiatalokúak lehettek, mint pl. az iskolából való sorozatos, indokolatlan hiányzás, s ezen cselekmények elkövetőivel szemben is lehetséges volt a büntetőjog eszközeivel fellépni.
 - 3 Korábban is önálló jogszabály vonatkozott e területre: 1908-ban lépett hatályba a Juvenile Delinquents Act, melyet 1984-ben a szemléletében teljesen eltérő Young Offenders Act követett.

ményem szerint jogpolitikailag rendkívül fontos lépés volt annak a gondolatnak az ily módon való megfogalmazása, hogy az igazságszolgáltatás nemcsak büntetni, hanem segíteni is hivatott, nemcsak a már bekövetkezett rossz után feladata felbukkanni az állampolgárok életében, hanem ugyanolyan fontos kötelessége megelőzni azt. A törvény célként tűzi ki továbbá a bűncselekményekre adott válaszként a hatékony intézkedések és büntetések alkalmazását, valamint a fiatalkorúak társadalomba való visszavezetését.

A YCJA tehát szövetségi szintű törvény, végrehajtása azonban a tartományok feladata. A fiatalkorúak ügyeiben a fiatalkorúak bírái döntenek, akiket a tartományi igazságügyi miniszter nevez ki. A fiatalkorú bűnelkövetőkkel szemben alkalmazható büntetések végrehajtása, így a szabadságvesztés-büntetés végrehajtása is tartományi szinten történik.

A szabadságvesztés terén ez az első szembeötlő különbség a felnőtt- és a fiatalkorú bűnelkövetők között. A jogerősen elítélt felnőtteket fogva tartó bv. intézetek ugyanis az ún. 2-éves szabály alapján szövetségi és tartományi bv. intézetek lehetnek: a legalább két év időtartamú szabadságvesztésre ítélt bűnelkövetők a szövetségi, a két évnél rövidebb szabadságvesztés-büntetésre ítélték a tartományi büntetés-végrehajtás hatáskörébe tartoznak. A fiatalkorúaknál e szabály nem érvényesül, ugyanakkor nem igaz az sem, hogy valamennyi fiatalkorú a tartomány által működtetett fiatalkorúak bv. intézetébe kerül. Vannak olyan esetek, amikor a fiatalkorú ügyét nem a fiatalkorúak bírósága tárgyalja és hoz abban ítéletet. Így pl. ha a 16. életévét betöltött fiatalkorú által elkövetett bűncselekmény pl. emberölés vagy erőszakos közöszülés, automatikusan a „rendes” bíróság elé kerül az eljárás; ilyenkor az ügyésznek, valamint a fiatalkorú védőjének lehetősége van indítványozni, illetve kérelmezni, hogy az ügy a fiatalkorúak bírósága előtt maradjon. Megtörténhet ennek a fordítottja is: nevezetesen az, hogy az ügyész éppen azt indítványozza, hogy az ügyet a felnőttek bírósága tárgyalja; erre a 14. életévét betöltött személy által elkövetett súlyosabb bűncselekmények, mint pl. fegyveres rablás esetén nyílik lehetősége. Az, hogy melyik bíróság hoz döntést az ügyben, alapvetően befolyásolja a büntetés tartamát, ebből következően pedig a büntetés letöltésének helyét is. Míg a fiatalkorúak bírósága pl. előre megfontolt szándékkal elkövetett emberölés esetén maximum 10 évet szabhat ki, addig ez a „rendes” bíróság esetén életfogytig tartó szabadságvesztés is lehet. Amennyiben a fiatalkorúak bírósága az elkövetőt a maximálisan kiszabható szabadságvesztésre ítéli, az elkövetőnek ebből mindössze 6 évet kell bv. intézetben eltöltenie, ennek elteltével az elítélt feltételes szabadságra bocsátható. Amennyiben a „rendes” bíróság ítélkezik és szab ki életfogytig tartó szabadságvesztést, 7-10 évig terjedő időtartam a minimálisan a bv. intézetben letöltendő szabadságvesztés, és csak ezt követően van esélye az elítéltnak a feltételes szabadságra bocsátásra. Azon fiatalkorú elítéltek, akiket a fiatalkorúak bírósága ítélt letöltendő szabadságvesztésre, a 18. életévük betöltése után szintén felnőtt bv. intézetekbe kerülhetnek az intézet vagy maga az elítélt kezdeményezése alapján.

Alapvető eltérés található továbbá a két rendszer között a szabadságvesztés fokozatait illetően. A kanadai felnőtt bv. intézetek háromféle fokozatban, minimum-, közepes-, és maximum-biztonságú bv. intézetekként működnek. A fiatalokúakra kiszabott szabadságvesztésnek két formája ismert: a nyitott és a szigorú fogvatartás (open and secure custody – szándékosan nem a „nyitott bv. intézet” kifejezést használom). A fiatalokúaknál az intézet elnevezése is más, mint a felnőtteknél, elkerülendő a stigmatizációt.⁴

A társadalom bevonása a szabadságvesztésre ítélt fiatalokú életébe gyakran már rögtön a szabadságvesztés kezdetén megtörténik. Amennyiben ugyanis a fiatalokúak bíróságának álláspontja szerint az elkövető a társadalom biztonságát mindössze csekély mértékben veszélyezteti – de annyira mindenképpen, hogy a társadalomból való időleges „kivonása” szükséges –, a fiatalokú büntetését családoknál, közösségi otthonokban, a természetben működtetett táborban (*wilderness camp*) vagy nyitott rendszerű bv. intézetben töltheti. A nyitott rendszer pontos kidolgozása az általános, a szövetségi törvényben szereplő keretszabályok figyelembe vételével a tartományok feladata, így az az országon belül eltéréseket mutathat.

Saskatchewan tartományban az előbb felsorolt lehetőségek közül kettő, a családoknál és a nyitott rendszerű bv. intézetben történő elhelyezés dominál.

Fogadócsaládhoz egy időben egy-két fiatalokú kerülhet, így a családforma teljes egészében megmarad. A fiatalokú megszokott környezetéből ugyan kiszakad, de a társadalomból nem: folytatja a tanulmányait vagy dolgozik, a család iránymutatása alapján és felügyelete alatt szabadidejét hasznosan tölti. A cél az, hogy pozitív, követendő, a társadalom által elfogadott példát lásson és sajátítson el jövőbeni életéhez. A fogadócsaládok önként jelentkezők közül kerülnek ki, természetesen megfelelő vizsgálatot, átvilágítást és felkészítést követően.

A Saskatchewan-nal szomszédos Alberta tartományban számos közösségi otthon létezik; ezekben 6-12 fiatalokú nyer elhelyezést nevelőtanári felügyelet alatt. A szabályok hasonlóak, mint a fogadócsaládoknál történő elhelyezés esetében: a fiatal iskolába vagy munkába jár, az oktatás vagy munkaidő végeztével pedig vissza kell térnie az otthonba. Az otthonon kívül töltendő szabadidős tevékenység jutalom, megfelelő magatartás tanúsítása esetén engedélyezhető.

Mind a fogadócsaládtól, mind az otthonból lehetőség nyílik a családdal való személyes kapcsolattartásra is: a fiatalokú egy-egy családi esemény vagy közeli hozzátartozó betegsége esetén meglátogathatja a rokonait, a büntetés egy részének (Albertában 1/6-ának) kitöltése után pedig hétvégeként hazautazhat. Az eltávozásra szigorú szabályok vonatkoznak: amennyiben a fiatal a családi otthont elhagyja, azt csak szülői vagy gyámi kísérettel teheti, meghatározott időközönkénti és véletlenyszerű ellenőrzésnek is alá kell vetnie magát, hogy valóban otthon és nem másutt tartózkodik-e.

⁴ Felnőtteknél penitentiary, míg fiatalokúaknál youth centre vagy youth residence, illetve az általam leginkább ismert Saskatchewan tartomány egyik zárt intézetét Saskatoon-ban Kilburn Hall-nak nevezik.

A nyitott rendszerű bv. intézet hasonlóan működik, mint az előbb említett fogadócsaládi vagy közösségi otthon. Az intézet tehát nemcsak nevében nyitott, hanem a valóságban is.

Az általam meglátogatott Paul Dojack Youth Centre vegyes intézet: egyes egységei nyitott, mások zárt rendszerben működnek. Az intézet méhsejt alakú házakból áll, melyekben két-két lakóegység működik. Egy lakóegység 12 fő befogadására alkalmas. Valamennyi fogvatartott külön zárkával rendelkezik. A lakóegységekben található még egy igen jól felszerelt konyha – amely egy térben helyezkedik el a társalgóval –, nevelői szoba, ügyvédi beszélőhelyiség, tanterem. A lakószobák igen puritán berendezésűek, mindössze egy rögzített vaságy és egy asztal képezte a bútorzatot, azonban főszabály szerint a nap legnagyobb részét a fiatalok a zárkán kívül tölthetik. A főszabály alóli kivételt jelentik egyrészt a teljesen zárt rendszerben fogvatartottak, akik napi egy órára és az étkezés idejére hagyhatják el a zárkájukat, másrészt pedig azok a fiatalok, akik megtagadják az oktatásban való részvételt. A nyitott rendszer kivételével a tanulás az intézeten belül biztosított, hétköznap 9 órától 15 óra 30-ig elfoglaltságot nyújtva az elítélteknek. Minthogy a rideg zárka nem nyújt túl ingergazdag környezetet, a gyakorlatban nem akadt olyan fiatalok, aki a négy fal társaságát választotta volna az órákon való megjelenés helyett. A délutáni napirend is pontosan szabályozott, ilyenkor szakkörökön fejleszthetik a fiatalok a gyakorlati készségeiket, és az itt alkotott rajzok, festmények stb. segítségével otthonosabbá tehetik a lakóegységeiket is. A fiatalok a társalgóban közösen étkeznek, mégpedig nemcsak egymás társaságában, hanem a lakóegység nevelőjével és az éppen ott lévő önkéntes civil személlyel együtt. A fiatalok feladata az étkezés után a rendrakás is: asztalteszedés, mosogatás, törölgetés.

Visszatérve a nyitott rendszerű fogva tartáshoz, a nyitott rendszerű körleten elhelyezett fiatalokat valóban nem tartja vissza fizikai korlát az intézet elhagyásától, de ezt egyszerűen azért nem teszik, mert a szökés utáni visszakérüléskor mindezt a szabadságot már nem élvezhetik, a nyitott rendszerű egységbe többé már nem kerülhetnek vissza. A nyitottság ugyanakkor nem azt jelenti, hogy az iskolán, illetőleg az engedélyezett és felügyelet alatt látogatott programokon túlmenően nagyobb távolságokra elhagyhatnák az intézetet, de a kapun való kilépés lehetősége adott, és ez pszichikailag sokat jelent. A fiatalok rendszeres állami iskolákban tanulnak a többi diákkal együtt, ily módon továbbra is napi szintű kapcsolatban állnak a társadalom tagjaival. Ezt a kapcsolatot erősítendő, rendszeresen vesznek részt hasznos közmunkában is, mint pl. segédkeznek a parkgondozásban, járdák takarításában, hólapátolásban, idősebb vagy fogyatékos emberek számára végeznek kisebb házjavításokat, mely tevékenységek nemcsak pozitív példát, egyes esetekben sikerélményt jelentenek a számukra, hanem a kontaktuseremtés újabb lehetőségét a külvilággal. Az enyhébb szabályokból eredően a nyitott rendszerű lakóegységben uralkodott a legoldottabb légkör, ottjártamkor éppen vacsora utáni kártyaparty folyt a nevelővel és az ott lévő önkéntessel.

Mint korábban említettem, a Paul Dojack Youth Centre vegyes rendszerű intézet, azaz egyes lakóegységei a zárt rendszer szabályai szerint működnek. Ide azok a fiatalok kerülnek, akik a fiatalok bírósága szerint jelentős kockázatot jelentenek a társadalom számára annak biztonsága szempontjából. Ezeknek a fiataloknak is hasonló a napirendje, mint a nyitott lakóegységekben élőké, azzal a különbséggel, hogy a nekik szervezett programok az intézetben belül zajlanak. Az oktatás a lakóegységekben lévő tanteremben történik kis létszámú osztályokban, a szabadidős tevékenységek is a lakóegységben vagy az udvaron folynak. Az intézet a súlyosabb bűncselekményeket elkövető, esetleg már bűnöző életmódra berendezkedett fiatalok esetében kiemelt figyelmet fordít az alkohol- és kábítószer-függőséggel kapcsolatos felvilágosításra, agressziókezelésre, mentálhigiénés és életmódtanácsadásra. Mint ahogy Magyarországon is lehetőség van fokozatváltásra, a zárt rendszerből is át lehet kerülni a nyitott rendszerbe megfelelő magatartás tanúsítása esetén.

A reginai fiatalok bv. intézete bemutatása során két alkalommal is felbukkant az „önkéntes civil” személy említése. A büntetés-végrehajtás ember- és társadalom-közeli tétel érdekében 2001-ben létrejött a Nemzeti Önkéntesek Egyesülete. E szervezeti forma kialakítására főként az intézetekkel, társadalmi szervezetekkel, illetőleg magával a társadalommal való kapcsolattartás megkönnyítése miatt volt szükség. A kanadai önként vállalkozó állampolgárok ugyanis rendszeresen jelen vannak az intézetben belül, segítve a nevelők munkáját, azok irányítása alatt. A tevékenység, melyet végeznek, nem feltétlenül igényel különösebb szaktudást, sokszor a szabadidő hasznos eltöltését felügyelik, illetve a fiatalok szabadidős programjaiban vesznek részt társasjátékok vagy hétköznapi beszélgetések során, de segítséget nyújtanak az oktatásban, szalmi képzésben, kulturális események szervezésében is. Kanada szerte megközelítőleg tízezer önkéntes támogatja a büntetés-végrehajtás munkáját, közülük kb. háromezer nyújt rendszeresen segítséget.⁵

Ez az egyik példa, amit követendőnek tartanék a hazai fiatalok elítéltekkel való foglalkozás során. Természetesen tisztában vagyok azzal, hogy a civilek beengedése a végrehajtásba, főleg a bv. intézetekbe nem valósulhat meg máról holnapra, hiszen ahhoz megfelelő szabályozási és feltételrendszer szükséges. Mindenekelőtt nyitni kellene a társadalom felé, amelynek jellemzően fogalma sincs a hazai börtönrendszerrel, mindössze a médiából kapott információk alapján alkot valamiféle – általában igen torz – képet arról, hogyan is fest a fogvatartottak világa. A nyitás tere sajnos nemcsak a büntetés-végrehajtás, hanem az egész igazságszolgáltatás el van maradva: a büntető igazságszolgáltatás a hétköznapi ember számára teljességgel idegen, arról semmit nem tud, vagy igencsak homályos elképzelései vannak. Már az iskolákban akár osztályfőnöki órán, akár a társadalmi ismeretek keretében komolyabb felvilágosítást kellene adni a gyerekeknek pl. arról, mit jelent a 14. élet-

5 Kanada lakossága a 2001. évi népszámlálás adatai szerint 30 millió 7 ezer 94 fő volt.

év betöltése, a fiatalkorúak körében gyakori bűncselekményekről, eljárási jogaikról, arról, hogy mit tegyenek, ha bűncselekmény sértettjeivé válnak vagy éppen, hogy hogyan kerülhetik ki ezt a helyzetet. Tájékoztatást kellene nyújtani számukra a kábítószerrekről, az alkoholoról, amelyek fogyasztása szintén nem csekély probléma a körükben. Néhány éve részt vettem az ORFK által szervezett Budapesten tartott szabadegyetemi kurzuson, melyen a meghívott előadók több büntetőjogi problémáról tartottak előadást. Minden alkalommal szép számú hallgatóság gyűlt össze, hiszen a bűnmegelőzés, a rendőrség munkája stb. sokakat érdekel, ám a szemmel látható igény ellenére az ilyen előadások vagy vitafórumok vidéken viszonylag ritkák. A felvilágosítás révén a bűnmegelőzés is hatékonyabb lehetne – akár azáltal, hogy az állampolgárok tisztába kerüljenek a követendő jogszabályokkal, akár azáltal, hogy megismerik pl. a tulajdonuk védelmére szolgáló hatékony eszközöket –, a bűnmegelőzés sikere pedig maga után vonná azt a következményt, hogy valamenynyivel kevesebb elkövetőnél kellene gondolkozni a számára megfelelő, társadalomba visszavezető programokon.

Úgy gondolom, ez a legelső lépés afelé, hogy a hétköznapi polgár bekapcsolódjon az igazságszolgáltatás munkájába. Ezt követően lenne arra reális lehetőség, hogy segítséget is tudjon nyújtani bizonyos területeken ehhez a munkához. Léteznek olyan vélemények, hogy ma már a bűnelkövető fiatalok olyan speciális bánásmódot igényelnek, melyhez szakképzett személynek kell vállalnia a felelősséget. Véleményem szerint azonban vannak olyan elkövetők, akiknél igénybe lehetne és kellene is venni egy önként vállalkozó állampolgár segítségét. A kisebb súlyú bűncselekményeket elkövető fiatalkorúak esetében elképzelhetőnek tartom, hogy az a fiatal, aki éppen nem tud mit kezdeni a szabadidejével, mert a családjában nem érték a tanulás, így házi feladatot készíteni vagy iskolai szakkörön részt venni szerinte értelmetlen, vagy nem érték az egymással való törődés, esetleg erre nincs lehetőség, mert a szülő dolgozik, egy önkéntes mellett töltvén az időt egyrészt nem az utcán kallódná. Ezalatt nem követne el semmiféle antiszociális cselekményt, másrészt pozitív magatartási formákat is elsajátíthatna. Az önkéntes melletti időtöltésen olyan egyszerű dolgokat értek, mint egy erre biztosított helyen, pl. egy közösségi házban egy-egy film megnézése, vagy kártyajáték, vagy pingpongozás, esetleg a házi feladat megoldása. Léteznek ilyen, alapítványok vagy egyéb társadalmi szervezetek által működtetett közösségi intézmények, azonban a társadalom széleskörűbb bevonásával e hálózatot bővíteni lehetne.

Nem tartom kizártnak azt sem, hogy az önkéntesek részvétele a súlyosabb bűncselekményt elkövető fiataloknál is célravezető lenne. Természetesen ilyen esetekben fokozottan szükség van szakemberre, a pártfogó felügyelőre is. Egy olyan feltételes szabadságra bocsátott fiatalkorúnál, akinek korábban kábítószer- vagy alkohol-problémái voltak, hasznos lehet esetleg egy korábban szintén hasonló gondokkal küzdő személlyel való beszélgetés. Vagy – elszakadva egy pillanatra a szabadságvesztéstől – egy vádelhalasztás esetén, amikor az ügyész kötelező magatartási szabályként írja elő a rendszeres iskolalátogatást, nem feltétlenül kell a pártfogó

felügyelő szakképzettsége annak ellenőrzéséhez, hogy a pártfogolt valóban teljesíti-e ezirányú kötelezettségét, ha pedig a fiatalnak problémája van a tanulást érintően, ebben is segítségére lehetne egy önkéntesen vállalkozó.

Az önkéntes munkát a bv. intézeteken belül is elképzelhetőnek tartom. A kecskeméti Fiatalkorúak Regionális Bv. Intézetében jelenleg az egyik nevelő gitározni tanítja a fogvatartott lányokat. Ez egy olyan kellemes és ugyanakkor hasznos tevékenység, amelyet egy intézetben kívülről jött civil is oktathatna, hiszen nem feltétlenül tud mindenhol valamelyik nevelő hangszeren játszani. A képzőművészeti szakörök munkájában is részt tud venni egy nem a büntetés-végrehajtás szervezetében dolgozó személy, akár a gyakorlatban, akár előadás-tartás formájában.

A kecskeméti fiatalkorúak bv. intézetnél maradva, a fiatalok jelenleg magántanulói rendszerben folytatják tanulmányaikat nyilván lényegesen nagyobb erőfeszítésekkel, mintha rendes nappali tagozatos iskolarendszerben tanulnának. Régebben a kecskeméti Tanítóképző Főiskola hallgatói segítettek a féléves és év végi vizsgákra való felkészülésben, mára azonban ez a lehetőség elsorvadt. Úgy gondolom, hogy ez nem az érdeklődés hiányának köszönhető, nem is annak, hogy nem lettek volna hasznosak a fiataloknak adott órák, hanem annak, hogy ma már nem igazán tudnak arról a tanítóképzősök, hogy erre igény lenne.

Úgy látom tehát, hogy a társadalom bevonása a fogvatartottak reszocializációjára irányuló tevékenységbe nem pusztán elméleti lehetőség. Igaz ugyan, hogy a felvázolt kanadai modell a hazaitól lényegesen eltérő, nálunk nem alkalmazott szankcióformákat is ismer, melyek végrehajtása során igen nagy szerep jut az állampolgároknak. Nem kell azonban a magyar büntetési rendszert ahhoz gyökeresen megváltoztatni, hogy a lakosság is szerepet tudjon vállalni e téren. Az sem kizárt, hogy Magyarországon egyelőre nem lehetne létrehozni olyan kiterjedt önkéntes hálózatot, mint Kanadában, ahol sok családban elegendő a megélhetéshez, ha csak az egyik szülő dolgozik teljes munkaidőben, így a másíknak több szabadideje és energiája marad a társadalmi munkára. Ugyanakkor hiszem azt, hogy megfelelő PR-tevékenység és propaganda mellett az emberek érdeklődése felkelthető, és a társadalom egy része mozgósítható, hiszen a mi érdekünk is az, hogy egymástól kevésbé elidegenedve, a lehető legbiztonságosabb környezetben éljünk.

Végh József

Pallók a mélység fölött

A civilek szerepe a büntetés-végrehajtásban*

Az MBT alapítóinak egyike voltam, és nagyon régóta várok már egy ilyen konferenciára. Most mégis szorongva állok itt, hogy sikerül-e olyan hasznossá tennem ezt a néhány percet, mint amilyen fontos számomra.

Közel húsz éve foglalkoztat intenzíven a reszocializáció szerteágazó problémaköre, mégis, ami tudományosan szakszerűt elő tudnék adni, azt az itt jelenlevők is bizonyára tudják. Amiért meg érdemesnek tartanám, hogy igazi szóvirágos, stílusalakzatos szónoklatot tartsak, az már ott áll feketén-fehéren a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága SZMSZ-ében és a hazánk által is elfogadott Európai Börtönszabályokban: „együtt kell működni a civil szervezetekkel”, illetve „a szabadságvesztésnek a szabadulásra felkészítéséről kell szólnia.”

Emelkedettnek vagy okosnak szánt beszéd helyett inkább élnék hát a civilek korlátozott felelősségének kiváltságával, és egyesületünk hatéyni hiábavaló próbálkozásainak néhány arra talán érdemes gondolati melléktermékét osztanám meg Önökkel.

Manapság a legtöbben nem vigasztalhatjuk magunkat szenvedéseink túlvilági jutalmával, feltámadással, újjászületéssel. Így hát, ha elveszik a szabadságunkat, tán a legnagyobb értékünkötől fosztanak meg bennünket – még ha önkiszákmányoló berrabszolgátságunkban szabadságunk gyakran csak illúzió is!

Az igazságszolgáltatás intézményrendszere totálisan, radikálisan, kikerülhetetlen sorsesevényként avatkozik bele az életünkbe, és sokszor minden érintettnek nagyobb sérelmet okoz jelen és jövő életében, mint az a múltbeli sérelem volt, amiben igazságot akart köztünk tenni. Épp ezért úgy lenne rendjén, hogy ha egy bíróság megállapítja, hogy valamely baltettünket néhány tízéynyi hátra lévő életünk hányad részével tehetjük jóvá, akkor azt ezzel és ez alatt tényleg jóvá is tehessük, és utána felelős, szabad, emberhez méltó életet élhessünk.

Az átlagos elítelt nem született bünözőnek, nem beteg, nem pszicho- vagy szociopata, és valószínűleg egyik egyháznak sem oszlopos tagja. Nem veszi hát gondjaiba se orvos, se pszichológus, se pap. Magára hagyva, egyedül kellene odabent talpra állnia, átértékelnie a régi életét, megterveznie, előkészítenie az újat, ha hagynánk. És az biztosan semmiképp sincs rendben, hogy nem hagyjuk, e helyett zsúfolt börtöneinkben, rengeteg pénzből hivatásos bünözőt, szociális és/vagy ápolási esetet csinálunk belőle.

Általában a „regisztrált munkanélküli” és az „ellátott hajléktalan” státust tekintjük kiindulási pozíciójának, és innen egy mégoly szakszerű kilábalási útmutató füzet se

* A Magyar Börtönügyi Társaság és a Magyar Pártfogók Országos Szövetsége közös konferenciáján 2007. november 22-én elhangzott – „Együttműködés civil szervezetekkel” című – előadás szövegének szerkesztett változata.

vezeti el a szabadulót a sikeres társadalmi beilleszkedésig. Pedig közös érdekünk lenne, hogy megtalálja legális helyét a kinti világban. Különösen a hosszú fegyházbüntetésre ítélt, akinek tán még a szabadulók iránti gyér társadalmi szolidaritásból is a legkevesebb jut. Jócskán csökkenhetne visszaesése kockázata, ha már a végrehajtás elején elkezdődhetne a lehetőség megteremtése, hogy a börtönbe kerülésekor meglévő helyzeténél jobb helyzetbe szabaduljon.

A civilek küldetéstudata

Minden ember más, ezért minden elítéltnak másfajta támogatásra van szüksége azon társadalmi elvárás teljesítéséhez, hogy ha majd szabadul, belső indítatásból éljen nekünk is elfogadható életet. Hogy képessé váljon erre, ahhoz szellemi szabadságra, impulzusokra és türelmes, segítő odafigyelésre van szüksége. Ezt leginkább a civilektől kaphatja meg. Tőlük nem függ, és nem kell a szabadulását hátrányosan érintő reakcióktól tartania, ha kapcsolatukban feszültség, netán szakítás következik be, mint ahogy a civileken se kéri számon senki, ha nem akarnak tovább olyan személlyel foglalkozni, akivel végképp nem találják a közös nevezőt.

Valódi közös nevezőt találni nem is olyan könnyű! Sok lelki erő és erős meggyőződés kell ahhoz, hogy elég rugalmasak tudjunk lenni, és megtaláljuk a találkozási pontokat első látásra összeegyeztethetetlen tűnő meggyőződések között is.

A civilek legtöbbszörnek van valamiféle küldetéstudata. Lehet e mögött vallási meggyőződés, lehet egy szerinte életfontosságú tudományos, egészségügyi, erkölcsi, mentálhigiénés, művészeti stb. nézet, lehet egy személyes vagy családi tragédia traumája, egy legyőzött függés feldolgozásának tapasztalata, elhivatott hagyományörző, ismeretterjesztő munka, bármi. Akár azon szilárd belső meggyőződése, hogy minden ember azonos értékű tagja a társadalomnak, akinek joga van a saját identitásához, és joga van a segítséghez is. Ha pedig így gondolkodik, akkor toleráns is, kelljen bár azzal szembesülnie, hogy sokak számára a toleranciája egyáltalán nem valami pozitív dolog, és képesek minden rosszat feltételezni róla, őt a legképtelebb vádakkal illetni.

Aki toleráns, látja, érzékeli a vele szembeni ellenséges viselkedést, hallja, érti a hozzá intézett szavak élet, ám ezek mögöttes üzenetére koncentrálna. Nem veszi magára, ami nem inge, nem sértődik meg, nem szúr vissza, sértésre nem válaszol sértéssel. Arra gondol, hogy akik bántják, azok talán sohase ismerték vagy elvesztették a teljes értékű, felelős emberi létezéshez kötődő értékrendet. A társadalom peremén lézengtek tán, legális tartás, esély, remény és jövő nélkül. Ha az állam olykor segítőtleg nyúlt is bele az életükbe, a szándék vagy eleve visszájára sült el, vagy a környezet százsorosan dörgölte az orruk alá a kapott alamizsnát! Ismerik, átértékelték, megszenvedték viszont a legtorzabb, legmegalázóbb helyzeteket: eldobták, cserbenhagyták, kihasználták őket szüleik, testvéreik, barátai, szerelmeik, tanárai, főnökeik és ki tudja még ki mindenkijeik – ha egyáltalán voltak. Egész eddigi életük önállótlan sodródás, kilátástalan szélmalomharc, versenyfutás a feltartóztathatatlanul közelgő bebukással. Nem hisznek senkinek, nem bíznak senkiben és semmiben, hiszen csak az ellensége-

ikben lehetnek biztosak. Csak toleranciánk teheti lehetővé, hogy legádázabb mesterkedéseik dacára se váljunk ellenségükké, és így mindnyájunk érdekében esetleg még segíthessünk is nekik az életüket új, emberibb irányba fordítani.

Bizonyára lenne jelentkező, aki kapásból kiderítené, vajon miért olyan fontos a civileknek, hogy küldetéstudatukat épp a börtönökben teljesítsék ki. De nem így tesznek-e „küldetéstudatlanok” azokkal is, akik hivatásszerűen dolgoznak odabent, tehát esküvel is megpecsételt hivatástudatuk van? A közönyösök mit se tudnak arról, milyen felemelő érzés hitet tenni a hazánk és az igazság iránti hűség és ezek szolgálata mellett, hát még, ha ezzel egy nagy, szolidáris közösség tagjává is válunk! Az én szívemet még ma is megdobogtatja mind a bv. tisztí, mind a doktori esküm emléke, és nem is fogom magam alóluk feloldani soha.

Mind a küldetés-, mind a hivatástudat hajlamos egy kicsit a dolgok fölé helyezni magát, és akarva-akaratlanul ráerősít egy kicsit a valóság saját szájze szerinti olvasatára. A maga igazába vetett hitében az se ingatja meg, hogy saját táborában is van, aki másként látja közös hivatásukat. Ilyen a bévések kezelés- és megőrzéspárti megoszlása, ami Ausztriában oda vezetett, hogy minden börtönben működik group counselling. A beszélgető csoport ötlete a felügyelettől eredt arra, hogy a felügyelet által ütött sebeket az is gyógyítsa be. Minden bévés jelentkezhet egy három féléves tanfolyamra, ami után csoportos beszélgetéseket vezethet maga verbuválta vagy hozzá önként jelentkezett fogvatartott-csoportnak. A group counsellinget az igazságügyi minisztérium szívesen veszi, még túllórát fizet érte, és lassacskán a felügyelet is napirendre tért fölötte, pedig az első fecskéket még árulónak bélyegezték, és kiközösítették.

Hogy a hivatás és a küldetés milyen széttartó tud lenni, azt jól mutatja egy hajdani beszélgetés egy levelezőkör börtönlátogató sétája közben a kör tagjait kalauzoló koraközépkorú tiszt, és egy bizvást nagymamája korabeli hölgy között, aki csendesen, de az alázat erejével és kitartásával igyekezett valami pozitív választ kicsikarni arra, van-e érezhető haszna, látszata, értelme több évi odafordulásuknak, munkájuknak, törődésüknek. A tiszt pontosan érezte, hogy idős, törekeny, kissé meg is fáradt kérdezője olyan választ vár tőle, ami neki és valamennyi társának nagyon jól esne, például hogy nyugodtabb, kiegyensúlyozottabb, a jövőjében bizakodóbb az olyan rab, akinek van levelezője. A tiszt azonban könyörtelen következetességgel egyre csak saját illúziótlan, érdes és száraz meggyőződését hangoztatta konokon, miszerint a fogvatartottak csak kihasználják, becsapják, csöbe húzzák segítőiket, még levelezni is csak addig leveleznek velük, míg abból anyagi előnyt remélnék. Senki se mondott el-lent neki a látogatócsoportból. Am ha valamelyikük kételkedett is benne valaha, szavai biztosan végleg meggyőzték munkája szükségességéről.

Nem szükséges szeretni a civileket a küldetéstudatukért. Egyetérteni meg pláne nem kell velük. De érteni, vagy legalábbis küldetéstudatuk jelentőségét megérteni, és azt tiszteletben tartani viszont igenis kell. Mert ha görcsbe is rándul a szigorú, hierarchikus rendbe kötött hivatás az olykor bizony kaotikus, esetleges küldetéstől – az életben mindkettőre szükség van!

Mi, civilek a személyiségünkkel dolgozunk. Szükségünk van az önéretünkre, az önbecsülésünkre. Csak elveink megtartásával, egyenes derékkel érezhetjük magunkat biztonságban a fogvatartottak között, és így tudunk elszámolni a tetteinkkel a támogatóink, a szimpatizánsaink, a gondozottjaink felé is.

A magam küldetéséről

Hogy mitől válnak valaki számára bizonyos dolgok fontosabbá, arról ő maga a leghivatottabb beszélni. Az én szabadságvesztéssel kapcsolatos nézeteimen már az is sokat változtatott, hogy húsz éve lefordítottam a német Fekete Kereszt evangélikus szervezet önkéntes rabsegítőknél készült tananyagát, ám az igazán mélyre ható fordulatot egy bécsi tanulmányút jelentette, melyen az is „dolgom” volt, hogy beszélgessek a bécsi börtönben előzetesben ülő magyarokkal. Megrázó volt! Mintha kinyílt volna előttem a mesék tiltott hetedik ajtaja, és hiába is próbálnám már visszazárni, amit mögötte láttam, nem felejthetem.

A rendkívüli helyzetben, hogy idegenben bezárva egy „földijükkel” beszélhetnek, aki nem része az itteni szervezetnek, és akit nem is látnak soha többé, elementáris erővel tört fel belőlük minden, ami bezárásuk miatt nyomasztotta őket. Kirkegaard torokszorongató Félelem és reszketése elbújhatott mögöttük.

Szégyenbélyegek című könyvemben néma betűkbe dermesztett monológjaikból ennek a vulkánkitörés-intenzitásnak már csak töredéke sejlik elő, de bennem ma is olyan eleven, mint amikor ott ültek velem a kopáran, siváran steril, hipermodern cellákban.

Mintegy tízévnyi tanárkodás után, friss szociológusi diplomámmal kutatóként kerültem az országos parancsnokságra, az ország majd minden börtönében megfordultam, és Bécsben kellett rádöbbenem, hogy az egyenruháság itthon milyen mélységesen átkoreografálta körülöttem a világot. Málladozni kezdett rendíthetetlennek hitt szociális érzékenységem. Pusztán attól, hogy ők mint bévésre néztek rám, és én is kezdtem bennük „csak rabokat” látni. Bécs értette meg velem, hogy itthon is emberek ülnek, akikkel, ha már egyszer bezártuk őket, törödni kell, ha még emberként szeretnénk kiengedni is őket!

Egy ideig próbálkoztam legalább valamit magvalósítani itthon a Bécsben tapasztaltakból, de bár a bv. élén európai szellemű parancsnok állt, és rendszeresen publikálhattam is, ám a szervezet egészétől olyan idegenek voltak akkor még azok a szerény indítványok is, amikkel a szabadulandók újrakezdesi esélyeinek a javítására kísérleteztem, hogy inkább megváltam a testülettől.

Csakhogy a küldetésem sehogy se akart megválni én tőlem. Társadalmi egyesülettel hét éve keresem meg-megcsillanó, majd újra kialakuló reménysugarak után eredve a járható utat. Eddig hiába.

A Barabbas Társaság jelenlegi célkitűzései

Hosszú évek mentek el, míg kikristályosodott, amire egyesületünk, a Barabbas Társaság, vállalkozni tud. Mivel a hosszú idejű szabadságvesztés okozza a legsúlyo-

sabb és legmaradandóbb börtönártalmakat, egy olyan távolságban vagy inkább közelségben lévő fegyházzal próbáltunk és fogunk is próbálni tartós együttműködést kialakítani, ahova finánciális apály idején saját zsebből is el tudunk járni.

Fő célunk a szabadulót a társadalomba minél mélyebben beágyazó reintegráció, vagyis hogy olyan életre készítsük fel, amit szerinte érdemes – a társadalom szerint pedig lehetséges – élnie.

Ezt olyan képzés és tréning jellegű csoportfoglalkozások révén látjuk elérhetőnek, melyeken önképzésre, kreatív elfoglaltságra indítanánk az elítélteket, és ezekben segítenék is őket. Egy intézmény számára ennek a tárgyi feltételeit akár össze is tudjuk koldulni. Ideálisak persze a piacképes végzettséget adó foglalkozások lennének, ilyenek azonban csak pályázatból finanszírozhatók.

A képzések már önmagukban is javítják a reszocializáció esélyét, a tréningek távolságtartó személytelensége pedig mintát kínál, hogy gondolják végig a problémáikat mások szemszögéből. Ha ki tudják gubancolni őket a lényegtelen és esetleges körülmények szövevényéből, feltárulhatnak a lehetséges megoldásaik is, amiben már segíteni is lehet nekik. A legjobb az lenne, ha itt meg is állhatnánk, mert a feltárult lehetőségeik valóra váltásának útját-módját már maguk is megtalálnák.

A legfontosabb azonban, hogy a foglalkozások résztvevői bármikor kérhetnek tőlünk egyéni gondozást, egyéni esetkezelést. Miután a foglalkozáson lehetőségünk lenne jobban megismerni őket, nagyobb az esélye, hogy egy valóban nekik való jövőn kezdünk el munkálkodni velük, és az egyesület kapcsolati hálóját igénybe véve a segítség is messzebb mehet, mint hogy majd segítünk nekik beadni a segélykérelmeket.

A munka sajátos természete

A Barabbas Társaság fogvatartottak körében végzendő munkájának egyszerre van egy piaci értelemben nehezen mérhető „karitatív”, vagy nevezzük inkább így: szívügy része, és egy széles értékhatárok között mozgó piaci értéket képviselő szakmai része.

A szívügy rész egyfajta lelki gondozás, emberi odafigyelés, egy folyamatos ajánlat, hogy szükség esetén lenne kivel megbeszélni azokat a problémákat, amikkel egyedül nem boldogulnak. Hisz a börtönt, és annak számtalan velejáróját nagyon nehéz feldolgozni. Még beszélni is csak olyannal lehet róla, akiről tudják, hogy érti, miről beszélnek, hogy nem ellenséges füllel hallgatja meg a gondolataikat, és megbízhatnak benne, mert nem forgatja ki, és nem fordítja ellenük, amit elmondanak neki. Lehet, hogy egyetlen jó időben kimondott szó lesz az, ami eldönti, a börtön utáni választáson melyikük merre indul. A lehetőséget viszont, hogy ezt az akár egyetlen jó szót ki lehessen mondani nekik, ki kell érdemelni. Mégpedig kölcsönösen!

Erre szolgál a piaci értéken is mérhető szakmai rész, amiben persze ugyancsak ott van a reszocializációs elem, a kedvezőbb helyzet a szabad életben a legális munkaerőpiacon. Az ez alatt nyújtott teljesítménye viszont kommunikációs eszköz is egyúttal, ami révén megalapozódhat a bizalom, és megfogalmazódhat az az akár egyetlen jó szó, amit talán már ki sem kell mondani.

Ezért a lehetőségéért nem kell még csak hálásnak sem lenniük, visszaadni pedig végképp csak valaki másnak lehet, egyszer, majd, talán, ha az alkalom és a lehetőség úgy hozza.

Nem mindenkinek magától értetődő, de ez is annak az „állampolgári szolidaritásnak” az egyik formája, amit naponta gyakorlunk országos katasztrófák esetén csak úgy, mint amikor nem bántjuk a kéregető hajléktalant a kellemetlen érzésünkért, hogy nem adtunk neki pénzt.

Az utóbbi időben sajnálatosan összekuszálódtak a tények és a hiedelmek a civil szférát illetően. Korábban olyan tiszteletreméltó tartalmak kötődtek hozzá, mint kiállítás, kurázi, karitativitás, önkéntesség, önzetlenség. Most az állami és pályázati pénzekre utazó nonprofitok némelyikének fekete és sötét-szürke gazdasági „ügyességei” ezek elé nyomakszanak, és a gyanú árnyát vetik azokra is, akiknek küldetéseikhez volt szükségük egy nonprofit szervezet alakítására, nem nonprofit szervezeteik alakításához egy „küldetésre”.

A karitatív és az üzleti szféra összekeveredése bizalomvesztéssel, csökkenő együttműködési hajlandósággal jár az ő potenciális partnereik körében is. Míg egy tisztán karitatív ügyben az emberek szívesen és önzetlenül segítenek, egy üzlet-gyanús ügyletben nem szívesen lenne balek senki.

Magunk is úgy tartottuk, hogy a szív és a piac egymást alapjukban kizáró dolgok, és bármiféle keveredésüktől külön-külön mindkettő hitelét veszti, „gyanús” lesz. Aki piaci irányultságú, úgy gondolja, hogy csak nyereszkeskedési szándékkal lejmolunk a szocio-pszicho-szolidarizálással, aki a lelki oldalra figyel, az viszont azon ütközik meg, hogy ha költségekről, számlákról kell tárgyalni. Pedig a képzés a gondozás teste, vivőanyaga, és ha nem párosul gondozással, könnyen csak egy még technikásabb, még hatékonyabb bűnöző lehet az eredménye! És ez még nem is csak az ő hibája!

A szabadulásra felkészítés technikusai hiába tudják a visszailleszkedés hivatalos menetrendjét, gyakorlati teendőinek minden csínja-bínját, ha a szabaduló nem képes az új életében elképzelni magát, és nem izmosodott meg benne erre a szándék. Márpedig bármilyen furcsának hangzik is, az új képzettség új lehetőségeket, új státust, új életformát is jelent odakint, és minden egyebet, ami ezzel jár. Akár teljesen új baráti kört is! Erre is fel kell készíteni a szabadulót. Ha netán bent végzi el az általánost, és itt szerez szakmát, tudatosítani kell benne a munkaerő-piaci megítélésében történt minőségi változást. Ha nem segítjük, hogy képes legyen ezt meghasonlás nélkül fel is vállalni, akkor nem sokat tettünk a (re)szocializációja érdekében!

Ennek a felkészítő munkának a során szükség szerint segíthetjük őket: megteremteni és/ vagy megőrizni testi és mentális egészségüket, feldolgozni a helyzetüket (azt is, amit elkövettek, de azt is, amit esetleg ellenük követtek el, hisz sokukat egész végig csak a bosszúállás vágya élteti odabent), szabadulás utáni életük minőségén javítani: tanulásra, alkotásra, bölcsülésre inspirálva őket elboldogolni a munka világában, ehhez korszerű ismeretekhez, módszerekhez juttatva őket.

Ez a felkészítés lassú, mélyre ható lelki munkát jelent az elitéltekkel, de főleg nekik önmagukon. A változás a rendszeres foglalkozási alkalmakon, illetve az azok kö-

zötti időszakban az önképzés, az alkotó munka által és során a segítő odafordulás hatására spontán zajlik.

Felbecsülhetetlen jelentősége van annak, ha van a hétvégén egy foglalkozás, ami miatt inkább nem gyógszerezi le magát valaki.

A pályázati forrás lehetőség és csapda

A Barabbas Társaság kis civil szervezet, sok „alvó” önkéntessel. Nincs egyetlen alkalmazottunk sem, mindegyikünk főállása mellett teszi, amire lehetősége van. Társadalmi egyesület is azért lettünk, mert ennek megalakításához nem kellett tőke.

Ehhez akkor is kell valamennyi pénz, ha magát a munkát, vagy ami hozzávalónk éppen van, ingyen adjuk. Sajnos, vagyonosak se vagyunk, ezért komolyabb anyagi ráfordítást igénylő vállalásokhoz nekünk is pályázati forrásokért kell folyamodnunk.

A pályázat viszonylag személytelen forrás, és megspórolja a támogatók személyes felkutatását. A pályázatírás speciális tudást, sajátos gondolkodásmódot igényel, amit vagy fáradtságos módon magunknak kell innen-onnan összecsipegetnünk, megkockáztatva, hogy túlhaladott, vagy nem megfelelő forrásokból dolgozunk. Van, hogy már magáért a pályázásért is pénzt kérnek, és a pályázat különösen sok pénzbe kerül akkor, ha szakértővel iratjuk. Ha viszont nincs pénzünk megírni, az nagyon sok időt és munkát emészt fel. Persze méregdrága tanfolyamokon a kezünkbe is adhatják a trendi anyagokat, ahol a biztos siker két tuti receptjét is megsűgják: vagy ott kell ülnie a „macinak”, azaz a sikerünkben anyagilag érdekeltté tett tagnak a bíráló bizottságban, vagy el kell érniük, hogy kifejezetten ránk írják ki a zsíros pályázatot. Ha e feltételek hiánya dacára is megpróbáljuk, a sikertelen pályázattal ugyanannyi munka és kiadás van, és még deprimáló is.

És ha mégis sikerülne „maci nélkül” nyerni, a kezdeti öröm egyúttal a tartós stressz kezdeté is. Miközben a megnyert támogatásból gyakran még az előleg kifizetése is csak a projekt végén történik meg, addig a „kedvezményezett” részéről a projekt végrehajtása szoros határidőkhöz kötött, a teljesítés csúszása komoly anyagi kockázattal jár.

Az együttműködés döccenői

A mi szempontunkból a büntetés-végrehajtással való együttműködésben legnagyobb gondként a párbeszédre való képtelenséget tapasztaltuk meg. Bizonyára szakmai ártalom, de úgy tűnik, hogy a bévé csak a kérelmet és az engedélyt, illetve az elutasítást ismeri. Ki kellene találnunk, hogy mit szeretne, elé kell tennünk, és ha nem találtuk el, akkor ír valamit, amiért „sajnos”... Valamit megbeszélni, azt nem lehet vele. De még akkor sem, ha megbeszéltük! Akivel beszélünk, aki intézkedik, és aki dönt, akár mind más-más személy is lehet, így előfordul, hogy a döntés és a megbeszéltek köszönő viszonyban sincsenek egymással.

Az is nagyon kellemetlen, hogy a problémákat azok érdemi elemzése helyett személycserékkel „oldják meg”. Ezzel rendre „béna kacsa” időszakok állnak elő, a vál-

tozások tovább gyűrűznek, váratlanul megváltoznak a kapcsolattartók, felborulnak a bejáratott ügymenetek.

Sajnos, ez az eljárási mód ránk, civilekre is érvényesnek tűnik. Ha valaki kitalálja, hogy valamiért nem tetszünk neki, mi is repülünk. És még szerencsénk van, ha indoklás nélkül, mert akkor legalább annak a – fogalmazzunk finoman – nyilvánvaló megalapozatlanságán nem kell bosszankodnunk! Hát ezzel az együttműködési móddal nekünk ez idáig még nem sikerült megbékélnünk.

Mindez azért rendkívül kellemetlen, mert egy-egy megnyert pályázat mögött nemcsak a pályázó szervezet rengeteg munkája van, hanem egy kinyilvánított társadalmi szándék is, és egy világos társadalmi megbízatás is az abban foglaltak teljesítésére. Ha a nehézkes hivatali ügyintézés, vagy egy személyi változás ellehetetleníti a munkát, azzal sok-sok jóindulatú ember fáradozásai, áldozatai és a megszerzett források is kárba vesznek.

Ha az egyik partner nem hajlandó vagy nem képes megbeszélni a másikkal egy futó projekttel kapcsolatban esetleg felmerült problémáit, ehelyett nemcsak szóbeli ígéreteit, de még a szerződésben rögzített megállapodásukat is felrúgja, az nemcsak partnerével szemben viselkedik elfogadhatatlanul, hanem sok-sok ember tetteiben is kinyilvánított szándékát, törekvéseit is semmibe veszi. És ez nagyon nehezen kommunikálható a többi érintettel.

A civil partner, nem beosztott

Civil szervezetnek lenni elég megterhelő dolog. Már maga az „intézményesülés” is egy sor folyamatos adminisztrációs kötelezettséggel és anyagi teherrel is jár. Olyan ez, mint Karinthy Cirkusza. Ahhoz, hogy telessünk valamit a szerintünk fontos társadalmi ügyért, egy sereg olyan dolgon kell átrágni magunkat, amitől még a hátunk is libabőrös lesz. Nem azért vállalkozunk rá, hogy utána meg törvénytelenégeket kövessünk el, vagy bárkit veszélybe sodorjunk. Segíteni szeretnénk. Jó lenne, ha a börtön világosan meg tudná velünk beszélni, hogy milyen feltételek, körülmények és biztonsági előírások mellett tehetjük, amit tudunk, és azon túl hagyná, hogy tegyük. A mi egyesületünknek majd minden tagja többdiplomás. Nem gondolom, hogy bármiféle kockázattal járna az intézetre vagy bárkire nézve, ha tanítunk, vagy akár csak beszélgetünk odabent.

Természetesen nem fogjuk be a fogvatartott száját, ha ezért-azért méltatlankodik, de ő is nagyon jól tudja, hogy amit mond, az köztünk marad, tehát annyi, mintha nem mondta volna. A gőz kimegy, és aztán már arra tud koncentrálni, amiért jöttünk, hogy a jövőjével foglalkozunk. Persze az eredményességre nincs garancia, de akár már azzal is mindnyájan jobban járunk, ha a foglalkozások hatására a kriminális potenciál csökken, és a rablógyilkosból „csak” trükkös betörő lesz, a trükkös betörőből „csak” csaló, a csalóból „csak” szélhámos, a szélhámosból meg „csak” simlis.

Az, hogy a rab mellett állunk, nem jelenti azt, hogy szemben állunk a bévével. Mi, civilek a leendő szabad emberhez megyünk be a börtönbe, nem azért, hogy a börtön „titkait kutassuk”, vagy megreformáljuk azt! Legtöbbünknek szakmai tapasztalatból

különbén is van már fogalmunk a magyar börtönélet mindennapjairól. Nem félünk odabent, és leginkább az nyugtatna meg bennünket, ha nem kéne a felügyeletnek se aggódnia miattunk. A magam részéről akár egy olyan nyilatkozatot is aláírnék, hogy egy esetleges esemény előadódásakor ugyanúgy kezeljenek, mint bárki mást.

Nem arról van itt szó, hogy a “bűnözőket pátyolgatjuk, a tisztességesekkel meg nem törődik senki”! Ha nem segítünk egy “megtévedt” embernek a ballépését helyrehozni, még az is kidobott pénz, amit a megbüntetésére költöttünk! És jelenleg nem segítünk! Pedig nekünk is érdekünk, hogy segítségre leljenek, hisz minél többünket taszítjuk le a görbe utakra, annál bizonytalanabban járhatunk az egyenesen is!

Büntetés-végrehajtási szociális gondozókra lenne szükség

A civilek fő támasza a börtönben a szociális szolgálat (munka) lenne. Meg is lennének rá a státusok! A szocializmusban a bűnözést pedagógiai problémaként kellett kezelni. Ez az elv levitézlett ugyan, de a feladatra létesült státuszok túlélték létrehívó ideológiájukat, és jellegüket veszítve belesimultak az intézményrendszerbe. A börtönökben a „nevelő” tiszték és a “szociális előadók” őrzési és adminisztrációs teendőik bokra mellett ma is válhatnak ugyan pár emberi szót a rászorulóval, de érdemben nem tudnak neki segíteni. Szociális ügyekben tájékozatlanok, nem rendelkeznek aktuális információkkal. Ráadásul ők is be vannak zárva, testi valójukban is, de főleg kommunikációs lehetőségeik tekintetében.

Hogy jobb lenne-e nekik a **szociális szolgálat keretében**, döntsék el az osztrákok példáján: Ausztriában külön igazságügyi minisztériumi szakterület a börtönben lévők és a szabadultak szociális gondozása, segítségük a körülményeikhez alkalmazkodásban és a törvények betartásában. A munkát szakképzett szociális munkások, gondozottjikkal együttműködve végzik, nem pedig értük, pláne meg nem ellenük. Közvetlenül az intézetvezetőnek vannak alárendelve, akinek biztosítania kell, hogy tevékenységüket csak magasabb büntetés-végrehajtási érdekből korlátozhassák.

Az osztrák büntetés-végrehajtási szociális gondozóknak a hozzájuk forduló fogvatartott családjával is törődniük kell. Ehhez rugalmas munkaidejük van, kijárhatnak ügyeket intézni. Munkaközösséget alkotnak, és rendszeres team-megbeszéléseiken dolgozzák fel egyéni és/vagy közös problémáikat. Csak azzal kell foglalkozniuk, aki kéri, nem kell feljegyzéseket készíteniük, nem kötelezhető, hogy bárkinek is beszámoljanak a négy szemközt elhangzottakról, azokra harmadik személy előtt nem is hivatkozhatnak, hacsak ezt a másik külön nem kéri.

Ausztriában a szabadulás utáni gondozás az ország egész területét lefedő utógondozói irodahálózaton keresztül zajlik, az önkéntes utógondozók is használhatják azt adminisztrációs ügyeik, telefonjaik lebonyolítására, találkozóhelyül, de akár a gondozás színhelyeként is.

Az élet holtig tartó tanulás, egy büntetőeljárás pedig kemény lecke

Az élet mindenki számára halálig tartó tanulási folyamat, egy bűncselekmény pedig minden abban érintett számára különösen tanulságos életesemény. A büntetőeljá-

rás, a bírósági procedúra már maga is felkavaró élmény. Sok elkövető csupán ennek hatására is megváltozik. Nekik már a vétkeességük kimondása is elegendő büntetés lenne, és még annyi időre is fölösleges őket bezárni, amennyire muszáj!

A civileknek azért kell bejárniuk a börtönökbe, hogy kéznél legyenek, ha szükség van rájuk, és azért kell kéznél lenniük, hogy rá lehessen döbbedni, hogy rájuk van szükség. Hogy pusztán jelenlétükkel is bizonyíthatassák: van palló átkelni a fölött az iradatlan alatt mélység fölött, amit egy érzékenyebb rab megnyílni lát maga előtt!

Aki pedig a börtönben ül, mert bebizonyult számunkra, hogy korábbi élethelyzete bűnös dolgokra kényszeríti, de a büntetés után visszadobjuk ugyanoda, anélkül, hogy segítenénk neki változtatni a helyzetén, pedig most már tudjuk, hogy az bűnös dolgokra kényszeríti, akkor mi magunk is bűnrészesek vagyunk az ellenünk ezután elkövetendő büntetteiben! **Ne legyünk!**

A magyar börtönügy arcképcsarnoka

„Maiorum gloria posteris lumen est.”
„Az elődök dicsősége fény az utódok számára.”

A magyar börtönügy történetén végigtekintve számos nagy alakot, egyéniséget tudunk felmutatni – legyenek azok az elmélet, a gyakorlat, vagy egyszerre mindkét terület szakemberei –, de életútjukat, munkásságukat vajon jelentőségüknek megfelelően ismerjük-e? A kérdésre egyértelmű „nem”-mel válaszolhatunk. A Börtönügyi Szemle a jelen számban indított, *A magyar börtönügy arcképcsarnoka* című sorozatával kívánja orvosolni a fenti hiányosságot – bízva az olvasók érdeklődésében.

Tauffer Emil (1845-1891)

Tauffer Emil a magyar börtönügy kiemelkedő képviselője, aki szakirodalmi tevékenységével, elméleti és gyakorlati munkásságával, tudományos értékek mentén alakította a XIX. század végi büntetőjogi gondolkodást. Fiatalon elkötelezte magát a börtönügy mellett, melynek szemléletes bizonyítékául szolgál, hogy mint joghallgató, saját költségén felkereste és tanulmányozta a történelmi Magyarország börtöneit. Jogi tanulmányai végéhez közeledve már európai műveltségű és nagy elméleti tudásanyaggal rendelkező szakemberként vett részt a szakmai-tudományos közéletben. 1867-ben Pulszky Ágosttal közösen elkészítették „*A börtönügy múltja, elmélete és jelen állása*” című korszakos jelentőségű munkájukat, áttekintő képet adva a korabeli börtönügyi szaktudományról. A tanulmány elévülhetetlen érdeme, hogy kiindulópontként szolgált a későbbi börtönügyi kutatásokhoz és modernizációs folyamatokhoz. Munkássága során hosszabb ideig foglalkozott az elítéltek oktatásával összefüggő kérdésekkel, ezzel kapcsolatos előremutató véleményét 1874-ben publikálta „*A tanítás a fegyházakban*” címen.

Tauffer Emil az 1870-es évek közepén hosszabb európai tanulmányutat tett, mely eredményeképpen az igazságügyi kormányzat felkérte Horvátország és Bosznia börtönügyének rendezésére, melyet mintaszerűen, európai színvonalon valósított meg. 1880-ból származnak „*A szabadságvesztés büntetés különféle nemeinek végrehajtása és a pénzbüntetés*” valamint a német nyelven íródott „*A horvát büntetőtörvény javaslata*” című munkái. „*A progresszív büntetés-végrehajtás sikerei*” és a „*Megjegyzések a szabadságvesztés-büntetés végrehajtásáról szóló törvényjavaslathoz*” című publikációi 1883-ban jelentek meg. Elméleti tudását a gyakorlatban is kamatoztatta, mert az 1884-től az illavai a lipótvári és a lepoglavai börtönök igazgatói teendőit látta el, szakmai irányításával épült meg a zsenicai fegyház.

Utolsó tanulmánya 1891-ben jelent meg a Jogtudományi Közlönyben „*Rendszertkérdések a börtönreform körül*” címen. A folyamatos és kimerítő munka megrendítette Tauffer Emil egészségi állapotát, melynek következtében utolsó szolgálati helyén, a boszniai Zsenicán, mindössze 46 évesen hunyt el.

Halála után egy évvel, földi maradványait a budapesti Fiumei úti temetőbe szállították, majd 1929-ben, a sírkert védettséget élvező 34/1-es parcellájába helyezték át, ahol feleségével, Török Ilonával együtt talált végső nyugalomra. Szakmai elkötelezettségének, valamint eszmei hagyatékának köszönhetően központi helyet foglal el a magyar börtönügy történetében, ezért napjainkban nagy elődünként tiszteljük és tekintünk munkásságára.

Tauffer Emil emlékének megőrzése érdekében, illetve munkásságának és a börtönügy területén betöltött kiemelkedő szerepének elismeréseképpen a Magyar Köztársaság igazságügy minisztere a 14/1993. (IX. 21.) IM. rendelettel megalapította a Tauffer Emil-díjat, mely az október 23-i nemzeti ünnep alkalmával adományozható a Büntetés-végrehajtási Szervezet azon tagjai részére, akik tevékenységükkel magas szakmai vagy tudományos eredményt értek el.

A Rendőrtisztviseli Főiskola Büntetés-végrehajtási Tanszékének egyik tantermét Tauffer Emilről nevezték el. A 2007 májusában megtartott ünnepségen a névadó leszármazottai is részt vettek.

Pallo József

Jancsák Ramóna

A gyermekek/fiatalkorúak helyzete a büntető igazságszolgáltatásban

2006 októberében jelent meg a King's College London börtönüggyekkel foglalkozó központja, az International Center of Prison Studies (ICPS) tanulmánya *Gyermekek a börtönben (Children in Prison)* címmel, amely a gyermekek és a fiatalkorúak helyzetét mutatja be a büntető igazságszolgáltatásban, illetve a büntetések végrehajtása során.

E tanulmány az ICPS 14. számú útmutatója (a továbbiakban: Útmutató), melynek célja az, hogy a börtönreform-programok fejlesztése, illetve kivitelezése során hasznos tanácsokat, alternatívákat adjon az e területen dolgozók, illetve a téma iránt érdeklődő szakemberek számára. Az útmutatások minden esetben összhangban állnak a nemzetközi emberjogi egyezményekkel, különféle kulturális és politikai környezetben is alkalmazhatók, továbbá olyan javaslatokat kínálnak, melyek nagy valószínűséggel megvalósíthatók különféle szociális és gazdasági helyzetekben is. Mindamelllett, hogy nem igényelnek jelentős erőforrásokat, szem előtt tartják a büntető igazságszolgáltatási rendszerek realitásait.

Az Útmutató először röviden összefoglalja a törvénnyel összeütközésbe került gyermekek/fiatalkorúak helyzetét, ezt követően kísérletet tesz a fiatal bűnelkövetőkkel kapcsolatos problémakör több fontos részletének kifejtésére. (Fontos megjegyezni, hogy míg az Útmutatóban a 18. év alatti fiatalokra a „gyermek” kifejezés vonatkozik, addig jelen dolgozat a korosztály megnevezésére a „gyermek” és a „fiatalkorú” kifejezéseket egyaránt – gyakran szinonimaként – használja.)

Összefoglalás

– Az ENSZ egyezménye a gyermekek jogairól (Convention on the Rights of the Child) definíciója a 18 éven aluli személyeket gyermekeknek tekinti.

– A törvénnyel összeütközésbe került gyermekeket/fiatalkorúakat a világ számos országában nyomorúságos körülményekkel rendelkező javítóintézetekbe vagy börtönökbe zárják.

– A nemzetközi emberjogi egyezmények előírják, hogy a gyermekekre/fiatalkorúakra a felnőttekétől eltérő rendszer vonatkozzon, őket külön kell fogva tartani, a letöltendő büntetés a legutolsó eszközt jelentse, a lehető legrövidebb ideig tartson, illetve, hogy a különféle büntetési megoldások mindig a fiatalkorúak érdekeihez alkalmazkodjanak.

– A gyermekek/fiatalkorúak intézeteinek/intézményeinek minden esetben elsődlegesen nevelési céllal kell működniük.

– Jogszabályi reformok szükségesek, hogy a nemzeti törvények minden esetben összhangban álljanak a nemzetközi egyezményekkel, illetve hogy a fiatal bűnelkövetők számára különálló igazságszolgáltatási rendszer működjön.

– A törvénnyel összeütközésbe került gyermekek/fiatalkorúak védelmében a következő típusú erőfeszítéseket tehetjük: a letartóztatás utáni kiváltásuk a rendőrségről, az elítélt fiatalok számára alternatív elhelyezés biztosítása, a letartóztatási, fogvatartási helyszínek körülményeinek javítása, illetve jogi védelem elrendelése a bírósági tárgyalások alkalmával.

A gyermekek/fiatalkorúak és az igazságszolgáltatás

A törvénnyel összeütközésbe került fiatalok a világ számos pontján durva és erőszakos bánásmódtól szenvednek. A rendőrségi fogdában felnőttekkel együtt tartják őket fogva, a bíróságra jogi védelem nélkül kerülnek, elítélik, börtönbe, korrekciós központba küldik őket, ahol a körülmények gyakran embertelenekek, megalázóak és veszélyesek is számukra.

A gyermekeket/fiatalkorúakat gyakran büntethetőségi korhatáruk elérése előtt is börtönben, rendőrségi fogdában vagy egyéb hasonló intézményben tartják fogva. Sok esetben a koruk sem beazonosítható, mert semmilyen személyazonossági okmánnyal nem rendelkeznek.

Marie Wenham 2004-es tanulmányában (*An outside chance: street children and juvenile justice – an international perspective*) úgy véli, hogy az utcán élő fiatalkorúak nagy valószínűséggel kerülnek összeütközésbe az igazságszolgáltatással, a diszkrimináció és a túlélésre kényszerítő körülmények miatt, függetlenül attól, hogy egyáltalán elkövettek-e bűncselekményt vagy sem. Az elavult szabályozásnak köszönhetően enyhe (gyakran „túlélési”) bűncselekményekért, mint például lopás, visszaélés, koldulás vagy csavargás miatt tartóztatják le őket, majd igen súlyos büntetéseket is kaphatnak.

Számos országban a gyermekek/fiatalkorúak a felnőttek számára fenntartott börtönökben töltik büntetésüket, vagy a börtön olyan szárnyában, ahová a felnőtt elítéltek is beléphetnek. Az ilyen szituációk a gyermekek/fiatalkorúak számára a szexuális zaklatás kockázatát jelentik. Néhány országban bevett szokás, hogy a tinédzser fiúk alvószobájába egy idősebb férfi elítéltet helyeznek el, olyan megfontolásból, hogy az felügyeletet, útmutatást és támogatást jelenthet számukra. Elfogadhatatlannak minősül az a gyakorlat, melyben az egyik elítélt felügyeletet gyakorolhat egy másik felett; továbbá a visszaélés veszélye ilyen esetekben igen komolyan tekinthető.

Sajnos még a gazdag országok büntető igazságszolgáltatási rendszereiben is találunk olyan elemeket, amelyek ellentmondásban állnak a nemzetközi emberjogi egyezményekkel. Olyan intézetekben/intézményekben tartják fogva a gyermekeket/fiatalkorúakat, melyek sokkal inkább büntető, mint rehabilitációs jellegűek, és a fogvatartottak súlyos mentálhigiénés problémáira sem biztosítanak kezelést.

Matthew Mosk tanulmánya (*Juveniles in Maryland Jail Imperiled*) szerint a Baltimore City Fiatalkorúak Büntetőintézetében – az intézet megnyitásától számított után egy éven belül – végzett független vizsgálat kimutatta: a bentlakó 106 fiatalkorú életveszélyes, biztonsági és egészségügyi kockázatot jelentő körülmények között él. A feltárt körülmények rendkívüli mértékben hasonlítotnak Maryland állam két ré-

gebbi fiatalok büntetőintézetéhez. Az Egyesült Államok Igazságügyi Minisztériuma 2004 áprilisában figyelmeztette Maryland államot, hogy a vizsgált intézetek a legalacsonyabb büntetés-végrehajtási szabványnak sem felelnek meg, illetve a fogvatartottak alapvető jogai sem teljesülhetnek.

Világszerte tapasztalható, hogy a társadalom legszegényebb rétegeiből származó fiatalok – különböző cselekmények miatt – rendkívül nagy arányban kerülnek szembe a büntető igazságszolgáltatással. A fiatalok büntetésintézetekben, a rehabilitációs központokban és a gyermekotthonokban található a társadalom leghátrányosabb helyzetű fiataljai, és a rendszerek igen kevés, vagy semmiféle védelmet nem biztosítanak számukra a kegyetlen bánásmód és az erőszak ellen. Sok felnőtt elítélt már megjárta javítóintézeteket és a fiatalok büntetésintézetét, a fiatalok intézetében töltött idő gyakran csak a kezdete egy büntetésintézetek között leélt életnek.

Az Amnesty International egyik 2001-es jelentése a dél-amerikai viszonyról szól. A tanulmány – többek között – arról számol be, hogy a Paraguay fővárosában, Asunciónban található Panchito Lopez Fiatalok Büntetésintézete a tűz martalékává vált. A tűz az elítéltek ellenállása során gyulladt ki, amikor egy társuk miatt tiltakoztak, akit egy börtönőr lelőtt. (Nem az első eset volt, hogy a fiatalok tüzet gyújtottak tiltakozásul az őket sújtó bánásmód ellen.) A 2001. július 25-én történt tüzeset idején az intézet 240 fiatal lakója 80 férőhelyre volt összehúzóva. Legnagyobb részüket el sem ítélték még bűncselekményükért, csak vizsgálati fogságban voltak. Közülük sokan hónapokat, akár éveket is vártak a bírósági tárgyalásra a mocskos és hihetetlenül túlzsúfolt cellájukban, amelyben többnyire illemhely és tisztálkodási lehetőség nem volt. Néhány zárkában egy ágyra három fő jutott, és a hőmérséklet akár hetekig is 40 fok feletti volt.

Meglehetősen kevés büntető igazságszolgáltatási rendszer felel meg a fiatalok vonatkozó nemzetközi törvények előírásainak. Az ENSZ Gyermekjogi Egyezménye (Convention on the Rights of the Child) meghatározása a 18 év alatt személyt gyermeknek tekint (kivéve, ha a nemzeti jogi meghatározás eltér ettől). Ez alapján minden 18 év alatti személyre vonatkozik az egyezményben előírt védelem, és ez a védelem kiterjed azokra is, akiket bűncselekménnyel vádolnak, emiatt elítéltek vagy büntetésintézetükbe tartóztatottak. A nemzetközi egyezmények legfőbb irányelve, hogy a gyermeket/ fiatalokat nem szabad büntetésintézetbe tartóztatni, kivéve, ha egyáltalán nem létezik más megoldás, és fogva tartásuknak a lehető legrövidebb ideig kell tartania. A Gyermekjogi Egyezményen felül más ENSZ irányelvek is taglalják a büntető igazságszolgáltatási rendszerbe kerülő fiatalok bánásmódjának részleteit, illetve nyíltan kimondják, hogy a letöltendő szabadságvesztés kizárólag a legutolsó megoldásként jöhet szóba.

Az ENSZ Minimum Szabályainak 13. pontja kimondja hogy „(1) Az előzetes tartóztatás kizárólag indokolt esetben és a lehető legrövidebb ideig alkalmazható; (2) Ahol csak lehetséges, az előzetes tartóztatást ki kell váltani alternatív megoldással, mint például családban vagy nevelőintézetben történő intenzív elhelyezéssel, felügyelettel.”

Az UNICEF 2004-es becslése szerint több mint egymillióra tehető a letöltendő szabadságvesztésre ítélt gyermekek/ fiatalok száma világszerte.

A fiatalokat fiatalokként kell kezelni

A nemzetközi egyezmények azt is egyértelműen kinyilatkoztatják, hogy a büntetőeljárás alatt álló fiatalok eljárási folyamataiban a „gyermek” státusz mindenképpen a korosztály sebezhető mivoltát hivatott megvédeni. A gyermekekre/fiatalkorúakra vonatkozó igazságszolgáltatási rendszerben az adott fiatal korára és sebezhetőségére különös figyelmet kell szentelni – a folyamat minden egyes lépésében. A döntéshozatalkor minden esetben a fiatal érdekét, nevelését kell szem előtt tartani. A fiatalkorúak intézeteinek/intézményeinek nevelő és reformáló célzatúnak, nem pedig büntető jellegűnek kell lenniük. Mindezek ellenére néhány országban az előzetes letartóztatásban álló fiatalkorúak körülményei megegyeznek a felnőttekéivel, ügyészi döntés alapján nem fogadhatnak látogatókat, és hónapokat is tölthetnek előzetesben a bírósági tárgyalás megkezdéséig.

Az ICPS 2004-es missziós tanulmánya a szudáni fiatalkorú bűnelkövetők előzetes letartóztatását vizsgálta. A jelentés szerint a gyakorlatot a következők jellemezték:

- erőszakos eljárás a letartóztatáskor és őrizetbe vételkor, embertelen eljárás a nyomozás során, például kínvallatás a beismerő vallomásért;
- a letartóztatáskor nem mindig hangzik el, hogy a fiataloknak joguk van jogi védelmükhöz, illetve a szegények számára igen nehéz ügyvédet szerezni;
- késedelemmel tájékoztatják a fiatalokat és a szülőket a látogatás tilalmáról. Gyakran a bírósági tárgyalásig hosszú idő telik el, eközben a gyermek/fiatalkorú felnőttekkel van összezárván, nincs lehetősége tanulásra, egészségügyi ellátásra, megfelelő étkezésre. Igen kicsi, szűkös, sötét cellák és embertelen körülmények.

A büntetőjogi felelősség korhatára

A büntetőjogi felelősség alsó korhatára az a kor, amely fölött az egyén a cselekedetiért büntető felelősségre vonható, illetve, ha bűnösnek találták, a törvény szerint kiszabott büntetésben részesül. Országoként nagymértékben eltérő a gyakorlat azon életév betöltésére vonatkozóan, melytől büntetőjogilag felelősségre vonhatóak a fiatalok. A büntetőjogi felelősségre vonhatóság legalsó határa, néhány, 10 millió vagy a feletti 18 évnél fiatalabb gyermeket számláló országban:

Banglades 7	Indonézia 8	Korea 12	Japán 14
India 7	Skócia 8	Marokkó 12	Oroszország 14
Nigéria 7	Irán** 9	Algéria 13	Vietnám 14
Pakisztán 7	Fülöp-szigetek 9	Franciaország 13	Egyiptom 15
Dél-Afrika 7	Anglia 10	Kína 14	Argentína 16
Thaiföld 7	Ukrajna 10	Németország 14	Brazília*** 18
USA* 7	Törökország 11	Olaszország 14	

* Az adott állam határozza meg, de a legtöbb szövetségi államban 7 év.

** Lányok számára 9, fiúk számára 15 év.

*** A büntetőjogi felelősség hivatalos korhatára, viszont a gyermek bűnelkövetőre 12 éves kortól már a fiatalkorúak szabályozása vonatkozik.

A büntetőjogi felelősség korhatárának emelése olyan reformnak tekintendő, mely a gyermekeket/fiatalkorúakat kiemeli a büntetőjog és a végrehajtás területéről, és a problémákkal küszködő fiatalokat a megfelelő szociális vagy gyermekjóléti intézmények felé irányítja.

A Pekingi Szabályok 4.1 pontja szerint: „A büntetőjogi felelősség korhatárának ifjúságvédelmi koncepcióját felismerő büntetőjogi rendszerekben az alsó korhatárt nem szabad túl alacsonyra szabni – az érzelmi, intellektuális és mentális fejlettség szempontjai miatt.”

A magasabb büntető felelősségi korhatárt (14–18 év) alkalmazó országok nem szükségszerűen bánnak jobban a törvénnyel összeütközésbe került fiatalokkal, vagy tisztelik jobban az emberi jogokat, mint az alacsonyabb korhatárral (például 8-10 év) rendelkező államok. Ezekben az országokban a törvényszegő fiatalokat általában a gyermekjóléti rendszer fogadja be a büntető igazságszolgáltatás helyett, viszont itt is fennáll a veszélye, hogy a törődést és védelmet igénylő gyermekeket az otthonuktól elszakítják vagy a kapcsolataikat korlátozzák. Ilyen esetekben az erőszakos vagy embertelen bánásmód veszélye ugyanúgy fennáll.

A fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatásának különválasztása

A fiatalkorúakkal, a felnőttektől eltérő rendszerben kell foglalkozni. A különálló rendszer azért szükséges, mert a fiatalok:

- nem valószínű, hogy megértik a jogi és bírósági eljárásokat, a büntetések kiszabását;
- különleges védelemre szorulnak a sebezhetőségük miatt;
- nem érzik a személyes felelősvállalás szükségességét a cselekedeteikért;
- inkább rehabilitációs, mint a büntetésre irányuló eljárás szükséges számukra.

A fiatalkorúak számára különleges intézkedések szükségesek a letartóztatáskor és a rendőrségen is. Kívánatos, hogy a kihallgatás során a szülők vagy más felnőtt segítők is jelen legyenek. Amennyiben a fiatalkorút bíróság elé állítják, a bíróságnak külön fiatalkorú vagy gyermekvédelmi részleggel kell rendelkeznie szakirányú bírákkal, illetve biztosítani szükséges a gyermek jogát, hogy a jogi képviselőt kaphassanak.

Emilia Mugnai írásában (Serves you right! Playing populist politics with children who kill. 2001.) felidézi azt az esetet, amikor az EU Bírósága megállapította, hogy az Egyesült Királyság megsértette az Emberi Jogok Európai Egyezményét (nevezetesen a megfelelő bírósági tárgyaláshoz való jog pontját), mivel Thompson és Venables (mindkettő 11 éves) vádlott a felnőtt bíróságon és a hozzá kapcsolódó felnőtt jogi eljárásban kapott ítéletet.

A fiatalkorúakat fogva tartó intézeteknek, intézményeknek lehetőleg minél kevésbé szabad a börtönökre hasonlítaniuk. Minden nemzetközi egyezmény kimondja, hogy az ilyen intézetek, intézmények elsődleges célja a nevelés és oktatás, továbbá a fiatalkorúak bűnözésmentes életre való felkészítése. Figyelembe kell venni az adott fiatal életkorát, illetve a bűnözői hajlamát, mely esetlegesen arra készíti, hogy

felnőtt korában is bűnöző életet éljen. A külvilággal való kapcsolattartásra nagy gondot kell fordítani, illetve erre a fiatalokat ösztönözni kell. A fogva tartás alatt szerzett iskolai bizonyítványon nem szabad feltüntetni, hogy azt büntetőintézet állította ki.

Brian Woods és Kate Blewett 2001-es dokumentumfilmje (Kids behind bars) pozitív példaként említi az ankarai fiatalokorúak börtönét: „Egyből szembeötlő: nincsen tekintélyt parancsoló főkapu, nincsenek magas falak a tetejükön szögesdróttal, és a dolgozók sem járnak hatalmas kulcsesomókkal. Ha egy fiatalokorú igazán meg akar szökni, nem túl sok minden tartóztatja fel. A fogvatartottak fele egyébként is mindennap kijár az intézetből, vagy a helyi iskolákba tanulni, vagy környékbeli munkahelyekre dolgozni.” Ha a szökés mellett döntenének, kedvezményeiket elvesztve zárt intézetbe kerülnének. Az ott szabadságvesztésüket töltő fiúk legtöbb esetben súlyos bűncselekmény, gyilkosság vagy nemi erőszak miatt vannak – jellemzően öt évnél hosszabb időre – elítélve.

A visszaélések megelőzése érdekében biztosítani kell az ügyészi felügyelet, az ügyvédek, a gyermekvédő egyesületek és az emberjogi szervezetek szabad bejárását a fiatalokorúak intézeteibe, a fiatalokorúak adat- és titokvédelemhez való jogának szem előtt tartásával.

A büntető igazságszolgáltatási rendszerbe kerülés megelőzése

Sok ország gyakorlatában megfigyelhető az a gyakorlat, hogy arra törekednek: minél több gyermek/fiatalkorú elkerülhesse a büntető igazságszolgáltatási rendszerbe jutást, és a kezelésükre sokkal alkalmasabb gyermekjóléti intézmények felé irányítsák útjukat. Az elterelés már a fiatalok letartóztatásakor, amikor a rendőrségre viszik őket, megkezdődhet. Ebben a szakaszban szociális munkások vagy gyermekjóléti szervezetek önkéntesei segítenek a rendőrségnek a családtagok vagy a gyermek problémájának kezelésére képes szervezet felkutatásában. Számos országban létezik ilyen elterelési program, ami a rendőrség teljes együttműködésével zajlik és különböző eljárás módokból áll.

Nicolien Jacobs-du Preez tanulmánya (The application of the United Nations Standard Minimum Rules on Juvenile Justice in an African context. 2001.) azt bizonyítja, hogy a fiatalokorúakra vonatkozó a Minimum Szabályok Afrikában is érvényesülhetnek. Példának Namíbiát hozza fel, amely 1990-ben ratifikálta a Gyermekjogok Egyetemes Egyezményét. 1994-ben egy igazságügyi fórum alapult meg a törvénnyel összeütközésbe került fiatalok helyzetének kezelésére. A szervezet tagjai minisztériumokból, civil szervezetekből és önkéntes jelentkezőkből álltak. A szervezet kísérleti programja a tárgyalás előtti elterelési folyamatok bevezetése volt, a fiatalokorúak bebörtönzésének csökkentése céljával. A program másik fő rendeltetése a gyermekek elkülönítése a felnőttektől a rendőrségi fogdáknak további célja, pedig az előzetesből való elterelés felgyorsítása, és a fiatalokorúnak a családjához illetve felügyelőhöz küldése.

A fiatalokorúak szabadon bocsátásának folyamata is igen fontos terület függetlenül attól, hogy előzetes letartóztatás vagy kiszabott büntetés alatt állnak. Ezen a te-

rületen jogi szaktudás szükséges, hogy a bíróságot meggyőzzük: a gyermeket/fiatalkorút engedjék szabadon az előzetesből, vagy hogy ne kapjon letöltendő szabadságvesztést.

Az UNICEF 2004-es jelentése szerint „A Kambodzsi Börtön Társaság gyermekvédelmi egysége által nyújtott jogi segítségnyújtással sikerült több fiatalkorút is felmenteni vagy kiszabadítani a letartóztatásból, és több szolgáltatás – többek között az oktatás is – elérhetővé vált számukra.”

A fiatalkorúak büntetőintézetbe kerülésének alternatívái

Az, hogy a fiatalkorúak elkerüljék a büntetés-végrehajtási intézetbe jutást, sajnos nem minden esetben mutatkozik áldásosnak. A nevelési, egészségügyi vagy gyermekjóléti intézmények a fiatalkorúak igényeit és problémáit jobban képesek kezelni. Néhány igazságügyi rendszerben már egészen fiatalokkal szemben is komoly büntetéseket szabnak ki, ezért szükséges az intézetek számára alternatív megoldások kilátásba helyezése. Fiatalkorúak esetén alkalmazott alternatívák lehetnek:

- különböző típusú felügyelet gyakorlása szociális munkások, nevelőtisztek, vagy a helyi közösség kijelöltjei által;
- a helyi közösség számára végzendő társadalmi munka, bocsánatkérés az áldozatoktól, azok valamilyen típusú kárpótlás az áldozatok számára.

Léteznek olyan igazságszolgáltatási rendszerek, ahol már sikerült alkalmazni olyan módszereket, amelyek segítenek a törvénnyel összeütközésbe került fiatalkorúakra vonatkozó büntetési rendszerek hátrányainak leküzdésében.

A BBC Crime Site, Crime Fighters: Justice, the Children’s Hearing. 2003. ismerteteli szerint Skócia egyedülálló módon képes kezelni a fiatalkorú elkövetőket. A fiatalkorúakat nem büntetendő bűnözőkként kezelik, hanem olyan problémákkal küszködő fiatalemberekként, akiken – és akik problémáin segíteni lehet egész család bevonásával. Együtt kell megjeleníteniük egy megbeszélésen, ahol három hivatalos személy van jelen, az ügyvezető ifjúsági bizottság. A bizottság tagjai képzett jogi szakemberek, akik az ifjúságvédelmi munkát önkéntes alapon vállalják.

Mindamellett, elsődleges szempont az, hogy minél kevesebb fiatalkorú kapjon letöltendő szabadságvesztést, fontos a fiatalkorúak számára fenntartott börtönök fejlesztése is. A fogvatartási körülmények fejlesztésére a következő lehetőségek állnak:

- a fiatalkorú és felnőtt elítéltek elkülönítése, gondoskodás a biztonságukról, új börtön szárny kialakítása, vagy a már létező szárny átalakítása „gyermekbarát” környezetté, a felnőtt elítéltek belépésének megakadályozása;
- nevelő személyzet, akik segítenek a fiataloknak a problémáik megoldásában, és felkészítik őket a külvilági életre,
- olyan személyzet, aki képes a megfelelő szintű oktatás és nevelés megvalósítására, és a kapcsolatteremtés elősegítésére a külvilággal,
- olyan rendszerek kialakítása, melyek lehetővé teszik a fiatalkorúak kapcsolat-tartását a családjukkal, illetve segítséget nyújtanak a családnak a fiatalkorú hazakerülésének felkészülésére.

KITEKINTÉS

Az UNICEF adatai szerint a következő jóléti tevékenységek léteznek a teheráni Fiatalokorúak Korrekciós és Rehabilitációs Központja szervezésében:

- kirándulások szervezése erdőkbé, tengerpartra, hegyvidékbe, történelmi helyszínekre és régi háborús övezetekbe országszerte,
- külsősök és elítéltek közötti atlétikai versenyek szervezése az intézményen kívül, az egészséges verseny és pozitív attitűd fejlesztése érdekében,
- más intézmények, mint például uszodák, edzőtermek, mozik, parkok, boltok látogatásának engedélyezése.

Az olyan országokban, ahol a gyermek/ fiatalokorú bűnelkövetőkre a felnőttekével megegyező jogrendszer vonatkozik, a nemzetközi törvényi előírások és emberjogi egyezmények követelményei szerint különálló jogszabályokat kell megalkotni. A jogi kereteket is meg kell alapozni, melyek biztosítják a fiatalokorúak jogi védelmét az egyes eljárások során. A fiatalokorú elkövetőkre vonatkozó jogrendszer reformja egy hosszú távú program, mely megköveteli a rendőrség, a bíróságok és a társadalom támogatását is.

Király Klára

Hírek a börtönvilágból

Új börtön a Spanyolországban

A Madrid Autonóm Közösség 96 millió eurót költ arra, hogy felállítsa a Madrid VII. bűntetőközpontot. Az Autonóm Közösség ezzel a beruházással kívánja enyhíteni térség börtöneinek túlszűfoltóságát. A Madrid VII. Estremera település területén kerül felépítésre, amely Cuenca tartománnyal határos. A kiszemelt 91 761 m²-es építési terület kedvező helyen fekszik, mivel több kilométeres körzetben nincsenek lakott ingatlanok. A tervek szerint az új komplexum 1500 fős kapacitással rendelkezik, ahová madridi elítélteket is át fognak szállítani. Az objektum védelmét az emberi erőn kívül a legmodernebb biztonságtechnikai berendezések biztosítják. A tervrajzok szerint a büntetőintézetben aula, sportpálya, uszoda, ipari részleg is található.

Az oktatás minden szinten – az általános iskolától a felsőfokú diploma megszerzéséig – elérhető lesz az elítéltek számára. A betegszobákat 64 fő fogadására tervezték. A fogvatartottak gyógyszeres kezelést és fogorvosi ellátást vehetnek igénybe. Ezáltal a legtöbb esetben elkerülhető, hogy az elítélt kórházba kerüljön.

Forrás: Madrid estrenará en verano su séptima prisión, Enrique Rodríguez de la Rubia. El periódico de Aragon, 2008. 02. 20.

Magasabb fizetést ígérnek egy texasi börtönben

Az austini állami börtönben rendszeresen gondot okoz, hogy a börtönszemélyzet létszáma kisebb, mint amekkorára szükség lenne a rend és biztonság fenntartásához. Az előző évek statisztikai adatait átvizsgálva megállapították, hogy a személyzet 43%-a már a hivatalba lépést követő első évben kilép. Ez jóval rosszabb az országos átlagnál, amely 24%-os arányt jelent.

A szakemberek szerint a pályaelhagyás fő oka az alacsony jövedelem. Új munkaerőt nehéz toborozni azokba az intézetekbe, amelyek távolabb esnek a lakott településektől. Az austini állami börtönben 10%-os volt az év eleji legnagyobb fizetésemelés, ez volt az a határ, amit még megengedhetett magának az intézet. Ennél nagyobb emelés már veszélyeztetné a büntetés-végrehajtási intézet működését.

A börtönszemélyzet megtartása évről-évre nagy kihívást jelent. Texas állam börtönadminisztrációja úgy véli, hogy a fizetések emelése hathat csak ösztönzően az új alkalmazottak munkakedvére. Egy 2008. februárjában készített kimutatás szerint a texasi börtönökben 22 765 főt foglalkoztattak, 3 594 állás pedig még mindig betöltésre várt.

Forrás: Prison board hopes better pay will help keep guards on the job, Michael Graczyk. Chron Associated Press, 2008. 04. 03.

Családtámogatás Malawiban

A fogvatartottak feleségeit segítő projekt egy közösségi alapú szervezetnek köszönhetően jött létre. Azoknak a feleségeknek nyújt alapvető élelmiszereket, ruhát és szállást, akik nélkülözni kénytelenek elítélt férjük munkaerejét.

Martin Jussa, a szervezet megalapítója korábban maga is egy ideig börtönben volt. A büntetés letöltése alatt megtapasztalhatta, hogy a szabadságvesztés büntetés a fogvatartottakon kívül a családokat is sújtja.

A menedékhelyek az önkéntes résztvevők házaiban kerülnek kialakításra. Ezeken a helyeken a bajba jutott családok szállást és ellátást kapnak. Sok esetben a nőknek lelki támaszra is nagy szükségük van. Az elítéltek feleségei zömében képzetlenek, ezért nem találnak semmiféle munkát, gyakran kényszerülnek prostitúcióra. A családtámogató szervezet szabás-varrás, kerítészedés és szappankészítő tanfolyamokat indított. Ezen szakmák bármelyikének az elsajátítása segíti a munkaerő-piaci elhelyezkedést.

A kezdeményezés jelenleg több mint 100 nőről tud gondoskodni. Az asszonyok további támogatásért folyamodhatnak még akkor is, ha a férjük már kikerült a büntetés-végrehajtási intézetből. Erre azért van szükség, mert a börtönbüntetés letöltése után a legtöbb elítélt munkanélkülivé válik, és nem tudja betölteni a családfenntartó szerepét.

A Malawi Börtönszolgálat tanácsadójaként dolgozó Michael Kumwembe felhívta a figyelmet arra is, hogy a nők számára további nehézséget jelent a társadalmi megbélyegzés. Az elítéltek feleségeit körbevevő környezet elutasítja a segítségnyújtást, amikor megtudja, hogy a családapa éppen a szabadságvesztés büntetését tölti. A gyerekek is hasonlóképpen járnak, még a tanárok sem fordulnak feléjük megértéssel.

A kezdeti sikerek ellenére a szervezet folyamatosan nehézségekkel küzd. Az általa indított tanfolyamok kibővítésére lenne szükség, de a vezetők az anyagi nehézségek miatt nem tudják megvásárolni az oktatáshoz szükséges eszközöket.

Forrás: Malawi Community Based Organization Helps Wives of Prisoners, Lameck Masina Blantyre. Voa News, 2008. 03. 04.

Összefogás a fogvatartottak kábítószerfüggésének leküzdésére

A Baszkföldön található Villabona Börtön Terápiás és Nevelő Egysége a fogvatartottak drogmentességet tűzte ki célul. A szervezeti egység létrehozását magánszemélyek szorgalmazták és finanszírozták. Számos büntetés-végrehajtási intézet szeretné követni a példát. Az Egységhez a börtönszervezet hivatásos állományú tagjai és önkéntesek is csatlakoztak. Jelenleg legalább 400 elítélttel foglalkoznak. A segítségre szoruló fogvatartottak saját döntésük alapján lépnek be a szervezetbe. Az Egység szükség esetén megpróbál az elítéltek családjával is konzultálni.

Forrás: La Unidad Terapéutica de Villabona trabaja per reclusos, Silvia Lopez. Nueva Espana, 2008. 02. 09.

Terjed a TBC a kirgiz börtönökben

A gyógyszereknek ellenálló TBC gyorsan terjed a kirgiz büntetés-végrehajtási intézetekben, ezért a Vöröskereszt Nemzetközi Bizottsága az elsők között ajánlotta fel a segítségét a válság elhárítására. A kirgiz börtönök a TBC-fertőzés melegágyává váltak, mivel a fertőzés veszélye az elítéltek számára harmincszor akkora, mint a civil lakosság körében.

Maxim Berdnikov egészségügyi szakértő azt nyilatkozta, hogy eddigi pályája során még nem találkozott hasonló helyzettel. Rámutatott arra, hogy a rosszul szellőző szobákban, a nem

megfelelő tisztaságú helyiségekben bárki könnyen a vírus áldozatává válhat. A zárkákban gyakran 30 fő tartózkodik együtt egész éjjel és nappal. Ilyen körülmények között szinte lehetetlen megakadályozni a fertőzés terjedését.

Az MDR-t, azaz a gyógyszereknek ellenálló TBC-t már évekkel ezelőtt felfedezték. A Vöröskeresztnél dolgozó szakemberek úgy látják, hogy a kirgiz büntetés-végrehajtási intézetekben megjelenő tuberkulózisfertőzések 37%-a már MDR TBC-nek minősül. A gyógyszer rezisztens TBC rendkívül nehezen gyógyítható. A Vöröskereszt felhívta a figyelmet arra, hogy a társadalom egésze is veszélybe kerülhet a vírusfertőzések miatt. A börtönökön belül nem tudják megfelelően megoldani a betegek kezelését, ráadásul a betegség felismerésével is gyakran késlekednek. A tüdőszűrésre használt gépek rendkívül korszerűtlenek, ami megnehezíti a diagnosztizálást. A másik gondot az jelenti, hogy a börtönből kikerülő elítéltek kezelése gyakran abbamarad, ezáltal a kinti populáció is veszélybe kerülhet.

Forrás: Kyrgyz prisons tackle highly infectious strain of TB. Gulf News, 2008. 03. 25.

Az Ohio állambeli fiatalkorúak egészségügyi ellátása

Ohio államban az illetékes szervek a fiatalkorú fogvatartottak egészségügyi helyzetén és rehabilitációs lehetőségein kívánnak javítani. Sor került a magánzárkába történő elhelyezés felülvizsgálatára, hogy elkerüljék a korábbi évek visszaéléseit. Egy 2007-ben elvégzett felmérés megállapította, hogy a testi sértések száma rohamosan emelkedik, nincsen hatékony terápiás program, és értelmetlenül gyakran fordul elő a magánzárkába történő elkülönítés.

A változásokra azért is szükség lenne, mivel a nyolc működő intézet bármelyikéből kikerülő fiatalkorúak fele három éven belül visszaesőként tér vissza. A tervek szerint nagyobb hangsúlyt helyeznek a pszichés betegségek megelőzésére, és igyekeznek növelni a terápiás programok számát. A fiatalkorúak számára fenntartott intézetekben csak korlátozott számban áll rendelkezésre speciális képzetségű orvos, aki segítene megelőzni a mentális problémák kialakulását.

Az egészségügyi kérdések megoldásán túl szükség van arra is, hogy a fiatalkorúak felkészüljenek az intézetben kívüli életre, hogy teljes értékű emberként tudják megállni a helyüket az iskolákban és a munkahelyeken.

Forrás: Juvenile prisons to make changes, Alayna Demartini. Columbus Dispatch, 2008. 04. 04.

Vallásgyakorlás a dubai intézetekben

A Korán szövegének memorizálása fontos szerepet tölt be a dubai elítéltek életében. Az Arab Emírátsok kormányja 2002-ben új programot hirdetett, amelynek keretében célul tűzte ki, hogy az elítéltek minél átfogóbban és elmélyültebben ismerjék meg a Korán szövegét. Mak-toum sejk támogatja a kezdeményezést, mivel úgy gondolja, hogy a vallási nevelést és a hitet megalapozó tanok megismerését és elsajátítását nem lehet elég korán elkezdni.

A Korán spirituális útmutatót és erkölcsi világképet nyújt az olvasóinak. A börtönben működő vallásoktatás az iszlám szent szövegén keresztül tanítja meg a fogvatartottaknak mások, önmaguk és a körülöttünk levő rend elfogadását.

A csoport egyik vezetője úgy látja, hogy a résztvevők hisznek abban, hogy isten segítségével képesek lesznek önmagukat átfőrnálni. A programban való részvételre azonban nem min-

denki számára van lehetőség. A jelentkezők között válogatnak, gyakran előfordul, hogy csak azokat veszik fel a csoportba, akik kitartásukat bizonyítva, hónapokon át többször is jelentkeznek. Ezt követően a felvételt nyert tagok elkezdhetik a szent szövegek tanulását.

Dr. Adel Al-Suwaidi, az ország börtönszolgálatára Fogvatartottak Oktatása és Képzése Osztályának vezetője a programot hasznosnak tartja abból a szempontból, hogy az erkölcsi fogódzókkal nem rendelkező elítéltek értékeket és sokak által elfogadott világnézetet kapnak. A résztvevők között kisebb arányban fordult elő újabb bűncselekmény elkövetése. Egy felmérés szerint 100-ból 4 elítélt lesz visszaeső, akik között nagy valószínűséggel akad kábítószerfüggő is.

Forrás: Memorizing Qur'an Helps Prisoners See the Light, Shadiah Abdullah. Arab News, 2008. 04. 05.

Spanyolországi terv a marginalizáció visszaszorítására

A Perogordo büntetés-végrehajtási intézethez tartozó Szociális Beilleszkedési Központ támogatását rövidesen 101 elítélt élvezheti. A spanyol Büntetés-végrehajtási Intézetek Igazgatósága szakembereket küldött az említett intézetbe, akik meg voltak elégedve az elítéltekkel való emberközpontú bánásmóddal. Az Igazgatóság által a 2005-2012. közötti időszakra meghirdetett „Új Büntető Infrastruktúráért” tervhez 32 nyitott intézet csatlakozott, amelyek között van az említett segoviai Perogordo is. A szakemberek az elképzelések megvalósításával akarják csökkenteni a marginalizációt, azt, hogy a bűnelkövetők végérvényesen a társadalom szélére sodródjanak.

Forrás: El Centro de Inserción Social de la cárcel de Perogordo puede recibir a los primeros internos, Jorge Fernandez Joglar. El periódico de Aragon, 2008. 01. 10.

Új olasz program a szabadultak reintegrációja érdekében

A firenzei Sollicciano büntetés-végrehajtási intézet együttműködve az Organica nevű céggel, úgy döntött, hogy az elítéltek számára új programot indítanak. Ez a kezdeményezés részben azt a célt szolgálja, hogy a bűncselekmények elkövetői visszanyerjék a társadalmi bizalmat. Ennek keretében a fogvatartottak és a szabadságvesztésüket már letöltött személyek a következő területeken vállalhatnak munkát: kertgondozás, informatika, takarítás.

A vállalható tevékenységi körök egybevágóak az Organica által képviselt irányvonallal. Az Organica arra törekszik, hogy hidat teremtsen az emberi igények, törekvések és a környezet között azáltal, hogy szorgalmazza a környezetbarát technológiák alkalmazását. Célja az, hogy csökkentse az ipari társadalom által okozott károkat. Ezen kívül az erőforrások megóvása érdekében és a pazarlás elkerülése végett támogatja az újrahasznosítást is.

Forrás: Una cooperazione per la vita sana da Giuseppe Rosso. Corriere della Sera, 2008. 02. 21.

Spanyol konferencia a börtönökben végzett ápolói munkáról

Az ápolói munkavégzés kérdéseiről közösen tartott konferenciát a betegápoló képzéssel foglalkozó cantabriai egyetem, a Betegápolók Kamarája, a „Dueso” (Santoña) Büntető Központ Betegápoló Szolgálatára és a Santander tartományi börtönkórház. A februári kétnapos tanácskozáson a börtönök egészségügyi ellátásának múltbéli és jelenlegi kérdései kerültek napi-

rendre. A vizsgálat tárgya a fertőző betegségek előfordulása volt, kiemelten kezelték a tuberkulózis, a HIV és Hepatitisz C elterjedtségének kérdését. A kábítószer-függőség, a túlsúlyosság, a cukorbetegség és a magas vérnyomás témái is szerepeltek a megbeszélésen.

Forrás: Jornadas de enfermería penitenciaria en Cantabria, Juan M. Cazador. Cantabria University Press, 2008. 02. 05.

Olasz elítéltek meséi

A Galata Tengeri Múzeum aulájában osztották ki az elítéltek számára rendezett meseíró verseny díjait. A versenynek a genovai tartomány volt a védnöke. Az irodalmi kurzuson részt vett fogvatartottak mutathatták be az alkotásaikat.

A témát szabadon lehetett választani, semmilyen megkötés nem szabott határt a kreativitásnak és a fantáziának. Az Ennepi könyvkiadó kötetbe gyűjtve jelenteti meg a tizenkét legjobbnak ítélt művet. A kiadványok gyermekkönyvtárakban és büntetés-végrehajtási intézetekben kerülnek elhelyezésre.

Forrás: Fiabe dal carcere, Paolo Mossi. Corriere della Sera, 2008. 02. 23.

Oktatási nehézségek egy nevadai börtönben

A Jeanban finanszírozási problémák miatt bezárt helyi büntetés-végrehajtási intézetből sok elítélt érkezett a High Desert Állami Börtönbe. A létszám növekedésével nehézség adódott az elítéltek oktatása terén. A fő problémát az okozta, hogy az új fogvatartottak számára már nem tudtak termeket biztosítani.

Az átirányított elítéltek elszállásolása és étkeztetése nem okozott különösebb fennakadást a büntetés-végrehajtási intézet működésében. A tanórák megtartása azonban annál nagyobb gondot jelentett. Az oktatásnak pedig folytatódnia kell, hiszen egy kényszerszünet okozta rövid kimaradás akár végleg el is veheti a fogvatartottak kedvét a tanulástól.

A börtön vezetése úgy döntött, hogy az egyik, üresen álló üvegházat rendezik be osztályteremnek. Az órára érkező elítéltek hordozható székeket és asztalokat kaptak. Megfelelő szervezés mellett a tanítás egész nap megoldhatóvá vált.

Nevada állam börtönszolgálata úgy véli, hogy nem szabad megfosztani az elítélteket a tanulás lehetőségétől. A társadalom elvárja, hogy a börtönből kikerülők naprakész ismeretekkel, szakmával vagy akár diplomával rendelkezzenek. Az elítéltek sem ellenezték a kényszerszegoldást, tudomásul vették a hirtelen bekövetkező változást. A börtön vezetése igyekszik megtalálni azokat a pénzügyi forrásokat, amelyek révén az átmenetileg működtetett tanteremből ismét valódi iskola jöhet létre.

Forrás: Only education helps for prisoners, Dennis Rosch. Elko Daily Free Press, 2008. 03. 22.

Támogatást nyert a mallorcai Börtönlelkészek Szövetsége

A mallorcai Börtönlelkészek Szövetsége 25 ezer eurós (kb. 6 millió 500 ezer Ft összegű) kormányzati támogatást kap az illetékes autonóm közösségtől, hogy hatékonyabban tudja ellátni az elítéltek reintegrációját. A Szövetség 2004-ben alakult és non-profit szervezetként működik. A feladatkörébe a mallorcai büntető központ fogvatartottjainak lelki gondozása tartozik.

A projekt az „Isten hozta színt” nevet viseli, és két területen lát el a társadalom számára hasznos tevékenységet. Az egyik a lelki segítségnyújtás a büntetés letöltése alatt és a szabad életre való felkészítés, ami a családok bevonása nélkül zajlik. A másik a volt elítéltek beilleszkedésének támogatása, még azután is, hogy azok kikerültek a büntetés-végrehajtási intézet falai közül.

Forrás: Una subvención de 25000 euros a la Asociación Pastoral Penitenciaria, José Bosque. Mallorca Post, 2008. 02. 03.

Az erőszakmentes dél-afrikai börtönökért

Az Erőszak és Kibékítés Kutató Központ (CSVR) egyik munkatársa, Sasha Gear felhívta a figyelmet arra, hogy nő a nemi erkölcs elleni bűncselekmények száma a Dél-Afrikai Köztársaság büntetés-végrehajtási intézeteiben.

A CSVR az 1970-es évek óta különféle feladatkörökben tevékenykedik. Napjainkban több területen küzd az erőszak ellen, végső célja az erőszakmentes társadalom kialakítása. Ennek érdekében munkatársai kutatásokat végeznek, jogi képviselőt látnak el és együttműködnek más szervezetekkel.

A CSVR azt látja a legnagyobb problémának, hogy a börtönökön belüli nemi erőszak megakadályozására létrehozott szabályok nem elegendőek, s nagyobb figyelmet kellene fordítani a biztonságra.

Az áldozatok tipikusan olyanok, akik nem erőszakos bűncselekményt követtek el. A fiatalabbak és az első büntetésüket töltő elítéltek nagyobb veszélyben vannak. A CSVR első lépésben a tipikus áldozati kört próbálja meghatározni. Ezt követően kell kidolgozni a veszélyeztetett fogvatartottak védelmét biztosító lehetőségeket.

Forrás: Laws alone can't prevent rape in prisons, Brian Indrelunas. Iol News, 2008. 04. 04.

Fotókiállítás az olaszországi börtönéletéről

A Piemonte Regionális Tanács a kreativitás szabadsága mellett állt ki, amikor a börtönvilág megértését célzó fotókiállítás létrehozását kezdeményezte. A kortárs alkotások a büntetés-végrehajtási intézetek szokásos napi életét mutatják be. A képek a Le Nuove torinói börtönben kerültek kiállításra. Fiatal művészek készítették a fotókat – a fogvatartottak munkavégzésétől, a tanuláson át a szabadidős tevékenységeikig bármit meg lehetett örökíteni – hasonló korú elítéltekről.

A kiállítást sok civil néző látogatta meg, köztük volt Maria Teresa Roberto, a római Szépművészeti Akadémia igazgatója is.

Forrás: Le foto racconta la vita dei detenuti, Giulia Avena. La nuova voce di Torino, 2008. 01. 08.

Eseménynaptár

(2008. január 1-jétől április 15-éig)

2008. JANUÁR 4.

A Balassagyarmati Fegyház és Börtönben az intézet, a Hitelezés–Kockázatkezelés Újság Kft., valamint a Péleusz Nyelviskola közös szervezésében megtartották az „Európai Unió Napja” című rendezvényt, amelynek keretében ismeretterjesztő előadásokat tartottak a fogvatartottnak az Európai Unió földrajzáról, illetve történetéről.

2008. JANUÁR 10.

Az IRM Nemzetközi Oktatási Központja által szervezett, hat csapat részvételével megrendezett „Öregfiúk Labdarúgó Tornáját” a büntetés-végrehajtási szervezet csapata nyerte.

2008. JANUÁR 14.

Negyven fogvatartott befogadásával megkezdte működését a PPP-beruházásban épült, 700 fő fogva tartására alkalmas Tiszalóki Országos Büntetés-végrehajtási Intézet.

2008. JANUÁR 16.

Dömény Sándor bv. dandártábornok, a büntetés-végrehajtás megbízott országos parancsnoka és Bencze József r. altábornagy, az Országos Rendőr-főkapitányság vezetője megbeszélést tartott, amelynek célja a két szervezet együttműködésének hatékonyabbá tétele volt. A szóba került témák érintették az adatok biztosításának gördülékenyebbé tételét, az őrzés-védelem és a biztonság, valamint a képzés-oktatás témakörét. A feladatok részletes kidolgozására közös munkabizottságot hoztak létre.

2008. JANUÁR 21.

A Közép-Dunántúli Országos Büntetés-végrehajtási Intézet baracsikai telephelyén – az ökomenikus imahetet megnyitó ünnepi istentisztelet keretében – „Biblia-történeti kiállítást” nyílt meg. Az intézet kápolnájában megtartott istentiszteleten részt vett – többek között – Spányi Antal római katolikus megyéspüspök, Kardos Ábel egyházmegyei főjegyző, református püspöki titkár és Tímár Gabriella, a budapesti Biblia Múzeum igazgatója.

2008. FEBRUÁR 5.

Az Állampolgári Jogok Országgyűlési Biztosa irodájának munkatársai ellenőrzést tartottak a Bács-Kiskun Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetben. A Fiatalkorúak Regionális Büntetés-végrehajtási Intézetében és az intézet Anya-gyermek körletén megtartott ellenőrzés során a fogvatartottak elhelyezési körülményeit, a bánásmód törvényességét és a fogvatartottak jogérvényesítési lehetőségeit vizsgálták.

2008. FEBRUÁR 12.

A Segítő Kezek BVD Alapítvány kuratóriuma a „Kiváló Támogató” címet adományozta, a büntetés-végrehajtási szervek közül elsőként, az Állampusztai Országos Büntetés-végrehajtási Intézet kollektívájának – elismerve és megköszönve az Alapítvány részére nyújtott támogatásokat, illetve a gyermekküldetésben évek óta kifejtett munkát. Az erről szóló oklevelet az Alapítvány kuratóriumának képviselőjében dr. Csernyánszky

Lajos elnök és Csurel János kuratóriumi tag adta át az intézet dolgozóinak.

2008. FEBRUÁR 22.

A Kalocsai Fegyház és Börtönben az intézet és a Kalocsai Konfekcióipari Kft. közös szervezésében – az Országos Képzési Jegyzékben szereplő – „Textiltermék összeállító” szaktanfolyamot indítottak a fogvatartottak részére.

2008. FEBRUÁR 24.

A Somogy Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetben a Noszlopy Gáspár Nyugállományúak Klubja Obsitos Énekkar és a Vadrózsa Csoport tagjainak farsangi műsorát tekinthették meg a fogvatartottak.

2008. FEBRUÁR 26.

A Budapesti Fegyház és Börtönben Takács Tamás és a Dirty Blues Band adott nagyszerű koncertet.

2008. FEBRUÁR 27.

A Kalocsai Fegyház és Börtönben az Igazságügyi Hivatal kérdezőbiztosai a „Van kiút! Partnerség a fogvatartottakért” elnevezésű EQUAL-projekt keretében interjút készítettek a fogvatartottakkal.

A Sopronkőhidai Fegyház és Börtönben szurkolói ankétot tartottak Palotai Károly és Keglovich László labdarúgó olimpiai bajnokok, Kovács István, Győr-Moson-Sopron Megye volt sportigazgatója továbbá Dubravinczky Attila, a Győr-Moson-Sopron Megyei Labdarúgó Szövetség játékvezetői bizottságának elnöke, egykori FIFA-játékvezető részvételével.

2008. FEBRUÁR 29.

A Baranya Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetben és a pécsi Fiatalkorúak Re-

gionális Büntetés-végrehajtási Intézetben – Pécs Megyei Jogú Város Cigány Kisebbségi Önkormányzata és a Baranya Megyei Rendőr-főkapitányság Bünt megelőzési Osztálya közös szervezésében – roma származású fiatalok bünt megelőzési célú intézetlátogatáson vettek részt az „Európa Kulturális Fővárosa Biztonságáért” program keretében.

2008. MÁRCIUS 3.

A Heves Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetben D. Szebek Imre evangélikus püspök a Nők Világima Napja alkalmából istentiszteletet tartott a fogvatartottak részére.

2008. MÁRCIUS 4.

A Balassagyarmati Fegyház és Börtönben a „Bűncselekmények áldozatainak napja” alkalmából megemlékezést tartottak a fogvatartottak részvételével.

2008. MÁRCIUS 7.

A Közép-Dunántúli Országos Büntetés-végrehajtási Intézet baracskai objektumában ünnepélyes keretek között átadták a felújított B III. körletépületet. Az eseményen részt vettek: dr. Kiss Katalin, az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium Államtitkársági Titkárság Büntetés-végrehajtási Osztálya mb. osztályvezetője, Ecsődi László, országgyűlési képviselő, Szántó János, országgyűlési képviselő, Kiss Ágnes Katalin, az országos parancsnok gazdasági helyettese, a megyei bíróság, ügyészség, valamint a társ fegyveres és rendvédelmi szervek képviselői, illetve a környező települések polgármesterei.

2008. MÁRCIUS 8.

Dr. Lamperth Mónika szociális és munkaügyi miniszter emléklakettet és

oklevelet adott át a Parlamentben Németh Éva bv. ezredesnek, a Veszprém Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet parancsnokának a száz éves Nőnap alkalmából.

A Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézet III. objektumában az intézet vezetése és a szakszervezet közös szervezésében a dolgozók családtagjai és hozzátartozói nyílt nap keretében intézetlátogatáson vettek részt, amelyen az intézet műveleti osztálya és a kutyavezetők bemutatót tartottak.

2008. MÁRCIUS 9.

A Magyar Köztársaság elnöke által erre a napra kitűzött országos ügyszavazáson a büntetés-végrehajtási intézetekben 976 fogvatartott élt szavazati jogával.

2008. MÁRCIUS 10.

A Pálhalmi Országos Büntetés-végrehajtási Intézet sándorházi objektumában az intézet és az ISD Dunaferr Zrt. Képzési és Fejlesztési Osztálya közös szervezésében gépkezelői tanfolyamot indítottak a fogvatartottaknak.

2008. MÁRCIUS 11.

A Váci Fegyház és Börtönben lépett fel a Gen Rosso Zenés Színház. Az utcai fény – Streetlight című zenés darab előadásán fogvatartottak és az intézet személyi állományának tagjai egyaránt részt vettek.

2008. MÁRCIUS 12.

A Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézet III. objektumában az intézet és a Büntetés-végrehajtási Szervezet Oktatási

Központja közös szervezésében tartották meg a magyarországi EQUAL projekt zárókonferenciáját. A rendezvényt Dömény Sándor bv. dandártábornok, a büntetés-végrehajtás mb. országos parancsnoka nyitotta meg. A szakemberekből álló közönség előtt a program eddigi tapasztala-

itairól a közreműködő szervek és szervezetek vezetői számoltak be, továbbá előadást tartott Ulrike Bublies, a németországi Schleswig-Holstein tartománybeli Neumünsteri Igazságügyi Végrehajtó Hivatal Pedagógiai Szolgálatának vezetője, EQUAL projektvezető.

2008. MÁRCIUS 13.

A Büntetés-végrehajtási Szervezet Oktatási Központjában hat régió-győztes csapat részvételével rendezték meg a Büntetés-végrehajtási Szervezet 2008. évi asztalitenisz bajnokságának döntőjét. Első helyezett a Váci Fegyház és Börtön csapata lett.

A Zala Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet fogvatartottjai csoportos kimaradás keretében megtekintették a helyi Hevesi Sándor Színház „Mária főhadnagy” című előadását.

2008. MÁRCIUS 14.

Az 1848-49-es magyar forradalom és szabadságharc kezdetének 160. évfordu-

lója alkalmából a Büntetés-végrehajtási Szervezet központi ünnepségét a Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézet III. objektumának színháztermében rendezték. A rendezvény előjárója dr. Kiss Katalin ny. bv. ezredes, az IMR Államtitkársági Titkárság Büntetés-végrehajtási Osztály megbízott vezetője volt. Az ünnepi megemlékezésen fellépett a Kalocsai Fegyház és Börtön fogvatartottaiból alakult énekkar.

A Magyar Köztársaság elnöke a nemzeti ünnep alkalmából a büntetés-végrehajtási szervezet állományában végzett érdemes és eredményes munkája elismerésül a „Magyar Köztársasági Érdemrend Lovagkeresztje” kitüntetést adományozta

Kovács Tamás bv. ezredesnek, a Pálhalmai Agrospeciál Mezőgazdasági Termelő, Értékesítő és Szolgáltató Kft. ügyvezető

igazgatójának. A Magyar Köztársaság igazságügyi és rendészeti minisztere a nemzeti ünnep alkalmából eredményes szakmai munkája elismerésül „Miniszteri Elismerő Oklevelet” adományozott Dr. Antal Albert közalkalmazottnak, az Igazságügyi Megfigyelő és Elmegyógyító Intézet főigazgató főorvosának.

2008. MÁRCIUS 18-21.

A romániai Marosvásárhelyi Büntetés-végrehajtási Intézet négyfős delegációja ezredes, parancsnokhelyettes vezetésével Magyarországon tartózkodott. A küldöttség tagjai szakmai látogatást tettek az Állampusztai Országos Büntetés-végrehajtási Intézetben, a Kalocsai Fegyház és Börtönben, valamint a Veszprém Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetben.

2008. MÁRCIUS 19.

A Budapesti Fegyház és Börtönben az Izraeli Tanúvédelmi Szolgálat munkatársainak ötfős csoportja – dr. Kiss Katalin ny. bv. ezredes, az IMR Államtitkársági Titkárság Büntetés-végrehajtási Osztály megbízott osztályvezetője kíséretében – szakmai célú intézetlátogatáson vett részt.

A Budapesti Fegyház és Börtönben rendezték meg a Börtönlelkészek Magyarországi Szervezete találkozóját.

2008. MÁRCIUS 21.

A Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtönben 1944. március 22-én történt börtönkitörés évfordulójának alkalmából rendezett városi ünnepségen a mártírok emlékét őrző emlékparkban koszorút helyezett el a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága, valamint a Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtön nevében Takács László bv. ezredes, intézetparancsnok.

A Büntetés-végrehajtási Szervezet Oktatási Központjában rendezték meg a rendészeti szervek és tanintézetek, a katasztrófavédelmi szervek, a Tűzoltóság, a Magyar Honvédség és a Polgárőrség országos meghívásos fekvenyomó és felhúzó bajnokságát. A versenyen a büntetés-végrehajtási szervezet személyi állományából indulók közül, a Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézet állományába tartozó Kígyósi Tamás bv. őrmester érte el a legjobb eredményt, amiért a büntetés-végrehajtás megbízott országos parancsnoka különdíjjal részesítette.

2008. MÁRCIUS 26.

A Heves Megyei Rendőr-főkapitányság meghívására hazánkban tartózkodó négyfős holland rendőri delegáció a vendéglátó szerv hat tagja kíséretében szakmai bemutatóval egybekötött intézettelátogatáson vett részt. a Heves Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetben.

2008. MÁRCIUS 27.

Ünnepélyesen átadták az első közép-európai PPP-konstrukcióban épült büntetés-végrehajtási intézetet Tiszalökön. Az eseményen részt vett Dr. Draskovics Tibor, igazságügyi és rendészeti miniszter, Juhász Gábor, az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium államtitkára, Vági Péter kabinetfőnök, Darázdsi Zsuzsanna, a minisztérium Államtitkári Titkárságának vezetője, dr. Kiss Katalin ny. bv. ezredes, az IMR Büntetés-végrehajtási Osztályának megbízott osztályvezetője, Jutasi Zoltán, a beruházást megvalósító Közép-Európai Építő és Szerelő Zrt. vezérigazgatója és Dömény Sándor bv. dandártábornok, a büntetés-végrehajtás megbízott országos parancsnoka. A meghívott vendégek

körében megjelent Dr. Bárándy Péter, volt igazságügy-miniszter, Katonáné dr. Borka Katalin ny. bv. dandártábornok, az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium Büntetés-végrehajtási Osztályának volt osztályvezetője, továbbá megjelentek országgyűlési képviselők, a minisztérium és a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság, a bíróságok, ügyészségek, illetve a rendvédelmi, államigazgatási és önkormányzati szervek vezetői és vezető beosztású munkatársai. A hivatalos megnyitót követően a meghívott vendégek és a sajtó képviselői megtekintették az intézetet. Az ünnepség országos parancsnoki és intézetszervező parancsnoki jutalmak átadásával zárult.

2008. MÁRCIUS 31.

A Budapesti Fegyház és Börtönben szakmai tanácskozást rendeztek a honvédségnél és a rendvédelmi szerveknél a felvételi eljárások során alkalmazott pszichológiai alkalmassági vizsgálatokról, amelyen a Magyar Honvédség kötelékében szolgálatot teljesítő pszichológus szakemberek hat fős csoportja, továbbá a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság Egészségügyi Főosztályának három munkatársa vett részt.

A Veszprémi Városi Művelődési Központ által szervezett, a Költészet napjához kapcsolódó rendezvényisorozat keretében Bence Ildikó, Húvösvölgyi Ildikó és Körösi Csaba színművészek verseket adtak elő a Veszprém Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetben.

2008. ÁPRILIS 2.

A Váci Fegyház és Börtönben látogatást tett a neves közéleti személyiségekből álló „Kék Szalon Társaság” 14 fős csoportja, amelynek tagja volt Dr. Bihari Mi-

hály, az Alkotmánybíróság elnöke és Dr. Bárándy Péter, volt igazságügy-miniszter. Dömény Sándor bv. dandártábornok mb. országos parancsnok tájékoztatást adott a büntetés-végrehajtási szervezet aktuális kérdéseiről, Vatai Gyula bv. ezredes, intézetparancsnok pedig az intézet múltjáról és jelenéről. Az intézetlátogatás konzultációval fejeződött be.

A Balassagyarmati Fegyház és Börtönben aláírták az intézet és a helyi Mikszáth Kálmán Gimnázium és Szakközépiskola közötti együttműködési megállapodást, melynek tárgya a tanintézetben folyó rendészeti orientációs oktatás büntetés-végrehajtási ismeretekkel való bővítése. A 2008/2009. tanévtől kezdődően a Balassagyarmati Fegyház és Börtön bekapcsolódik a rendészeti orientációs képzést választó középiskolai osztályok speciális képzésébe.

A Zöld-Híd Alapítvány szervezésében kiállítást rendeztek a pécsi Fiatalkorúak Regionális Büntetés-végrehajtási Intézetében a fogvatartottak munkáiból.

2008. ÁPRILIS 7-8.

A BVOP Egészségügyi Főosztálya és a Magyar Börtönegészségügyi Társaság szervezésében tartották meg Pilisszentkereszten a büntetés-végrehajtási szervezet egészségügyi dolgozóinak XXVI. Tudományos Értekezletét, amelyen többek között beszámoltak a 2007. évi munkáról, az Állami Egészségügyi Központ szervezetről, az ellátások igénybevételének rendjéről, a Honvéd Egészségügyi Központ új feladatairól. A tanácskozás témái között szerepelt – többek között – a szuicid prevenció a bv. keretei között, az ártalomcsökkentés korszerű lehetőségei a drogst stratégiában, a Hepatitis C szűrés

eredményei a magyarországi bv. intézetekben.

A Magyar Helsinki Bizottság ötfős munkacsoportja – a Bizottság és a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága között létrejött börtönmegfigyelő programról szóló megállapodás keretében – látogatást tett a Szegedi Fegyház és Börtönben.

2008. ÁPRILIS 7-10.

A 2008. évi tapasztalatcsere utak és a személyi állomány üdültetésének megbeszélése céljából négyfős cseh, háromfős lengyel és kétfős szlovák büntetés-végrehajtási delegáció tartózkodott Magyarországon. A küldöttségek tagjai a Büntetés-végrehajtási Szervezet Továbbképzési és Rehabilitációs Központjában folytattak tárgyalást a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága munkatársaival, és előkészítették a büntetés-végrehajtási szervezetek közötti – 2008. évre vonatkozó – megállapodásokat.

2008. ÁPRILIS 12.

A Szegedi Fegyház és Börtön Szakszervezete a „Szegedi Csillag” Biztos Jövőért Alapítvány támogatására foglárba tart rendezett az intézet, továbbá a Nagyfa-Alföld Kft. személyi állománya és hozzátartozóik részére.

A Budapesti Fegyház és Börtön „B” objektumában az Országos Bűnmegelőzési Bizottság „Harmonikus szabad életért” című pályázatán nyert támogatás felhasználásával családi döntéshozó csoportkonferenciát szerveztek.

2008. ÁPRILIS 15.

A Magyar Köztársaság elnöke 2008. április 15-ei hatállyal előléptette bv. altá-

bornaggyá **Dr. Kökényesi Antal** r. vezérőrnagyot, egyben az igazságügyi és rendészeti miniszter kinevezte a büntetés-végrehajtás országos parancsnokává. Bv. vezérőrnaggyá léptették elő Csóti András bv. dandártábornokot, a Büntetés-végrehajtási Szervezet Oktatási Központja

igazgatóját, és kinevezték a büntetés-végrehajtás országos parancsnoka stratégiai és koordinációs helyettesévé. Szintén bv. vezérőrnaggyá léptették elő Dr. Tóth László r. dandártábornokot, egyben kinevezték a büntetés-végrehajtás országos parancsnoka gazdasági és informatikai helyettesévé. Dömény Sándor bv. dandártábornokot a büntetés-végrehajtás országos parancsnoka biztonsági és fogvatartási helyettesévé nevezték ki. A határozatok ünnepélyes átadására 2008. április 15-én került sor az országos Igazságszolgáltatási Tanács hivatalának aulájában.

Szerkesztette: Kovács Krisztina Emma

Piskor István

(1941 – 2008)

2008. január 27-én elhunyt Piskor István nyugalmazott bv. ezredes, a Vas Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet volt parancsnoka. Hamvait – gyászoló családjá, volt kollégái, barátai körében – 2008. február 11-én a szombathelyi Szent Kereszt (Kálvária) plébániatemplom kriptájában helyezték örök nyugalomra.

Piskor István Szombathelyen született 1941-ben. A középiskola elvégzése után a szombathelyi Cipőgyárban dolgozott, s egyúttal kitanulta a mechanikai műszerész szakmát. 1962-ben felvették szombathelyi Felsőfokú Tanítóképző Intézetbe, amelynek befejezését követően négy éven át a Vas megyei Pecölön volt tanító.

A büntetés-végrehajtáshoz 1969-ben került, szolgálatát a Vas Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetben hadnagyi rendfokozattal, nevelői beosztásban kezdte meg. 1977-ben az intézet őrparancsnoka lett. Ugyanabban az évben fejezte be tanulmányait a Juhász Gyula Tanárképző Főiskolán, majd 1978-ban a Rendőrtiszti Főiskola vezető-továbbképző tanfolyamát végezte el.

1979-ben a Vas Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet parancsnokává nevezték ki. 1984-ben őrnaggyá, 1987-ben soron kívül alezredessé, majd 1991-ben ezredessé nevezték ki. 1998-ban vonult nyugállományba. Eredményes munkáját számos kitüntetéssel jutalmazták pályafutása során.

Piskor István a büntetés-végrehajtás azon vezetői garnitúrájába tartozott, amely tevékenesen vett részt a szervezet nyolcvanas években bekövetkezett átalakításához, és sikeresen alkalmazkodott a rendszerváltás utáni követelményekhez is.

Piskor István munkáját a szakma iránti alázat és a szakértelem jellemezte. Feladatait mindig a törvényesség betartásával teljesítette. A nevelési és a biztonsgági területen szerzett gazdag tapasztalatait jól kamatoztatta, vezetőként demokratikus légkört teremtett. Maradékánul megkövetelte a precizitást, de a feltételeket is biztosította hozzá. Kollégáihoz mindig volt egy-két jó szava, szerették, mert segítőkészsége példás volt. Nyugalma, embersége összetartotta az általa vezetett büntetés-végrehajtási intézet állományát.

Ajánló

Büntetés-végrehajtási jog. 4., átdolgozott kiadás. Szerkesztette: Horváth Tibor. Bp. Rejtjel Kiadó. 2007. 340 oldal. 4 500 Ft.

A büntetés-végrehajtási jogi ismeretek első – jogelméleti, történeti és összehasonlítható feldolgozást is tartalmazó – tankönyve 1983-ban jelent meg a BM Könyvkiadónál. Az Rejtjel Kiadó és a Rendőrtiszti Főiskola közös kiadású 1999-es jegyzetének – a most ismertetésre kerülő jegyzet első változatának – feladata elsősorban a büntetés-végrehajtás szervezet hatáskörébe tartozó szabadságvesztés-büntetés, illetve a szabadságkorlátozó intézkedések végrehajtására vonatkozó joganyag feldolgozása volt. 2001-ben és 2003-ban jelent meg a tankönyv 2. és 3. kiadása. Ezek a kiadványok már a büntetés-végrehajtási jog teljes joganyagának bemutatására vállalkoztak. A 4., átdolgozott kiadás az utóbbi négy év jogszabályi módosulásaiával javította a tankönyv előző verzióját.

A tankönyv szerkezet lényegében nem változott. Az első rész elméleti bevezető után bemutatja az egyes európai államok büntetés-végrehajtási rendszereit. A második és a harmadik rész a szabadságelvonással, illetve -korlátozással, míg a negyedik rész az ezekkel járó büntetőjogi, büntetőeljárás, rendészeti és egyéb jogkövetkezmények végrehajtásának jogi szabályozását dolgozza fel. Végül az ötödik rész a büntetés-végrehajtási tevékenység fokozatosan szélesedő jogállami kontrollját mutatja be. A könyv végén a büntetés-végrehajtási jog válogatott hazai és nemzetközi szakirodalmát találjuk.

A kiadvány a tantárgy ismeretanyagát foglalja össze elsősorban a felsőoktatás hallgatói számára, ugyanakkor haszonnal forgathatják mindazok, akiket hivatásuk a büntetés-végrehajtáshoz köt.

Hortobágyi kényszermunkatáborok 1950 – 1953 között. Szimpózium 2006. szeptember 4. Szerkesztette: Eötvös Péter. Bp. Konrad-Adenauer-Stiftung. 2006. 127 oldal. Ár nélkül.

Az 1956-os forradalom ötvenedik évfordulójából megtartott rendezvény anyagát tartalmazza a kötet.

Bank Barbara tanulmánya a magyarországi kitelepítő zárt táborrendszer történetét tárgyalja. Kronologikusan mutatja be: a szovjet Gulag táborok mintájára, hogyan alakult ki a kényszermunkatábor-rendszer hazai változata, illetve a kitelepítési hullámokkal párhuzamosan hogyan változott a táborok sorsa, majd az 1953-as amnesztiaerővel értelmében hogyan számolták fel a táborokat. Hantó Zsuzsa dolgozta a civil társadalom felszámolásának – az ötvenes évek elején lezajlott – folyamatát vázolja fel. Ebben a folyamatban, a bűnössé nyilvánítás, az áttelepítések, kitelepítések és deportálások, a magántulajdon erőszakos megszüntetése egyaránt közrejátszottak.

Tabajdi Gábor tanulmánya azt az államgépezetet állítja az olvasó elé, amely a hortobágyi kényszermunkatáborokat megszervezte. A szerző az MPD vezetésétől (mint megrendelőtől) kezdve, az ÁVH-n (mint legfőbb végrehajtón) keresztül a minisztériumokig sorra elemzi az államapparátus egyes tényezőinek felelősségét. Kováts Dániel

dolgozata a Hortobágyra kitelepítettek közötti feszültségeket és túlélési stratégiákat vizsgálja. Jávor Béla írása azzal foglalkozik, hogy milyen társadalmi, jogi és törvényi környezetben került sor a kitelepítések, deportálások végrehajtására. Saád József tanulmánya a kényszermunkatáborokkal kapcsolatos személyes és közéleti emlékezés kérdéseit elemzi.

Amint azt a kötet szerzői bemutatták: az ötneves évek elején lezajlott deportálások is okai és előidézői voltak az 1956-os forradalomnak.

Kriminológia – Szakkriminológia. Szerk. Gönczöl Katalin – Kerezi Klára – Korinek László – Lévay Miklós. Budapest. Complex Jogi és Üzleti Kiadó. 2006. 708 oldal. 5 565 Ft.

A legújabb Kriminológia tankönyv nagyszabású vállalkozás eredménye: a huszonöt fejezetet tartalmazó a kötet megírásában tizennyolc szerző működött közre.

A mű három szerkezeti egységből áll. Az első rész tudományelméleti, tudománytörténeti, illetve a bűnözés megismerésével, értelmezésével kapcsolatos fejezeteket foglal magába. A második rész a kriminológiai szempontból leglényegesebb bűncselekmény- és bűnelkövetői csoportokra vonatkozó ismereteket tárgyalja. Ebben a gondolati egységben olvashatunk például a fehérgalléros bűnözésről, a szervezett bűnözésről, a terrorizmusról, az alkoholizmus, a kábítószer-probléma és a bűnözés összefüggéseiről, valamint a gyermek- és a fiatalkori bűnözésről. A harmadik részben a bűnözésre reagálás kriminológiailag releváns kérdéseit bemutató fejezetek szerepelnek. Itt kapott helyet az alternatív szankciókat, illetve a helyreállító igazságszolgáltatást bemutató anyagrészt. (Egy, a szabadságvesztés büntetés kriminológiai kérdéseit tárgyaló fejezet – sajnálatosan – hiányzik a könyvből.)

A tankönyv azoknak a szakoknak a hallgatói számára készült, amelyeken kriminológiát, illetve a bűnözés kérdéskörével, a bűnelkövetőkkel való bánásmóddal és a bűnmegelőzéssel kapcsolatos ismereteket oktatnak.

A kötet természetesen egyben szakkönyv is: haszonnal forgathatják az igazságszolgáltatási területén dolgozó és az egyéb szakemberek.

Rosta Andrea: A bűnmegelőzés elmélete. Budapest – Piliscsaba. Loisir Kft. 2006. 213 oldal. (Pázmány Társadalomtudomány 3.) 2 800 Ft.

A kötet a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsésztudományai Kar könyvsorozatának darabja, amelynek tárgya a bűnmegelőzés globális témáján túl a fiatalok bűnmegelőzése. A könyv ennek megfelelően két részre tagolódik.

Az első rész „A bűnmegelőzés megértése” címet viseli. A bűnmegelőzés fogalmának, céljainak, alapelveinek tisztázását követően a különböző bűnmegelőzési modellekről olvashatunk. Ezután egy történeti jellegű fejezet következik, majd „A bűnmegelőzés gyakorlati kérdései” című anyagrészt a nemzetközi elvárásoktól, ajánlásoktól kezdve a hazai szabályozáson át a bűnmegelőzésben közreműködő állami és civil szervezetek munkájának bemutatásáig rendkívül nagy témakört ölel fel. Az első rész a következtetések levonásával zárul.

A második rész címe: „Fiatalkorú elkövetők a bűnmegelőzés rendszerében”. A fiatalkori kriminalitás mindig is kitüntetett területe volt a hazai és a nemzetközi kriminológiának, amely a kezdetektől fogva élénk érdeklődés fordult az adott korosztály normaszegő viselkedése irányába. Ebben a részben a törvényi háttér ismertetésén túl nagy szerepet kap a hazai fiatalkori kriminalitás megelőzési rendszerének elemzése a SWOT analízis segítségével.

A szerző a könyvet záró gondolataiban rámutat: törekednünk kell arra, hogy a társadalompolitika eszközeit hatékonyabban alkalmazzuk a fiatalkori bűnözés megelőzése érdekében, illetve a büntetőpolitika és a bűnmegelőzési politika egymást kiegészítő, erősítő kapcsolatát tovább kell javítani.

Schengenre hangolva. Szerkesztette: Tóth Judit. Bp. Magyar Köztársaság Külügyminisztériuma. 2007. 44 oldal. (Európai Műhelytanulmányok 113. szám) Ár nélkül.

Magyarország 2007. december 21-én csatlakozott a schengeni övezethez. Hazánk teljes jogú schengeni taggá válásával a magyar állampolgárok határellenőrzés nélkül, bármikor és bárhol – tehát nem csak a korábbi kijelölt határátkelőhelyeken – léphetik át a belső határokat, amennyiben más schengeni országokba utaznak be.

A tavalyi év végi ünnepségeket a médiák jóvoltából valamennyien fel tudjuk idézni, de vajon magáról a schengeni egyezményről, annak következményeiről eleget tudunk-e?

A kiadvány első fejezete arra a kérdésre keresi a választ, hogy mi változik a schengeni egyezmény teljes körű alkalmazásával. Ez az anyag rész azon túl, hogy felvázolja az egyezmény történetét, kiemelten kezeli a migráció kezelésének és a terrorizmus megelőzésének témakörét. A „Schengen és a szomszédság” című fejezet azt írja le, hogy milyen hatással lesz Magyarország schengeni övezeti tagsága a külső határokon formálódó, határon átnyúló együttműködések létrejöttére, illetve az euroregionális stratégiai partnerségek megvalósítására. A kötet harmadik fejezetében Schengen gyakorlati működéséről olvashatunk (személyi kategóriák határellenőrzéskor, a határátlépés és a vízumkiadás szabályozása, határrendészeti ellenőrzés az ország mélységében stb.)

A térképekkel, táblázatokkal, grafikonokkal szemléletesebbé tett kiadvány rendkívül informatív, továbbá tárgyszerű pontossággal foglalja össze a bonyolult, szerteágazó témát.

A szociális piaccgazdaság lexikona. Gazdaságpolitika A-tól Z-ig. Szerkesztette: Rolf H. Hass, Hermann Schneider, Klaus Weigelt. Bp. Magyar Almanach Kiadó. 2006. 576 oldal. Ár nélkül.

A szociális piaccgazdaságot Ludwig Erhard és Alfred Müller-Armack alapozta meg az ötvenes években, gyakorlati megvalósulása, virágzása az elmúlt évtizedekben elsősorban a „német gazdasági csodához” volt köthető. Manapság Németországnak is súlyos gazdasági nehézségekkel kell megküzdenie. A lexikon szerzői – az egyes tudományágak elismert szakértői – úgy vélték: koncepciójánál fogva a szociális piaccgazda-

ság képes felet adni a nehézségekből adódó társadalmi problémákra akár Németországban, akár másutt a világon.

A kötet átfogó információt nyújt Németország és a nyugat-európai államok gazdasági és szociális rendjének alapjairól. A szociális piacgazdaság lexikona nem receptkönyv, amely csak úgy egyszerűen alkalmazható egy másik országra, de magában foglal egy sor olyan alaptételt és elvet, mint a szabadság és a rend, a piac és a verseny, a szociális kompenzáció és az állam szerepe, amelyek minden nemzetgazdaságban állandóan a politikai párbeszéd és a döntések tárgyát képezik, függetlenül az egyes nemzetek gazdasági és szociális helyzetétől. Ezért a lexikon iránt világszerte érdeklődés mutatkozott: eddig a magyaron kívül spanyol, kínai, vietnámi, szerb és cseh nyelvre is lefordították. A magyar kiadásba néhány jeles hazai szerző (Bod Péter Ákos, Inotai András stb.) szócikke is bekerült.

A könyv – tartalmánál fogva – főként a gazdasági és jogi karok hallgatóinak érdeklődését keltheti fel, de az olvasók szélesebb táborának figyelmére is számíthat.

*(Válogatás a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság
Szakkönyvtára legújabb szerzeményeiből)*

PRISON REVIEW

Professional and scientific bulletin of the Hungarian Prison Service

*Appears quarterly * Volume 27, Number 1*

CONTENTS

STUDY

1 Ervin Belovics: Legal supervision of the prison service

15 Balázs M. Tóth: Experiences of the Prison Monitoring Programme of the Hungarian Helsinki Committee in 2007

20 Gergely Fliegau: In what way did the social function of the prison change within the last 50 years? – The criticism of the theory of the total institutions (Part 1)

33 Csaba Marcsi: The aggressive tendencies of the inmates in the Regional Juvenile Prison in Szirmabesenyő

48 Krisztina Vári: The seven years of the prison pastorization in Hungary

63 Andrea Eszter Béres: Group work as a facilitator of the reintegration

69 Sarolta Laura Horváth: Practical experiences on the preparation for release

75 Eszter Vincze: Back to society - without social cooperation? Social reintegration of juveniles on the basis of experiences gained in a Canadian Prison

83 József Végh: Cooperation with NGOs

PAST

93 The portrait gallery of the Hungarian prison affairs: Emil Tauffer (József Pallo)

OUTLOOK

95 Ramóna Jancsák: The position of the juveniles in the criminal justice system

103 Klára Király: News from the prison world

IN BRIEF

109 Calendar of events (Krisztina Emma Kovács)

OBITUARY

116 István Piskor

BOOK SHELF

117 Ferenc István Deák: Reference

JUSTIZVOLLZUGS-RUNDSCHAU

Fach- und Wissenschaftliche Zeitschrift des ungarischen Justizvollzuges

Erscheint vierteljährlich * Erste Band des Siebenundzwanzigster Jahrgangs

INHALT

STUDIE

1 Ervin Belovics: Die rechtliche Aufsichtskontrolle des Justizvollzuges

15 Balázs M. Tóth: Die Erfahrungen des Gefängnismonitorprogramms der Ungarischen Helsinki Komitee 2007

20 Gergely Fliegau: Inwiefern hat sich die gesellschaftliche Funktion der Gefängnisse in den letzten 50 Jahren verändert? Kritik der Theorie der totalen Institutionen (Teil 1)

33 Csaba Marczy: Die aggressive Tendenz der Gefangenen in der Regionalen Jugendhaftanstalt in Szirma-besenyő

48 Krisztina Vári: Die Sieben Jahre der Gefängnis-Pastoren in Ungarn

63 Andrea Eszter Béres: Für die Forderung der Resozialisation durch Gruppentherapie

69 Sarolta Laura Horváth: Über die praktischen Erfahrungen der Freiheitsvorbereitungen für Gefangenen

75 Eszter Vincze: Zurück in die Gesellschaft - ohne gesellschaftliche Zusammenarbeit. Die Forderung der Reintegration der Jugendlichen nach den Erfahrungen in einer Kanadischen Justizvollzugsanstalt

83 József Végh: Zusammenarbeit mit Zivilorganisationen

VERGANGENHEIT

93 Panoptikum des Ungarischen Gefängniswesens: Emil Tauffer (József Pallo)

AUSBLICK

95 Ramóna Jancsák: Die Situation der Jugendlichen im Justizvollzug

103 Klára Király: Nachrichten aus der Gefängniswelt

IN KURZEM

109 Kalender (Krisztina Emma Kovács)

NEKROLOG

116 István Piskor

BÜCHERREGAL

117 Ferenc István Deák: Buchempfehlung

TARTALOM

NEMZETKÖZI KONFERENCIA

1 Belovics Ervin: A büntetés-
végrehajtás ügyészi törvényességi fel-
ügyeletének szerepéről

15 M. Tóth Balázs: A Magyar
Helsinki Bizottság Börtönmegfigyelő
Programjának tapasztalatai 2007-ben

20 Fliegauf Gergely: Mennyiben
változott a börtön társadalmi funkciója az
elmúlt ötven év során? – A totális intéz-
mények elméletének kritikája (1. rész)

33 Marczy Csaba: A fogvatartot-
tak agresszív tendenciái a Szirmabese-
nyői Fiatalkorúak Regionális Büntetés-
végrehajtási Intézetében

48 Vári Krisztina: A börtönlel-
készség hét éve Magyarországon

63 Horváth Sarolta Laura: Ada-
tok a Budapesti Fegyház és Börtön „B”
objektumából 2007-ben szabadultak
helyzetéről

69 Béres Andrea Eszter: Cso-
portfoglalkozásokkal a beilleszkedés
elősegítéséért

75 Vincze Eszter: Vissza a társa-
dalomba – társadalmi összefogás nélkül?

83 Végh József: Pallók a mély-
ség fölött – A civilek szerepe a büntetés-
végrehajtásban

MÚLT

93 A magyar börtönügy arckép-
csarnoka: Tauffer Emil (Pallo József)

KITEKINTÉS

95 Jancsák Ramóna: A gyerme-
kek/fiatalkorúak helyzete a büntető igaz-
ságszolgáltatásban

103 Király Klára: Hírek a börtön-
világból

RÖVIDEN

109 Eseménynaptár (Kovács
Krisztina Emma)

NEKROLÓG

116 Piskor István (1941–2008)

KÖNYVESPOLC

117 Deák Ferenc István: Ajánló

Átadták a Tiszalöki Országos Bv. Intézetet
(Részletek az 113. oldalon)

Kinevezték a büntetés-végrehajtási szervezet új vezetőit
(Részletek az 114–115. oldalon)

Ára: 500 forint